

Rødts arbeidsprogram 2025–2029

Kamp mot Forskjells-Norge

For Rødt er kampen mot klasseskillene i Norge og verden den aller viktigste. Hele dette arbeidsprogrammet tar mål av seg til å bekjempe Forskjells-Norge: å redusere forskjeller i makt, inntekt, rikdom, muligheter og frihet som er innbakt i det nasjonale og det internasjonale klassesamfunnet og som forsterkes av geografisk sentralisering. Klasseskillene gjenspeiles også i store og økende forskjeller i helse, livskvalitet og forventet levealder mellom sosiale lag.

Rødt jobber for et samfunn som er mer demokratisk enn dagens, et samfunn hvor de store beslutningene blir tatt i fellesskap. Vi kaller dette et sosialistisk samfunn. Rødts visjon er å fjerne klasseskillene og dermed også klasseundertrykkningen hvor en liten overklasse har avgjørende makt over livene til folk flest på vesentlige samfunnsområder. Dette arbeidsprogrammet viser Rødt sin konkrete politikk i dagens situasjon, en politikk som både er gjennomførbar i dag dersom en sterk nok folkebevegelse står bak den, og som er radikal nok til å utfordre kapitalismens rammer, og peker i retning av sosialisme.

Dette gjennomsyrrer politikken vår på alle felt, og alle kapitler i programmet, fordi klasseskiller, kjønnsforskjeller og geografiske forskjeller oppstår og forsterkes gjennom ulike institusjoner i samfunnet og må bekjempes med politiske løsninger i de samme institusjonene. Samtidig truer kapitalismen og jakten på evig vekst både naturen og klimaet. Natur- og klimakrisa krever en radikal kursendring. Rødt kjemper for å få ned forskjellene og utslippene samtidig med en rettferdig miljøpolitikk. Rødt jobber også for internasjonal solidaritet, mot rasisme og for en solidarisk flyktningpolitikk. Rødts arbeidsprogram for 2025–2029 inneholder den konkrete politikken Rødt går til valg på i stortingsvalget i 2025, og som vi vil jobbe for å få mest mulig gjennomslag for. Både i den kommende fireårsperioden på Stortinget, men også ellers i samfunnet, i fylkes- og kommunestyre, i bydelsutvalg og gjennom og i samarbeid med aksjoner, allianser og bevegelser. Det er et radikalt og realistisk program som viser hvordan vi kan bekjempe økende klasseskiller, flytte makt fra toppen til oss alle, utvide demokratiet, fremme fred og solidaritet, og sikre framtida ved å ta vare på natur og kutte utslipp på en rettferdig måte.

Det er et program som viser at vi ikke trenger å begrense oss til valget mellom høyresidas nedbygging og sosialdemokratiets bevaring. Fordi det er mulig å bygge ut fellesskapet, med nye velferdsreformer for folk flest, et sterkere sikkerhetsnett for de som ikke kan eller får arbeide, mer solidaritet og en aktiv distrikts- og næringspolitikk som gir arbeid og verdiskaping i hele landet. Fordi vi har et valg om hvilket samfunn vi ønsker oss. Vi må ikke ha et samfunn der de på toppen får alt de peker på og slipper unna dugnaden. Vi kan sammen stå opp mot eiere og sjefer som vil utnytte arbeidsfolk, velferdsprofitører som vil ha sugerør i felleskassen, storkapital som vil bygge ned natur, mot krig og overnasjonale myndigheter som vil styre oss.

Norge er rikt på naturressurser, som historisk har gitt grunnlag for sysselsetting, bosetting, verdiskaping og velferd i hele landet. En forutsetning for dette er at vi ikke gir fra oss selvråderett og høstingsrett. Vi må styrke den nasjonal demokratiske kontrollen over ressursene. Folk og fellesskap må sitte igjen med mer av verdiene som skapes.

Det som forandrer maktforhold, er bred folkelig mobilisering av aktive mennesker som organiserer seg. I et kapitalistisk samfunn vil ikke klasseskillene forsvinne, men heldigvis kan vi forandre styrkeforholdene og skape forbedringer hvis vi står sammen om det. Vi kan si ja til et vendepunkt i kampen mot Forskjells-Norge.

Dette programmet er vedtatt på Rødts landsmøte 28. februar til 2. mars 2025.

Innhold

Kamp mot Forskjells-Norge	s. 2	Varehandel	s. 61
Økonomi	s. 4	Fiskeri	s. 62
Et organisert arbeidsliv	s. 9	Jordbruk	s. 65
Profittfri velferd	s. 13	Kvinnekamp	s. 68
Helse	s. 14	Bolig	s. 71
Styrking av barnevernet og barn og unges rettigheter	s. 20	Distriktspolitikk	s. 73
Eldrepolitikk	s. 22	Folkestyre og ytringsfrihet	s. 75
Barnehage	s. 24	Antirasisme	s. 77
Skole	s. 26	Urfolksrettigheter og nasjonale minoriteter	s. 78
Fagskoler, høyskoler, universitet og forskning	s. 30	Skeiv politikk	s. 81
Trygder og NAV	s. 32	Rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelse	s. 83
Fattigdom	s. 34	Ungdom	s. 84
Barn og familie	s. 35	Digitalpolitikk	s. 85
Pensjon	s. 36	Mot imperialisme og krig	s. 86
Klima	s. 38	Militær og sivil beredskap	s. 88
Natur	s. 40	Internasjonale handels- og investeringsavtaler	s. 90
Forbruk, avfall og forurensning	s. 44	Internasjonal solidaritet	s. 92
Samferdsel og kollektivtransport	s. 47	Flyktninger, asyl og innvandring	s. 95
Dyrevelferd	s. 51	Justispolitikk og forebygging	s. 97
Industri	s. 53	Kultur	s. 100
Olje og gass	s. 57	Idrett	s. 103
Kraft	s. 59	Spillpolitikk	s. 104

Økonomi

Klasseforskjellene øker, både i Norge og i resten av verden, og en stadig større del av verdens rikdom samles på stadig færre hender. De som eier kapital har hatt en avkastning, eller fortjeneste, som overgår den generelle økonomiske veksten, og arbeidsfolk sitter igjen med en mindre del av kaka nå enn før.

Spesielt i arbeidslivet har politiske angrep på opparbeidede rettigheter svekket arbeidsfolks makt i møte med arbeidsgivere og eiere, og frislippet av bemanningsbransjen har gjort det vanskeligere å bygge en kraftig fagbevegelse. I skattepolitikken har skatt på bedriftsoverskudd blitt kuttet og skatt på arv blitt fjernet, mens flate avgifter har økt. De aller rikeste betaler under halvparten av skatt på sine inntekter av hva arbeidsfolk med vanlig inntekt gjør. I velferden har kommersielle aktører sluppet til med lønnspress som forretningsidé, og det er gjennomført en rekke større reformer som har fått store konsekvenser for arbeidsfolk, slik som pensjonsreformen. Mange har usikre jobber med lav lønn og noen må ha flere jobber for å få endene til å møtes. Innstrammingene i innleieregelverket og forbudet mot innleie til byggebransjen i Oslo, Viken og Vestfold var en viktig delseier i å reversere denne utviklingen, og viser at det er mulig å bygge allianser og motkrefter for en politikk som bygger makt bak krava til det store flertallet, og som bygger et sterkere fellesskap. Det er avgjørende å forsvare disse seirene, både mot høyrepartiene og mot EU.

Vi ser også hvordan kapitalismens hensynsløse rovdrift på natur og miljø har begynt å få dramatiske følger. Kapitalismen kan ikke fungere uten evig vekst, men evig vekst er umulig i en verden der tilgangen på ressurser er begrenset. Om vi skal ha mulighet til å sørge for at verden er et levelig sted også for kommende generasjoner, må vi erstatte kapitalismen med et økonomisk system som kan fungere uten økonomisk vekst, en sosialistisk og demokratisk økonomi som sørger for at nødvendig reduksjon i forbruk og utslipp gjøres på en rettferdig måte. Globaliseringen av kapitalismen har ført til at arbeiderklassen i ulike land må styrke samarbeidet. Rødt vil arbeide for en slik økt internasjonalisering av fagbevegelsen.

Kamp mot Forskjells-Norge

Rødts politikk for denne fireårsperioden baserer seg på prinsipper som vi mener vil kunne redusere forskjellene her og nå:

- a) Sterke fagforeninger som organiserer arbeidsfolk i interessekamper mot kapitaleiere, og som sikrer en mer rettferdig fordeling av verdiskaping gjennom lønns- og arbeidsvilkår.
- b) Universelle profittfrie velferdsgoder som er finansiert i fellesskap, og som er tilgjengelig for alle, både fattig og rik, i by og bygd og uavhengig av kjønn, hudfarge, seksualitet og religion.
- c) Et omfordelende skattesystem der de som har mest, bidrar mest til fellesskapet og hindrer at milliardærer kan reise fra regningen ved å melde flytting til utlandet.
- d) Arbeid til alle som kan jobbe og ei inntekt å leve av i alle faser av livet.
- e) Nasjonalt demokratisk eierskap til infrastruktur og sentrale selskaper i økonomien.
- f) Nasjonal kontroll over kraften vår, og en makspris på strøm for husholdninger, industri og næringsliv.
- g) Forsvare, forsterke og fornye folkestyret med mer åpenhet og demokrati slik at det sikrer innsyn og gir vanlige folk mer kollektiv makt.

Demokratisering av økonomien

Rødt ønsker mer demokrati, også i økonomien. Det innebærer at vi må eie mer av samfunnets viktigste økonomiske aktiviteter i fellesskap, fordi eierskap er makt til å bestemme og en måte å sikre at verdiskapingen tilfaller fellesskapet på. Dette gjelder blant annet naturressurser og en sentral infrastruktur. Å eie i fellesskap kan bety eierskap gjennom staten, kommunen, på arbeidsplassen, i lokalsamfunnet eller andre kollektive løsninger og kan bestå av helt eller delvis eierskap. Samtidig må åpenhet om både offentlig og privat eierskap utvides. Fellesskapet bør eie eller på annet egnet vis ha demokratisk kontroll over all infrastruktur av betydning, uansett om den er fysisk, digital eller finansiell. Dette gjelder blant annet veier, jernbane, flyplasser, havner, telenett, strømmnett, kraft, datasentre, internettlinjer og banker. Staten bør gradvis kjøpe seg opp i viktige selskaper som Equinor, Telenor, Norsk Hydro, Yara og DNB og arbeide for å ta disse selskapene av bør. Staten bør søke å etablere nye statseide industrilokomotiver innen slike næringer som oppdrett, skogindustri og mineraler.

RØDT VIL:

- a) At offentlige eierposisjoner, statlige som kommunale, skal brukes aktivt for å oppnå politiske mål under demokratisk kontroll.
- b) Utvide desentralisering av kapital gjennom kooperativer, arbeiderstyrte bedrifter, sparekasser, privateide småbedrifter, ideelle stiftelser og lignende eierformer.

- c) Arbeide for en aktiv statlig eierskapspolitikk for lavere lønn til topplederne og fjerning av bonuser.
- d) Sikre hovedkontorer, forskning og utvikling i Norge og gode arbeidslivsstandarder både i eget selskap og hos underleverandørene. I tillegg sikre faglige rettigheter og legge til rette for best mulig tariffdekning.
- e) Sikre større kunnskap og åpenhet om økonomisk ulikhet ved at formuesstatistikk baseres på reelle verdier, at tilbakeholdt utbytte inkluderes i inntektsstatistikken, og at nye politiske reformer må vurderes etter hvordan de påvirker ulikheten, med et mål om redusert ulikhet.
- f) Utrede og fremme forslag til videre utbygging av bedriftsdemokratiet i Norge. Det innebærer å styrke de ansattes representasjon i bedriftenes styre, bedriftsforsamlingens ansvar og sammensetning, og fagforeningenes innsynsrett, forslagsrett og forhandlingsrett.
- g) Sikre at fagbevegelsen får makt til å legge premissene for arbeidslivspolitikken, gi reell makt til ansattvalgte styremedlemmer og sette en stopper for at store avgjørelser tas av eiere i lukkede fora.
- h) At offentlige innkjøp av varer og tjenester skal styrke det organiserte arbeidslivet, og bygge opp under faste ansettelser.
- i) Gjøre det lettere å etablere og drive arbeiderstyrte og kooperative virksomheter.
- j) Sikre bedre adgang til kapital for demokratiske virksomheter gjennom etablering av investeringsfond.

Skatter og avgifter

Rødt ønsker et større, sterkere og bedre fellesskap. Det innebærer at mer av det som er viktig i livene våre, finansieres i fellesskap i stedet for direkte fra vår private konto. Det gjør ikke at ting blir gratis, men at vi betaler på en annen måte, via blant annet skatter og avgifter. Da kan regninga fordeles mer rettferdig, basert på personens eller selskapets inntekt, formue eller overskudd, og man kommer nærmere målet med et samfunn som sikrer goder til enhver etter behov og fra enhver etter evne. Skatter og avgifter kan også brukes til å hindre maktkonsentrasjonen som oppstår når formuer og kapital samles på få hender og går i arv og bremse unødvendig og miljøfiendtlig luksusforbruk. Men avgifter kan også ramme urettferdig, både økonomisk og geografisk. Derfor ønsker Rødt å kutte i flate avgifter og differensiere flere avgifter etter inntekt eller forbruk.

Se også kapittelet om internasjonale avtaler.

RØDT VIL:

- a) At inntektsskatten ikke økes for det store flertallet, og kutte skattene for de som tjener minst.
- b) Ha en mer progressiv inntektsskatt, med økt skatt på høye inntekter.
- c) Øke frikortgrensen for å sikre at de som har minst i lønn, pensjon eller trygd får beholde mer av pengene sine selv.
- d) Kutte i regningsbunken til folk gjennom å redusere avgifter og offentlige gebyrer.
- e) Kutte i flate avgifter som ikke skiller mellom fattig og rik eller hvor mye man forbruker, og samtidig differensiere flere avgifter mellom et moderat grunnnivå og unødvendig luksusforbruk.
- f) Bruke avgiftspolitikken for å stimulere til sunne og miljøvennlige valg.
- g) Sikre at selskaper som går godt, bidrar til å finansiere den felles infrastrukturen og velferden de er avhengig av, og stå opp mot det internasjonale skattekappløpet mot bunnen. Gradvis øke skatten på selskapsoverskudd.
- h) Øke skatten på aksjeutbytte og fjerne det såkalte skjermingsfradraget som i dag gjør deler av aksjeinntektene skattefrie. Det kan erstattes med et bunnfradrag for å gjøre utbytteskatten progressiv.
- i) Øke skatten på store formuer i form av en formuesskatt med økt bunnfradrag og flere innslagspunkter med økende skattesats samt fjerne verdsettingsrabatten på aksjer.
- j) Innføre arveskatt som hindrer økende konsentrasjon av makt og rikdom gjennom generasjoner, med høyt bunnfradrag, og med progressiv skattlegging av dem som arver svært store beløp.
- k) Sikre at rike kapitaleiere betaler en rettferdig andel i skatt ved å erstatte fritaksmetoden med løpende beskatning av kapitalinntekt og tette skattehull.
- l) Arbeide for en mer rettferdig grunnrentebeskatning som sørger for at verdier som skapes basert på fellesskapets ressurser på land og til havs, ikke hentes ut av private eiere, men tilfaller fellesskapet lokalt og nasjonalt. Dette gjelder blant annet havbruk, eksisterende vindkraftanlegg, petroleum og mineraler.
- m) Kreve økt kontroll av store selskaper samt sikre åpenhet om aggressiv skatteplanlegging som tilbys av skatterådgivere, uten unntak for skatteadvokater.
- n) At skattelegging av teknologigigantene skal være det samme som for norsk næringsliv.

- o) Regulere plattformøkonomien, slik at krav om regnskapsplikt følges, at regulære arbeidsforhold tilfredsstiller kravene i arbeidsmiljøloven, at falske selvstendige blir fast ansatt og at inntektsstrømmer registreres og skattlegges.
- p) Styrke innsatsen i internasjonalt samarbeid på skattefeltet, både gjennom OECD og FN. Spesielt er det viktig å støtte det pågående arbeidet for en rammekonvensjon om skattesamarbeid i regi av FN. Dette er viktig for å oppnå rettferdig fordeling på verdensbasis. I påvente av internasjonale løsninger bør Norge skattlegge flernasjonale selskaper, bl.a. gjennom en midlertidig omsetningsavgift for globale tilbydere av digitale tjenester.
- q) Senke terskelen for eierskap som inkluderes i registeret over reelle rettighetshavere fra 25 prosent eierskap til å inkludere samtlige eiere, inkludert eiere bak forvalterregistrerte aksjer.
- r) Reforhandle eller si opp skatteavtaler med skatteparadis som for eksempel Sveits.
- s) Innføre en exit-skatt som hindrer at rike mennesker kan stikke fra skatteregningen sin ved å flytte til skatteparadis.
- t) Styrke Skatteetaten for å sikre økte skatteinntekter og bidra til å redusere økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.
- u) Selskaper skal i større grad betale selskapsskatt til kommunene der bedriftene har faktisk virksomhet.
- v) Innføre formuesskatt også for utenlandske selskap og eiere. Det skal være samme skatt på utenlandsk formue i Norge som på annen formue i landet.
- w) Innføre enhetlig skattlegging, slik at beskatningsrett på multinasjonale selskapers overskudd på konsernnivå fordeles mellom land der konsernet har reell virksomhet. Slik blir det ikke lenger mulig å skjule overskudd i datterselskaper i skatteparadis.

Finansnæring

RØDT VIL:

- a) At bankene skal være i felleseie eller under demokratisk kontroll fordi bankvesenet er viktig nasjonal infrastruktur. Dette innebærer at staten bør kjøpe seg opp i store banker som DNB. For å sikre maktspredning skal ikke alle banker samles på statens hender. Også kommuner og fylkeskommuner bør få eierskap til banker. Rødt støtter etableringen av sparebanker og kooperative initiativer som alternativ til de offentlige bankene.
- b) Utvide formålet til dagens offentlige banker eller opprette en ny offentlig samfunnsbank som ikke driver spekulasjon i finansmarkedene, som tilbyr lån til personer på forsvarlige vilkår, og som sikrer god kapitaltilgang til samfunnsnyttige formål i Norge som statsbankene i dag ikke dekker, samt finansierer kommunenes lånebehov.
- c) Regulere finanssektoren strengere for å redusere faren for og omfanget av fremtidige finanskriser. Blant annet bør bankenes egenkapitalkrav økes, muligheten for finansaktører til å ta stor risiko må begrenses og skadelig finansspekulasjon bør forbys eller beskattes hardere.
- d) Sikre at eventuelle økonomiske hjelpepakker til bankene må innebære statlig medeierskap og innflytelse.
- e) Ha strengere regulering av forbrukslån og usikret kreditt ved å innføre en maksimal rente og forby markedsføring av slike produkter.
- f) Skattlegge finansnæringens overskudd høyere. Næringen skal ikke subsidieres fordi den i dag er unntatt moms.
- g) Jobbe for en avvikling av privat inkassovirksomhet/kreditorvirksomhet og erstatte det med en offentlig tjeneste for dette, som har som mål å hjelpe folk ut av gjeldsproblemer.
- h) At det ved videresalg av gjeld sikres at den som har gjelda, tilbys nedbetaling til samme pris.
- i) Begrense muligheten for at kredittselskapene selger usikret gjeld videre.
- j) Forhindre at folk får u håndterlig gjeld ved å utvide gjeldsregisteret med flere typer gjeld, som pantesikret gjeld og kausjon.
- k) Bedre gjeldsoffervernet og styrke offentlig innsats for å hjelpe personer med gjeldsproblemer.
- l) At statens egne låneorganer ikke opererer etter markedsprinsipper, men tilbyr lån etter faste vilkår som kun dekker statens utgifter ved å tilby lån.
- m) Opprette et vergemålsregister som banker, finansinstitusjoner og eiendomsめklere skal ha tilgang til og plikt til å sjekke for å avverge at personer under vergemål, setter seg i gjeld.
- n) Begrense bankenes mulighet til å spekulere i utlåns- og innskuddsrente ved justering av styringsrenta.
- o) Gjøre det lettere å bytte bank.
- p) Sikre at bankene overholder sine plikter i saker hvor forbrukere er utsatt for svindel.
- q) Innføre Tobinskatt (skatt på finanstransaksjoner).

Oljefondet

Petroleumsressursene under havbunnen tilhører menneskeheten i all tid, selv om det er vi som lever i dag som henter ut disse ikke-fornybare verdiene. I løpet av noen få år er denne ressursen omdannet til risikofylt internasjonal finanskapital. Norske oljekroner investeres i utbygging av arbeidere i andre land. Blant selskapene fondet investerer i, finner vi våpenselskap og krigsprofitører, fagforeningsknusere og sterkt miljøskadelig virksomhet.

Oljeformuen må forvaltes i et generasjonsperspektiv, som tar vare på den historiske industrikapitalen for framtida. Oljefondet er ikke, og har aldri vært, et pensjonsfond som skal betale våre pensjoner i framtida. Det er en formue som forvaltes med mål om å hente ut avkastningen over tid uten å tømme fondet. Dette målet mener Rødt tilsier at investeringene bør gjøres på andre måter enn i dag.

RØDT VIL:

- a) Ha større demokratisk styring og kontroll over oljefondets investeringer og arbeidsmåter. Sikre at Stortinget som eier av oljefondet skal utnevne lederen for oljefondet etter anbefaling fra Norges Banks hovedstyre. Hovedkontoret for oljefondet skal ligge i Norge.
- b) Omplassere deler av fondet til et investeringsfond for norsk industri for å sikre arbeidsplasser og verdiskaping for framtidige generasjoner.
- c) Omplassere deler av fondet til investeringer i klimavennlig infrastruktur for å kutte utslipp, unngå global klimakatastrofe og sikre grunnlaget for verdiskaping for framtidige generasjoner.
- d) Ta oljefondet ut av selskaper som bidrar til miljø- og klimaødeleggelser, som bryter menneskerettighetene, truer regnskogen, er plassert i skatteparadis, bidrar til folkerettsstridig virksomhet eller som er involvert i andre kritikkverdige forhold.
- e) Sikre større åpenhet om oljefondets plasseringer, lønninger, bonusordninger og bruk av eksterne forvaltere og konsulenter. Lederlønnene skal ned, bonusordninger fjernes, og fondet skal forvaltes fra Norge. Avvikle ordningen med ekstern forvaltning av deler av oljefondet.
- f) At ansvaret for etikkrådet til oljefondet flyttes fra hovedstyret i Norges Bank til Stortinget.
- g) Legge ned Argentum, statens selskap for investeringer i aktive eierfond.
- h) Trekke oljefondet ut av Israel.

Kommuneøkonomi

Norge består av en rik stat og mange fattige fylkeskommuner, kommuner og bydeler som får stadig flere oppgaver uten at budsjettene økes tilstrekkelig. Når kommuneøkonomien er dårlig, er det fordi staten henter inn det aller meste av skatteinntekter og overfører for lite tilbake til kommunene hvor verdiskapinga faktisk skjer. Rødt vil at kommunene skal fortsette å ha ansvar for store og viktige deler av velferdssamfunnet fordi lokaldemokrati og lokale løsninger er viktig. Da må en større del av skatteinntektene tilbake til kommunene, og de må samtidig ha mulighet til å hente inn egne inntekter og få større handlingsrom. Inntektssystemet til kommunene og fylkeskommunene må endres slik at de får tilstrekkelig med midler til å kunne gjennomføre oppgavene sine på en måte som sikrer desentrale tilbud med forsvarlig bemannede tjenester.

RØDT VIL:

- a) At større deler av skatteinntektene skal tilbakeføres fra staten til kommunene og fylkeskommunene gjennom økning av den kommunale andelen av inntektsskatten eller økt tilbakeføring over statsbudsjettet.
- b) Sikre at inntektssystemet for kommunene er omfordelende.
- c) Øke kommunenes frie inntekter, slik at kommunale velferdstjenester kan styrkes og kommunene får økt handlefrihet. Staten må ta ansvar for øremerka midler til noen satsningsområder.
- d) Gi kommunene en utvidet mulighet til å øke sine lokale skatteinntekter gjennom for eksempel cruiseavgift eller turistskatt.
- e) Gi kommunene større handlingsrom til å utforme en lokal eiendomsskatt med sosial profil, bl.a. ved hjelp av store bunnfradrag, progressive skattetrinn og høyere makssats, og en mulighet til å skille mellom fritidseiendom, næringseiendom, sekundær- og primærboliger og boliger eid av selskaper og privatpersoner.
- f) Øke støtten til kommuner for særlig ressurskrevende helse- og omsorgstjenester.
- g) Øke skatteutjevningen og øke vekten av sosiale faktorer i inntektssystemet.
- h) Fjerne aldersgrensen på 67 år i Helsedirektoratets refusjonsordning for særlig ressurskrevende helse- og omsorgstjenester. Staten skal stå for toppfinansieringen så lenge helse- og omsorgsbehovet er tilstede.
- i) De samiske språkforvaltningskommunene må få fullfinansiert kostnadene de har med å være tospråklige kommuner.
- j) Det må opprettes avbøtende ordninger for kommuner og fylkeskommuner med særlig høy lånegjeld, sett opp mot nedbetalingskrav i kommuneloven.
- k) At kommunalbanken skal drives profittfri, slik at lånekostnaden til kommunene blir lavere.

Norsk økonomi

RØDT VIL:

- a) At det skal være større demokratisk kontroll over pengepolitikken, og at det overordnede målet for pengepolitikken skal være full sysselsetting og lav ulikhet.
- b) Beholde en uavhengig nasjonal valuta utenfor euro-samarbeidet.
- c) Arbeide for en aktiv motkonjunkturpolitikk som setter i gang statlige og kommunale investeringer i møte med økende arbeidsledighet i form av utbygging og vedlikehold av infrastruktur, offentlige bygg og anlegg, og som samtidig bidrar til å kutte klimagassutslippene.
- d) Bruke offentlige innkjøp og anbud aktivt for å oppnå politiske mål.
- e) Bekjempe utnyttingen av arbeidstakere gjennom lavlønnkonkurranse og løsarbeid. Rødt vil styrke den norske arbeidslivsmodellen, bygd på faste ansettelser, høy kompetanse, effektiv organisering av arbeidsprosessene og gode lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte.
- f) Sikre at eventuelle økonomiske krisepakker til selskaper må innebære statlig medeierskap og innflytelse.
- g) At de store pengene brukes på de viktigste tingene, ikke bare de største. Si nei til prestisjeprojekter som for eksempel nytt regjeringsskvartal, dyre motorveier eller dyre idrettsarrangementer som OL. Der slike prosjekter allerede er i gang, skal staten søke å nedskalere eller avlyse dem.

Et organisert arbeidsliv

Det er i arbeidslivet de grunnleggende klassekonfliktene kommer til uttrykk.

Under kapitalismen er arbeidskraft en vare på arbeidsmarkedet. Fagforeningene oppsto som et middel til å hindre konkurransen mellom arbeidsfolk og å stå samlet når krav skulle stilles, ikke bare for lønn ved arbeid, men også arbeidstid, arbeidsforhold og ved sykdom og alderdom. Slik ble tariffavtaler og velferdsstaten kjempet fram.

Siden kapitalismen igjen gikk inn i en krise i 1970-åra og nyliberalismens offensiv ble lansert fra omkring 1980, har imidlertid fagbevegelsen blitt utsatt for kraftige angrep. Det har skjedd gjennom mer aggressive arbeidsgivere, høyrepartier som i økende grad angriper fellesskapsløsninger, og et sosialdemokrati som har adoptert store deler av den nyliberale ideologien. Vi har opplevd at tariffavtaler har blitt undergravet, arbeidslovgivningen har blitt svekket, økt sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

EUs indre marked med uregulert flyt av varer, tjenester, kapital, arbeidskraft og den frie etableringsretten undergraver kampkraften til arbeiderklassen i Europa. Streikeretten er innskrenka, andelen fagorganiserte synker og det enorme gapet mellom inntekter innad i EØS samt EUs åpning av arbeidsmarkedet for tredjeland skaper et arbeidsmarked der kapitaleierne tjener på at man i arbeiderklassen underbyr hverandre. Sammen med bygging av solidaritet og kampkraft i arbeiderklassen er kampen mot EUs markedsliberalisme avgjørende for å stanse angrepet på opparbeidede faglige rettigheter.

Gjennom mange år har arbeidslinja ligget til grunn for arbeids- og sosialpolitikken i Norge. Rødt mener det er helt nødvendig å tydeliggjøre skillet mellom den gamle arbeidslinja, fram til 1980/90-tallet og den nye arbeidslinja som rår i dag, som må avvises. Rødt mener at alle skal ha muligheter til å skaffe seg og være sikret et mest mulig trygt, meningsfullt og inntektsgivende arbeid på hel eller deltid. Arbeidet bør så langt råd er være tilpasset den enkeltes forutsetninger, og hvis mulig finne sted i rimelig nærhet av hjemstedet. Dette var innholdet i den gamle arbeidslinja. Rødt mener det er statens ansvar å sikre alle som har helse til det retten til å forsørge seg med lønnsarbeid. De som ikke får eller kan ha lønnsarbeid må sikres økonomisk trygghet. Den nye arbeidslinja bygger på overklassefordommer om at de som ikke er i arbeid er arbeidssky, og må "stimuleres" til jobbsøking med dårligere stønader. Den nye arbeidslinjen har gitt oss skammen tilbake i trygdepolitikken. Rødt mener at mistenkeliggjøring av dem som står utenfor arbeidslivet bare fører til mer sykdom, uførhet og ekskludering. Veien tilbake til arbeidslivet går ikke gjennom trange kår og økonomisk usikkerhet, men gjennom et arbeidsliv som inkluderer flere og ikke støter ut eldre og personer med helseproblemer eller med nedsatt funksjonsevne av andre grunner.

Om noen få kan få mer i trygd enn i lønn for jobb i et lavtlønnsyrke, så er problemet for dårlig lønn, ikke for høye trygder.

Arbeid til alle – trygge, faste og hele stillinger

Retten til arbeid er en menneskerett, og kampen for arbeid til alle er avgjørende for fagbevegelsens styrke. Mens vernebestemmelsene i arbeidslivet er svekket, har krava til tempo økt. Dette har ført til en brutalisering av store deler av arbeidslivet og dermed en økt utstøting av dem som ikke klarer å henge med. Frislippet av bemanningsbransjen har ført til undergraving av arbeidsforholdene og økt sosial dumping. I et arbeidsliv med stadig større krav til omstilling og teknologisk utvikling vil det kunne bli et økt skille mellom arbeidstakere med og uten formell kompetanse og utdanning.

RØDT VIL:

- a) At retten til arbeid må gjøres reell. Arbeidslivet må åpnes opp for flere, uavhengig av funksjonsevner.
- b) At alle som vil skal få mulighet til å jobbe heltid. Hindre omgåelser av retten til fast ansettelse i minimum en stillingsprosent som tilsvarer det man har jobbet de siste tolv måneder.
- c) Jobbe for en etter- og videreutdanningsreform i arbeidslivet, som sikrer ansatte rett til fri med lønn for å ta kompetansehevende kurs og utdanninger. Denne reformen må dekkes av et trepartssamarbeid mellom partene i arbeidslivet og staten. Reformen må treffe de gruppene i arbeidslivet som ikke har lang formell utdanning fra før, og sikre arbeidstakere i møte med omstilling og digitalisering.
- d) Støtte kampen mot utflagging gjennom å stille krav om at offentlige anbudprosesser vektlegger kvalitet, leveringssikkerhet, HMS, lærlinger, miljøkrav og krav om landsdekkende norske tariffavtaler, og pris må sees i sammenheng med disse kriteriene.

- e) At bemanningsselskaper må forbys. Inntil dette er gjennomført vil Rødt jobbe for flere regionale og bransjevise forbud mot innleie fra bemanningsbyråer, og at de som er ansatt i et bemanningsselskap, har trygge, faste og hele stillinger.
- f) At staten skal ta tilbake kontrollen over arbeidsformidlingen. Rødt vil ha en utredning av tilgjengelig arbeidskraft, det langsiktige behovet for arbeidskraft, nødvendige tiltak for kompetanseutvikling og hvordan arbeidsformidlingen skal bygges opp med tanke på full sysselsetting. Utredningen må skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- g) At selskapsstrukturer som har til formål å svekke det organiserte arbeidslivet, forbys. De ansatte skal til enhver tid vite hvor de er ansatt og hvem som er den reelle arbeidsgiveren. Det skal ikke være mulig for bedrifter å organisere seg bort fra arbeidsgiveransvaret, å skille ut reelt ansatte i egne selskaper eller å omdefinere ansatte til falske selvstendig næringsdrivende
- h) Styrke arbeidsinnvandrere, flyktninger og andre som er utdannet utenfor EØS, sine muligheter til å formalisere sin eksisterende kompetanse, og til å ta videreutdanning.
- i) Forsvare sykelønnsordninga med full lønn under sykdom.
- j) At bedrifter skal plikte å forskuttere sykelønn.
- k) At den massive overvåkingen og detaljkontrollen av de ansatte, som mye av den nye teknologien muliggjør, avvises.
- l) Sikre ansattes rettigheter når de arbeider på hjemmekontor, og retten til å være frakoblet fra jobb.
- m) At den nye plattformøkonomien (f.eks. budtjenesten Wolt) reguleres slik at de som arbeider i denne økonomien, sikres reelle ansettelsesforhold, sosial trygghet, regulerte arbeidsforhold og faglige rettigheter på linje med andre arbeidere.
- n) Fjerne arbeidsgivers mulighet til å bestride sykemeldinger.

Nye organisasjons- og ledelsesformer

I løpet av de siste tiåras nyliberale offensiv har vi opplevd omfattende endringer av organisasjons- og ledelsesformer i arbeidslivet. Dette har skjedd med metoder og modeller som er hentet fra New Public Management (NPM) og Human Resources Management (HRM). Offentlige etater og foretak drives i tiltakende grad som om de var kommersielle. Utallige forskningsrapporter har dokumentert at New Public Management fører verken til bedre eller billigere tjenester. Derimot fører det oftest til dårligere lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte samt oppsplitting og svekking av fagorganisasjonene.

RØDT VIL:

- a) At New Public Management avvises som organisasjonsmodell for offentlige tjenester.
- b) Erstatte detaljstyring og kontroll av de ansatte med tillitsbaserte systemer, som sikrer arbeidstakere innflytelse og medbestemmelse over arbeidsprosessen.
- c) Kutte lederlønningene i stat, kommune og offentlig eide selskaper.
- d) Innføre en nullvisjon for konsulentbruk fra kommersielle selskaper i offentlig sektor. Ansette og utvikle fagpersoner i kommunen slik at en har den nødvendige kompetansen til å løse oppgavene.

En slagkraftig fagbevegelse

Fagbevegelsen er den viktigste organisasjonsformen for arbeiderklassens kamp mot kapitalistisk utbytting og undertrykking og for økt innflytelse i samfunns- og arbeidsliv. Rødt prioriterer derfor samarbeidet med fagbevegelsen, Rødt vil delta i kampen for et organisert arbeidsliv der arbeiderne får mer makt i Norge og internasjonalt.

RØDT VIL:

- a) Styrke samarbeidet med fagbevegelsen både lokalt og sentralt, og jobbe for faste møtepunkter mellom parti og fagbevegelse i alle fylker.
- b) Styrke det organiserte arbeidslivet bl.a. ved å lovfeste seriøsitetsregler ved offentlige anskaffelser med krav om tariffavtale og lærebedrifter som hovedregel.
- c) Styrke arbeidsmiljølovens bestemmelser om faste og hele stillinger. Og begrense adgangen til utvidede arbeidstidsordninger som utfordrer normalarbeidsdagen.
- d) Presisere begrepene «tillitsvalgt» og «tariffavtale» i relevant lovverk.
- e) Styrke streikeretten og begrense muligheten til å bruke tvungen lønnsnemnd ved streik.
- f) At de tillitsvalgtes oppsigelsesvern og beskyttelse gjennom arbeidsmiljøloven styrkes.
- g) At det innføres fullt skattefradrag for all betalt fagforeningskontingent.
- h) At den kollektive søksmålsretten utvides.
- i) At frontfagsmodellen ikke brukes til å hindre kampen for demokratisk vedtatte krav i forbundsvise oppgjør, noe som holder lavtlønte og kvinne-dominerte yrker nede.

Bekjemp sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Arbeidsmarkedet har vært gjenstand for omfattende endringer og avreguleringer de siste tiåra. Dette har gitt arbeidskjøperne nye muligheter for sosial dumping og å sette grupper opp mot hverandre. Rødt ønsker flyktninger og arbeidsinnvandrere velkommen til Norge og krever at alle skal tilsettes på norske lønns- og arbeidsvilkår. Arbeidstakere på kortvarig arbeid, sesongarbeidere og tredjelandsborgere er mer utsatt for sosial dumping, grov utnyttning, arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid enn arbeidstakere som blir i Norge over flere år.

Arbeidslivskriminalitet koster det norske samfunnet enorme summer hvert år, opp mot 100 milliarder eller mer. Rødt vil intensivere arbeidet med å stanse kriminelle som undergraver arbeidslivet, gjennom å øke bevilgningene til etater og organisasjoner som motarbeider a-krim og bistår arbeidstakere i a-krimssaker. Viktige tiltak er å satse på å inndra utbytte, straffeforfølge kriminelle bakmenn og profitører, og styrke det organiserte arbeidslivet. Inndratte utbytter skal settes på fond for tiltak mot a-krim og erstatning til de som er utnyttet i a-krim.

Etableringen av et åpent felles-europeisk arbeidsmarked gjennom EU og EØS – med enorme forskjeller i lønns og arbeidsvilkår – har skapt store utfordringer for fagbevegelsen. Arbeidsgiverne utnytter lavtlønnskurransen i hele EU og EØS. Innstrammingene i adgangen til å leie inn fra bemanningsbyråer, og forbudet mot innleie til byggebransjen i Oslo, Viken og Vestfold, var et viktig skritt på veien for å avvikle bemanningsbransjen. Inntil bemanningsbransjen er avvirket vil Rødt jobbe for regionale og bransjevise forbud mot innleie i utsatte områder og bransjer.

RØDT VIL:

- a) At EØS-avtalen sies opp og erstattes med en handelsavtale. Før dette skjer, må reservasjonsretten i avtalen benyttes overfor EU-direktiver som svekker fagbevegelsen og faglige rettigheter. Det må settes makt bak kravet om at norske lover og avtaler skal ha forrang framfor EUs regler.
- b) At arbeidsinnvandrere, også fra EØS-området, må ha en ansettelse og arbeidskontrakt med lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler for å få oppholdstillatelse for arbeid i Norge.
- c) Oppsigelser skal ikke føre til at arbeidstakere mister oppholdstillatelse. Det er arbeidsgiver som er ansvarlig for at vilkårene for opphold er oppfylt, og arbeidsgivere som har dokumenterte alvorlige brudd på lønns-, og arbeidsvilkårene eller brudd på arbeidsmiljøloven, skal kunne straffes.
- d) Innføre meldeplikt og depositum for selskaper fra EU- og EØS-området som søker oppdrag i Norge (den sveitsiske modellen).
- e) At tillitsvalgte sikres fullt innsyn i lønns- og arbeidsvilkår oppover og nedover i kontraktskjeden.
- f) Utvide allmenngjøringsloven og fjerne dokumentasjonskravet.
- g) Reversere liberaliseringen av drosjenæringen og gjeninnføre begrensning i løyver, kjøreplikt og sentraltilknytning.
- h) At kabotasje kjøring forbyes inntil bransjeavtale og andre virkemidler for å regulere godstransport på vei i Norge er på plass.
- i) Sikre at norske lønns- og arbeidsforhold skal gjelde også for dem som jobber til sjøs, ved at NOR-registrering må benyttes framfor NIS.
- j) Øke bevilgningene til Arbeidstilsynet og andre relevante tilsyn. Tilsynsmyndighetene må være mer ute på arbeidsplassene. Arbeidstilsynets hjemler og sanksjonsmuligheter må styrkes, og straffenivået for lovbrudd må økes.
- k) Styrke det tverrfaglige a-krimssamarbeidet. Utvide tilgangen til å dele informasjon mellom a-krimstatene og andre offentlige og private aktører, og organisasjoner på feltet.
- l) Videreføre og øke bevilgningen til Fair Play Bygg gjennom statsbudsjettet.
- m) Øke bruken av inndragelse av verdier fra aktører som utfører arbeidslivskriminalitet.
- n) At foretaksreformen norsk avdeling av utenlandsk foretak (NUF) må forbys.
- o) At kommunene får bruke alkoholloven for å sikre arbeidsvilkår i serveringsbransjen, for eksempel gjennom å frata skjenkesteder som bryter lover og regler, skjenkebevillingen.
- p) At solidaransvar skal omfatte allmenngjorte bestemmelser, overtidsbetaling, feriepengene og pensjon i hele kontraktskjeden, inkludert byggherre. Fristen for solidaransvarskrav utvides til 12 måneder.
- q) Lovfeste en egen omgåelsesregel i arbeidsmiljøloven for å hindre at loven uthules.
- r) At det offentlige ikke skal bidra til kriminalitet når de utlyser anbud ved at det opprettes et register over bedrifter som har vært involvert i arbeidslivskriminalitet og at useriøse bedrifter ikke får offentlige anbud.
- s) At alle arbeidsinnvandrere skal få gratis norskopplæring.
- t) At alle bedrifter og foretak som opererer i Norge må ha obligatorisk yrkesskadeforsikring for alle sine ansatte.
- u) Opprette en ordening hvor staten skal overta åpenbare lønnskrav.
- v) For å få serverings- og skjenkebevilling må bedriftene kunne dokumentere lovlige arbeidskontrakter, driftsbudsjett, betaling av allmenngjort minstelønn ol. Alvorlige brudd på arbeidsmiljølovens bestemmelser, som manglende overtidsbetaling, uforsvarlig arbeidstid, ulovlige midlertidige kontrakter og HMS mm. skal være grunnlag for å frata innehaver serverings- og skjenkebevilling permanent.

- w) Den kommunale skjenkekontrollen gis kompetanse til å undersøke brudd på arbeidsmiljøloven. Arbeidsmiljølovbrudd skal utløse prikker i det nasjonale prikkesystemet, i likhet med brudd på skjenkebestemmelsene.

Arbeidslivskriminalitet og vern av varslere

RØDT VIL:

- a) At politi, påtalemyndighet og andre offentlige etater må prioritere og mer effektivt følge opp varsler om tvangsarbeid, lønnsstyveri og grov utnyttelse i arbeidslivet.
- b) At arbeidstakere i større grad må beskyttes når de varsler om tvangsarbeid. Refleksjonsperioden for ofre for tvangsarbeid skal ikke være avhengig av om politiet åpner sak om tvangsarbeid.
- c) Styrke varslingsinstituttet, og gi Arbeidstilsynet et overordnet ansvar for å sikre vern av varslere.
- d) At etatene som skal kontrollere arbeidslivskriminalitet, må bli tilført større ressurser og ha en enhetlig varslingsjeneste.
- e) Ha strengere reaksjoner mot bakmenn for arbeidslivskriminalitet som inndragning av ulovlig profitt, mulkt og næringsforbud.
- f) At arbeidsinnvandrere ved ankomst skal få informasjon om regelverket for arbeidslivet og varslingskanaler på et språk de forstår.
- g) Utstede nasjonale ID-kort med biometri til utenlandske statsborgere med ID-nummer i folkeregisteret, for å hindre misbruk av ID og utnyttelse av sårbare arbeidstakere.
- h) Ved domfelt lønnsstyveri, hvor bedriften ikke betaler fordi den slår seg konkurs eller avvikes, skal staten dekke lønnsstyveriet, og frata lønnsstyven mulighet til å drive forretning i framtida.
- i) Personer som er utsatt for ID-tyveri i arbeidslivet blir vurdert som mulige offer for tvangsarbeid. Straffelovens paragraf 202 om id-krenkelse skjerpes.
- j) Tilbakebetale urettmessig pensjonstrekk til personer uten gyldig opphold eller som er bortvist etter endelig avslag på asylsøknad.
- k) Utvide tilbudet til arbeidstakere som blir grovt utnyttet i arbeidslivet i samarbeid med organisasjoner på feltet. Tilbudet må omfatte både trygg midlertidig innkvartering og juridisk og sosialfaglig bistand.
- l) Arbeidstakere som er utsatt for urett skal få sine rettigheter gjenopprettet. Det kan være lønn, erstatning for skade, tapt pensjonsinnskudd eller tapte trygderettigheter. Arbeidsgiver skal primært betale dette. Der det ikke er mulig å hente penger fra arbeidsgiver, skal kostnaden for gjenoppretting av rettigheter dekkes av et statlig fond basert på inndratte midler fra ulovlig utbytte i a-krimssaker.

Bedre arbeidsmiljø – reduser arbeidstida

Kampen for kortere arbeidstid og høyere lønn har vært bærebjelken i fagbevegelsens arbeid. Nå har kampen for kortere arbeidstid stått stille i mange år. Kampen dreier seg om både arbeidet og livet, om prisen på arbeidskrafta og om hvor stor del av døgnet du selv kan rå over. Å snakke om «heltidskultur» uten å forkorte arbeidsdagen fører ikke fram. Altfor mange, særlig kvinner, kjenner på kroppen at 7,5-timersdagen er for lang og blir tvunget til ulike varianter av deltid. Sekstimersdag vil gjøre det mulig for mange å gå fra deltid til heltid, med økt mulighet for å bli økonomisk selvstendig.

Arbeidstidsreguleringer er imidlertid under stadige angrep, inkludert normalarbeidsdagen. Det går på helsa løs for mange. Svært mange kvinner ender opp med å jobbe deltid og mister derfor muligheten til økonomisk selvstendighet. Et arbeidsliv med 6 timers normalarbeidsdag vil gjøre det enklere for flere å stå i arbeid.

Samtidig må det bli mulig for pendlere, folk som jobber hjemmefra og andre med spesielle arbeidsordninger å ta ut arbeidstidsforkortelsen med 30-timers uke. Å ta ut framtidig produktivitetsvekst i fritid heller enn i økt forbruk vil være et viktig tiltak for å motvirke klima- og miljøkrisa.

RØDT VIL:

- a) Forsvare normalarbeidsdagen.
- b) Støtte initiativ til gradvis å innføre 6-timersdag/30-timers uke med full lønnskompensasjon i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- c) Muligheten til å avtale unntak fra Arbeidsmiljølovens vernebestemmelser må innskrenkes.
- d) At deltidsproblemet ved turnus ikke skal løses ved å ha mer belastende arbeidstidsordninger eller ved å jobbe flere helger. Økt grunnbemanning og kortere arbeidstid er nødvendig.
- e) Støtte kampen mot søndagsåpne butikker. Stramme inn reglene for å få status som turiststed.
- f) At avvik fra arbeidstidsregler må godkjennes av en fagforening med innstillingsrett
- g) Arbeide for at det blir bevilga statlige midler, et «sekstimersdagsfond», som kan gi støtte til kommuner som vil starte pilotprosjekt med sekstimersdag.
- h) Likestille skift og turnus.
- i) Gi alle rett på gratis arbeidsantrekk.
- j) At det tas høyde for fravær i bemanningsplaner i helsesektoren.

Profittfri velferd

Det offentlige må ha ansvaret for befolkningens velferdstjenester. Velferdstjenestene våre er bygget opp i fellesskapets regi, med offentlig og ideelle aktører.

Velferden er under kraftig press. Kommersielle aktører har vokst sterkt innenfor mange av velferdstjenestene våre, og barnehage, omsorgstjenester, barnevern, renovasjon, renhold og vaktmestertjenester har blitt «big business». På enkelte områder har det skjedd en konsentrasjon av eierskap, der noen få internasjonale investeringsselskaper, noen hjemmehørende i skatteparadiser, har fått en dominerende rolle.

Hvert år forsvinner store summer ut av offentlig finansiert velferd. De kommersielle eierne bruker mange ulike metoder for å hente ut profitt: utbytte, kompliserte selskapsstrukturer, skyhøye lederlønninger og styrehonorarer, internfakturerings og handel med tilknyttede selskaper. Samtidig som velferdstjenestene er under press, tar kommersielle selskaper utbytte i milliardsummer fra salg og leie av velferdsbygg som barnehage, helse og barnevernsinstitusjoner.

Slik har vi fått en voksende gruppe velferdsprofitorer som er ute etter å omgjøre våre skattepenger til privat profitt. Skattepengene våre skal gå til felles velferd for å sikre alle innbyggere et godt velferdstilbud slik at vi får gode barnehager, et trygt barnevern, en god skole og en god eldreomsorg.

Vi har sett en rekke eksempler på at de kommersielles mål om høyest mulig avkastning bidrar til å svekke både tjenestenes kvalitet og de ansattes lønns- og arbeidsforhold. Velferdstjenester er arbeidsintensive, det vil si at mesteparten av kostnadene er knyttet til de ansatte. Derfor ligger også det store innsparingspotensialet i å ha lav bemanning og/eller kutte i lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte. Profittmotivet går også utover de ansattes pensjon.

De kommersielle selskapene og deres interesseorganisasjoner skyver ofte de ideelle aktørene foran seg når de argumenterer for privatisering, men det er stor forskjell på private ideelle og private kommersielle virksomheter. Ideelle virksomheter som opererer som supplement til det offentlige og ikke har profittmotiv, har spilt og spiller en viktig rolle i utviklinga av velferdsstaten. Kommersielle aktører som driver velferdstjenester finansiert av fellesskapets midler, har som formål å tjene penger. For å få til det, går deler av skattepengene som er bevilget til tjenestene til privat profitt. Det er derfor en grunnleggende motsetning mellom å tillate kommersielle aktører og ha en velferd uten profitt. Anbudssystemet gjør imidlertid at også ideelle aktører underkastes konkurransepress, med svekking av tjenestenes kvalitet så vel som de ansattes lønns- og arbeidsforhold som resultat.

De kommersielle aktørene vokser fram i hullene til velferdsstaten. Det blir en ond sirkel som styrker de kommersielle og svekker de offentlige tjenestene. Vekst i kommersielle aktører i helsevesenet er veien til et mer klassedelt helsevesen. Styrking av offentlig velferd er en viktig forutsetning for befolkningas livsvilkår og fellesskapsløsninger.

RØDT VIL:

- a) At skattepengene våre skal gå til felles velferd, ikke til privat profitt. Kommersielle aktører skal ikke ha adgang til å drive offentlig finansierte, grunnleggende velferdstjenester, og tjenester som allerede er overtatt av kommersielle interesser må tas tilbake og drives i offentlig eller ideell regi.
- b) At alle offentlige tilskudd til velferdstjenester skal komme brukerne til gode og tilbakeføres til sektoren ved eventuell nedleggelse. Ved eventuelle salg av velferdsinstitusjoner må eierne ha meldeplikt til kommunen, og kommunen må ha forkjøpsrett. Offentlige tilskudd skal ikke følge institusjonen ved eierskifte.
- c) At foretaksmodell, konkurranseutsetting og bestiller-/utførermodell innen offentlig virksomhet må avvikles.
- d) At der konkurranseutsetting er brukt som privatiseringsmetode, f.eks. sykehjem, renhold, kollektivtrafikk og renovasjonstjenester, skal kommuner og fylker ta virksomhetene tilbake i offentlig eller ideell eie og drift når kontrakten går ut, eller ved mislighold.
- e) Felles velferd kan ikke være forretningshemmeligheter. Kommersielle velferdsaktører som leverer tjenester til det offentlige må omfattes av offentlighetsloven, arkivloven og forvaltningsloven, slik at offentligheten, tillitsvalgte og pårørende kan ha fullt innsyn i hvordan ressursene brukes.
- f) At ideelle aktører rammes inn av en streng og tydelig juridisk definisjon og at det opprettes et ideellregister med oversikt over alle ideelle aktører innen velferden.
- g) Ideelle aktører bør kunne få tilbud om langsiktige kontrakter, forutsatt høy faglig kvalitet og arbeids- og lønnsvilkår minst som i det offentlige.
- h) At så lenge det drives velferd i privat regi, må det føres bevilges nok midler til å føre tilsyn med tjenestene, også økonomisk tilsyn.

Helse

Rødt vil ha et offentlig fullfinansiert og folkestyrt helsevesen for å sikre likeverdige tjenester til alle. Helse og levealder henger tett sammen med sosial og økonomisk ulikhet. De som har minst, lever i gjennomsnitt kortere og har dårligere fysisk og psykisk helse. Rødt arbeider for en helsepolitikk som reduserer slike forskjeller. Derfor er styrking av fellesskapsløsninger helt avgjørende for å bedre vilkårene for god helse.

Det har vært en økonomisk motivert nedbygging av helseberedskapen i antall døgnplasser ved somatiske sykehus og i psykisk helsevern. Den reduserte beredskapen gjør befolkningen og helsearbeiderne sårbare. For stor arbeidsbelastning er mye av årsaken til helsepersonellmangelen. Gode lønns- og arbeidsvilkår gir bedre helsetilbud.

Alle må være sikre på at de får helsehjelp når de trenger det, uavhengig av økonomi og bosted. Rødt vil kjempe mot en utvikling der folk blir avhengige av private forsikringsordninger eller egen lommebok for å få den hjelpen de trenger. Kommersielle sykehus belaster de offentlige helsebevilgningene, de utdanner ikke helsearbeidere, de tar ikke ansvar for komplikasjoner som oppstår og de har ikke akutt beredskap

Alle deler av helsetjenesten bærer preg av underfinansiering. Et eksempel er at nye sykehus og infrastruktur er underdimensjonert. En sterk offentlig helsetjeneste er en forutsetning for likeverdige og trygge helsetjenester i hele landet.

Folkestyrte sykehus

Spesialisthelsetjenesten har de siste 20 årene vært drevet av nyliberalistiske markedsprinsipper i helseforetak. Sykehusene må frigjøres fra foretaksmodellen og bedriftsøkonomisk styring, slik at prioriteringer følger helsefaglige vurderinger og befolkningens behov. For å sikre god tilgang til helsetjenestene i hele landet, må vi sikre en desentralisert sykehusstruktur gjennom å stanse nedleggelse av sykehus og sentralisering av helsetjenester. Primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten må samarbeide om diagnostisering og behandling av pasienter. Finansieringssystemene må hindre at folk blir kasteballer i systemet, og samarbeidet må skje på helsefaglig grunnlag, ikke på bedriftsøkonomiske premisser.

RØDT VIL:

- a) Avvikle helseforetaksmodellen og erstatte den med en ny forvaltningslov for spesialisthelsetjenesten, slik at sykehusene blir organisert som offentlige forvaltningsorganer, ikke som bedriftsøkonomiske foretak.
- b) Erstatte innsatsstyrt finansiering (ISF) med 100 prosent rammefinansiering. Budsjet- og regnskapsføring skal gjøres etter reglene for regnskapsførsel i offentlig forvaltning.
- c) At sykehusene skal eies av staten og styres av Helse- og Omsorgsdepartementet og Stortinget med bevilgninger til regionale helsestyrer i tråd med sentralt vedtatt sykehusplan.
- d) Opprette regionale helsestyrer med politisk representasjon fra regionenes fylkesting og et mindretall av sykehusoppnevnte helsefaglige ansatte, valgte fagforeningsrepresentanter og valgte representanter fra pasientorganisasjonene.
- e) Fjerne byråkratiserende anbuds- og rapporteringsregimer. Kontroll- og ledernivåene må reduseres og helseprofesjonene styrkes.
- f) Viktige funksjoner som renhold, IKT og ernæring må være en del av sykehusets kjernevirksomhet og ikke svekkes ved at det settes ut på anbud.
- g) At pasienter skal kunne velge planlagt behandling på andre offentlige eller ideelle sykehus enn eget lokalsykehus.
- h) Skille mellom drift og investeringer i sykehusene, slik at driften ikke blir rammet av nødvendige investeringer. Nye sykehus skal finansieres gjennom egne bevilgninger.
- i) Sikre pasienter mulighet til kvalifisert pasienttransport, særlig i distrikt med lang vei til sykehus.
- j) Styrke lokalsykehusene med akuttberedskap, fødetilbud, flere planlagte oppgaver og flere ansatte.
- k) Sikre beredskap og forsvarlig drift ved at sykehus dimensjoneres minst i tråd med anbefalinger fra OECD (og WHO), som er rundt 85 prosent belegg i en normalsituasjon.
- l) Avvikle kompensasjonen for merverdiavgift, som gjør det mer lønnsomt for sykehusene å kjøpe eksterne tjenester.
- m) At unntaket fra innleie i helsesektoren avvikles. Det gjennomføres tiltak for å styrke sykehusbemanningen, egen vikarpool/bemanningsenhet, og at mellomleder får mulighet til å flytte ressurser fra vikarbruk til fast ansatte i bemanningsbudsjetten.
- n) At ordningen med dagbøter for kommuner som ikke har tilbud eller kompetanse til å ta imot utskrivningsklare pasienter avvikles.

- o) At det lages en nasjonal opptrappingsplan for utdanning av helsefagarbeidere, sykepleiere, vernepleiere, spesialsykepleiere og spesialvernepleiere. Alle skal sikres lønn og rettigheter som ansatt under videreutdanning.
- p) Ha utdannings- og hospiteringsordninger som oppmuntrer til generalistkompetanse og jobb i distriktene for alle grupper helsepersonell.
- q) Leger og spesialister som har stilling i det offentlige skal ikke ha adgang til å jobbe for kommersielle aktører ved siden av.
- r) Stanse nedleggelsen av fødeavdelinger. Gravide med mer enn en times vei til fødeavdeling skal sikres følgetjeneste av jordmor.
- s) Alle som føder skal få nok tid på sykehus, og barselavdelinger skal ikke ta hotellpriser fra foreldre.
- t) Fødeavdelinger skal sikres forsvarlig bemanning hele året og skal ikke stenge om sommeren.
- u) Gi alle kvinner rett til å ha med seg partner eller en støtteperson de selv velger under svangerskap, fødsel og barsel.
- v) At det jobbes med å styrke dødsomsorgen i hele landet og i alle deler av helsetjenesten, slik at alle som trenger lindrende behandling, får mulighet til et verdig og omsorgsfullt dødsleie.
- w) Arbeide for at Norge ikke slutter seg til EUs helseunion.
- x) Styrke helsebiblioteket - gratis tilgang til medisinske databaser, prosedyrer, tidsskrifter og forskningsartikler til alt helsepersonell i hele landet.

Bærekraftig kommunalhelsetjeneste

Den kommunale helse- og omsorgstjenesten har over mange år fått overført stadig større oppgaver for pasientene, men de økonomiske midlene har ikke fulgt med. Dette går utover nødvendig og forsvarlig kvalitet på kompetanse og kapasitet. Det må sikres nødvendige statlige midler. Sentralt i kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid er helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Dette er tjenester som må styrkes. Kommuneøkonomien og primærhelsetjenesten må styrkes for å forebygge og fange opp helseproblemer tidlig.

RØDT VIL:

- a) Tilby alle leger, sykepleiere og annet personell ved helsesentrene fastlønnssavtaler.
- b) Sikre ressurser og personell for fysisk og psykisk hverdagsrehabilitering i kommunehelsetjenesten.
- c) Sikre kapasitet for legevakttjenestene både i byene og distriktene. Leger må sikres forsvarlig friperiode etter legevakttjeneste.
- d) Styrke ambulansetjenesten, inkludert helikopter og fly, og sikre stabil drift med fast offentlig eller ideell operatør.
- e) Organisere fødselsomsorgen og jordmortjenesten slik at familier tilbys sammenhengende omsorg fra jordmor før, under og etter fødselen i et tverrfaglig samarbeid som er innlemmet i primær- og spesialisthelsetjenesten.
- f) Sikre helsesykepleiere tilstrekkelig kapasitet og kompetanse til forebyggende tiltak for barn, unge og deres familier i samarbeid med et tverrfaglig team.
- g) Styrke psykologisk lavterskeltilbud til barn, ungdom og studenter gjennom skole- og studenthelsetjenester.
- h) Bygge ut og styrke habilitering- og rehabiliteringsinstitusjoner, slik at kronisk syke personer utsatt for ulykker og personer med sammensatte diagnoser ikke blir kasteballer mellom sykehus og kommunale helse- og omsorgstjenester.
- i) Arbeide for økte helsesykepleierressurser i kommunene og helsestasjoner i alle kommuner. Helsestasjon for ungdom bør utvides til å gjelde for unge opp til 25.
- j) Styrke helsestasjonene slik at Helsedirektoratets retningslinjer for svangerskaps- og barselomsorg kan følges i alle kommuner og bydeler.
- k) Oppsøkende og helhetlige tjenester til personer med alvorlige og sammensatte psykiske lidelser, som ACT/FACT-team må bygges ut over hele landet.
- l) Flere psykologer med avtale i kommunene.
- m) Øke grunnbemanningen på sykehjem og i hjemmebaserte tjenester, slik at det blir attraktive arbeidsplasser for sykepleiere, leger og helsefagarbeidere og et godt tilbud for pasientene.
- n) Sikre de ansatte i hjemmebaserte tjenester tid og tillit til å gjøre jobben sin og samtidig sørge for at de som får hjelp, må forholde seg til færrest mulig personer.
- o) Sikre at helsetjenestens førstelinje har kompetanse på skeiv helse.
- p) Styrke helsestasjoner for ungdom med kompetanse på kjønn og seksualitet etter modell fra helsestasjonen for kjønn og seksualitet (HKS) i Oslo.

Folkehelse, tannhelse og forebygging

Økende forskjeller i samfunnet kommer også til uttrykk i folkehelse. God helsepolitikk må sikre lik tilgjengelighet av helsetjenester og redusere forskjeller. Økonomiske forskjeller betyr at mange dør tidligere enn andre fordi livsbetingelsene deres er dårligere enn for dem som har bedre økonomi. Ikke bare klasse, men også kjønn, geografisk bosted og etnisk bakgrunn påvirker helsesituasjonen. Over tid har det vært et problem at gutter og menn ikke oppsøker legehjelp så ofte som de burde. Dersom helsevesenet kommer i kontakt med menn tidligere, kan mange alvorlige helseproblemer forebygges.

Se også eget delkapittel om kvinnehelse.

Det må være helsebehovet som avgjør hvem som får helsehjelp, inkludert tannhelsehjelp. Folk som ikke har råd til tannlegen må leve med smerter, men dårlig tannhelse kan også føre til hjerte- og karsykdommer, underernæring og sosial isolasjon. Tennene er en del av kroppen, og bør være det også i helsepolitikken.

RØDT VIL:

- a) Innføre en universelt tilgjengelig tannhelsetjeneste, hvor tennene behandles som en del av kroppen og tannhelsetjenester likestilles med andre helsetjenester, for eksempel gjennom en egenandelsordning.
- b) At en tannhelsereform som likestiller tennene med resten av kroppen, også bør ha tiltak for at prisene ikke øker uforholdsmessig, som pristak.
- c) Motarbeide kjededannelsen i tannhelseklinikker, og styrke de offentlige tannhelsetjenestene.
- d) Sikre retten til offentlig tannbehandling i narkose for pasienter som har behov for det.
- e) At egenandeler i helse skal reduseres og fjernes så raskt som mulig.
- f) Avvikle ordningen med ikke-møtt gebyr og erstatte den med rutiner for å sikre oppmøte for pasienter på andre måter.
- g) Utvide gratis helsetjenester opp til 18 år.
- h) Sørge for at utgifter til briller både til barn og til voksne dekkes på samme måte som andre helsehjelpemidler.
- i) Sikre at økonomi ikke blir et hinder for muligheten til å ha et sunt kosthold, for eksempel ved å kutte moms på norskprodusert frukt og grønt.
- j) Gjenninnføre retten til fysioterapi uten egenandel for mennesker med kroniske sykdommer.
- k) Sikre at alle mennesker i Norge har et lett tilgjengelig offentlig helsetilbud, også papirløse migranter, og personer med D-nummer.
- l) Private helseforsikringer bidrar til å skape todelt helsevesen og bør på sikt avvikles.
- m) Gi kronisk syke rett til nødvendige medisiner og behandlingsmateriell på blå resept.
- n) Sikre en verdig behandling av kronisk syke med f.eks ME, fibromyalgi, post covid og tilsvarende symptomer. Ingen skal bli tvunget til å gå gjennom behandling som ikke blir dekt av det offentlige av NAV, eller behandling som de kan bli sykere av.
- o) Systemet for innføring av nye medisiner/legemidler endres slik at saksbehandlingstiden går ned, og faglige og samfunnsmessige kriterier blir førende, for å gjøre flere medisiner tilgjengelige. Enhetspriser og de samlede kostnadene for nye legemidler skal være offentlige.
- p) At Norge jobber for å styrke utviklingen av vaksiner og diagnostiske verktøy som kan forebygge antibiotikaresistens.
- q) At Norge skal arbeide for at viktige medisiner og vaksiner blir tilgjengelige for alle og for en rettferdig internasjonal fordeling av medisin.
- r) Utvikle produksjon av nødvendige legemidler i Norge, og jobbe for endringer i legemiddelindustrien slik at det ikke blir mangel på nødvendige legemidler.
- s) Apotek skal drives i offentlig regi.
- t) Forenkle tilgangen til medisinsk cannabis for pasienter med behov for det.
- u) Dekke behovet for organdonasjoner gjennom frivillighet, der de som ikke ønsker det aktivt kan reservere seg.
- v) Føre en restriktiv tobakks- og alkoholpolitikk.
- w) Si nei til liberalisering av dagens skjenketider.
- x) Opprettholde salgsmonopol for brennevin, vin og sterkøl. Det skal ikke forekomme alkoholsalg på bensinstasjoner eller kiosker, eller hos forretninger eller tjenesteytere som har annet enn servering/salg som hovedtjeneste (eksempelvis frisører, bokhandler og møbelbutikker).
- y) Innføre et pilotprosjekt for å prøve ut et nasjonalt screeningsprogram for prostatakreft.
- z) Der det finnes alternative produsenter skal ikke apoteket kjøpe inn medisiner fra det israelske legemiddelselskapet TEVA.
- aa) Utvikle og innføre tydelig merking av ultraprosesserte matvarer inspirert av ordningen med nøkkelhullsmerkede matvarer.

Psykisk helse

Økonomiske problemer, et vanskelig boligmarked, konkurransepress, arbeidsløshet og andre sosiale problemer har betydning for den enkeltes psykiske helse. Psykisk og fysisk smerte som følge av vold, omsorgssvikt og seksuelle overgrep i barndommen og vold i nære relasjoner er ofte skjulte problemer. Rødt arbeider for en psykisk helsetjeneste der den enkelte blir sett i sin sosiale kontekst, og der det arbeides for kollektive løsninger som gir rom for ivaretagelse av individuelle behov. Pasienten tilbys helhetlig omsorg. Psykisk uhelse kan føre til somatiske problemer, og somatisk sykdom kan gi psykisk påvirkning.

Økonomiske vanskeligheter kan både utløse og fastholde psykiske vansker som angst, depresjon og selvmordstanker. Flere studier viser at personer med gjeldsproblemer har betydelig større sannsynlighet for å ha hatt selvmordstanker. I Norge er det flest menn som begår selvmord, mens det antagelig er flere selvmordsforsøk blant kvinner. Det forebyggende arbeidet bør derfor inkludere både kjønnsdimensjon og økonomi i tillegg til andre faktorer.

RØDT VIL:

- a) Stanse sentralisering av tjenestetilbud slik at alle som trenger det, får et godt psykisk helsetilbud uavhengig av bosted.
- b) Sikre at pasienter får informasjon om behandlingstilbud som er relevante for deres tilstand, og mulighet til å velge mellom disse. Det krever tilstrekkelig med ressurser og god kommunikasjon før, under og etter behandling.
- c) Sørge for at psykisk helsearbeid blir tilført de ressursene som er nødvendige for å gi rask hjelp og et fullverdig behandlingstilbud over så lang tid som trengs. Alle som trenger det skal få tilgang til behandling.
- d) Ikke ha pakkeforløp i psykisk helsetjeneste og tverrfaglig spesialisert rusbehandling som medfører kategorisering og målstyring.
- e) Øke kapasitet til og antall offentlige tilbud som gir medisinfrie behandlinger av psykisk uhelse. Flere pasienter har nytte av medisinerne, men ingen skal føle seg tvunget til å fortsette med medisiner på grunn av manglende ressurser i helsetjenesten.
- f) Redusere ventetidene og tilby tidlige intervensjoner for å forebygge alvorligere psykisk uhelse og redusere tilbakefall. Forebyggende tiltak er for eksempel styrking av skolehelsetjeneste, etablering av flere langtidsplasser, en utvidet ordning med brukerstyrte senger og å styrke selvmordsforebyggende tiltak.
- g) Redusere bruken av tvangsmidler i psykisk helsevern. Dette krever bedre rammebetingelser, økt kompetanse og mer brukermedvirkning.
- h) Styrke psykologisk kompetanse i ambulansetjenesten.
- i) Mindreårige med behov for psykisk helsehjelp eller behandling trenger en sømløs overgang fra ungdomspsykiatri til voksen psykiatri og det øvrige helsevesenet, slik at de får en kontinuerlig og forutsigbar behandling.
- j) At alle kommuner skal ha lett tilgjengelig tilbud ved psykiske kriser, som f.eks. «Rask psykisk helsehjelp» og at Rask psykisk helsehjelp tilbyr økonomisk veiledning og gjeldsrådgivning, og samarbeider med Nav.
- k) At tiltak for å avdekke og håndtere gjeldsproblematikk og økonomiske problemer får en plass i det selvmordsforebyggende arbeidet.
- l) At alle distriktpsikiatriske sentre og andre institusjoner for psykisk helse og rusbehandling har tilgang på gjeldsrådgivere.
- m) At tiltak for å avdekke og håndtere menn og gutters psykiske helse får en plass i det selvmordsforebyggende arbeidet.
- n) Arbeide for forebyggende tiltak mot spiseforstyrrelser. Alle helseregioner skal styrke spesialkompetansen for behandling av spiseforstyrrelse.
- o) Styrke samarbeidet mellom ulike instanser, som skolehelsetjeneste, sosialtjeneste og BUP samt mellom kommunale tjenester og spesialisthelsetjenesten.
- p) At personer med avhengighetsproblematikk, som spillavhengighet, skal få oppfølging og tilbud om psykisk helsehjelp.
- q) Gjenninnføre langtidsplasser for kronisk psykisk syke slik at pasientene ikke blir kateballe i systemet. Dette for å hindre uhensiktsmessig behandlingsløp og tidlig død.
- r) Bekjempe ensomhet og isolasjon ved å satse på arbeidsrettede lavterskeltilbud til folk som sliter psykisk, uten henvisning og ventetid, som for eksempel Fontenehus.

En solidarisk og human ruspolitikk

Brukere av ulovlige rusmidler skal møtes med den samme respekt som andre. Vår ruspolitikk skal sette skadereduksjon og solidaritet med brukere, pårørende og de skadelidende i produksjons- og transitland først. Vi ønsker en restriktiv, human og kunnskapsbasert ruspolitikk der man ser på rusproblemer som sosial- og helseproblemer, fremfor kriminalitetsproblemer.

RØDT VIL:

- a) At folk med rusproblemer ikke kriminaliseres, men tilbys gode hjelpetiltak. Bygge opp tilstrekkelig kapasitet på behandlingsplasser og et mangfold av behandlingsmetoder til rusavhengige og sikre finansiering slik at spesialisthelsetjenesten og kommunene ivaretar sitt sørge-for-ansvar.
- b) Styrke forebyggende arbeid, rusfrie møteplasser, involvering av pårørende og tidlig hjelp til barn og unge i risikosonen.
- c) Anerkjenn arbeidslivet som en sentral arena for tidlig innsats og forebygging av rus- og avhengighetsproblematikk.
- d) Legalisere og regulere omsetningen av cannabis innenfor et system likt vinmonopolet, samt avkriminalisere bruk og besittelse av øvrige rusmidler til eget bruk. Uregulert salg vil fremdeles være ulovlig. Personer skal fremdeles møtes med oppfølging for å forebygge mer alvorlig rusproblematikk, og det skal arbeides for å ta tak i underliggende årsaker.
- e) Styrke ettervernet og sørge for at det blir en integrert del av behandlingstilbudet. Videre lage tilbakeføringsprogrammer med individuell oppfølging slik at den enkelte kan komme tilbake til arbeid, utdanning eller annen aktivitet og ha et verdig botilbud. Opprette et samarbeid mellom Tverrfaglig spesialisert behandling av ruslidelser (TSB) og kommunene.
- f) Utarbeide nasjonale rammer for ettervern som kommunene har plikt til å kunne tilby.
- g) Sørge for at alle store kommuner har sprøyterom eller brukerrom, og at sprøyterom eller brukerrom tillates i alle kommuner.
- h) At heroinassistert behandling (HAB) må gjøres lettere tilgjengelig som et alternativ for tunge heroinbrukere, i tillegg til legemiddelassistert behandling (LAR). Medikamentutvalget i LAR må utvides. Rehabilitering i HAB og LAR må styrkes.
- i) Når man søker hjelp for ruslidelser må man ikke møtes med automatiske sanksjoner som tap av førerrett.
- j) Tilby rusmiddelanalyse for å avsløre kontaminerte rusmidler og hindre overdoser.
- k) Tilrettelegge for at behandling av rusavhengige kan skje i ulike avdelinger for menn og kvinner.
- l) Styrke forebyggingsarbeidet knyttet til rusbruk i ungdoms- og videregående skole.
- m) «Housing first» må være et førende prinsipp for alle mennesker i rusbehandling.
- n) Sørge for tilstrekkelig behandlingstilbud innen tverrfaglig rusbehandling (TSB), over så lang tid som trengs basert på faglige vurderinger. Mangfoldet ivaretas av ulike offentlige tilbud med ideelle som supplement.

Kvinnehelse og likeverdige helsetjenester

Gjennom den største delen av medisins historie har helsetjenestene blitt utviklet gjennom forskning på menn, med en antakelse om at resultatene også er gyldige for kvinner. Men forskjellene er større enn antatt. Kvinner har oftere enn menn kroniske sykdommer, oftere flere sykdommer samtidig og er mer utsatt for bivirkninger av medikamenter. Resultatet er at vi mangler kunnskap om sykdommer som kun eller mest rammer kvinner og at kvinner risikerer forsinket diagnostisering og bivirkninger av medisiner fordi diagnoseverktøy og medisiner ikke er tilpasset dem. For å sikre likeverdige helsetjenester må det forskes mer på kvinners helse og kjønnsperspektivet må tas inn i alle ledd av helsetjenestene.

RØDT VIL:

- a) Innføre krav om kjønnsperspektiv i medisinsk og helsefaglig forskning.
- b) Øke bevilgninger til kvinnehelseforskning i Norsk forskningsråd til de allmennmedisinske forskningsenhetene og Senter for kvinnehelseforskning.
- c) Innføre krav om at det skal ligge et kjønnsperspektiv til grunn i alle nasjonale retningslinjer, veiledere og anbefalinger fra Helsedirektoratet og i utformingen av helsetjenestene.
- d) At alle medikamenter som markedsføres i Norge skal ha informasjon om bivirkningsrisiko og doseanbefalinger for både menn og kvinner.
- e) At sykehusene instrueres i å øke kapasiteten og kompetansen på kvinnespesifikke sykdommer. Vi trenger et sentralisert behandlingssenter for avansert endometriosekirurgi og det må sikres vulvaklinikker med god kapasitet i alle helseregioner.
- f) At det stilles krav om sluttkompetanse om betydningen av kjønn og kvinnehelse i både rammeplaner og retningslinjer for helseutdanningene.
- g) At forskning på og behandling av kroniske smerter prioriteres og at det opprettes et nasjonalt kompetansesenter for kronisk smerte.

- h) At HMS-regelverket oppdateres i tråd med ny kunnskap om helserisiko i kvinne­dominerte sektorer.
- i) At det opprettes et forskningsprogram for eldre kvinners helse.
- j) At yrkessykdomslisten oppdateres slik at vanlige yrkesrelaterte sykdommer i de store kvinne­dominerte yrkene tas inn på listen.
- k) Sikre at kvinner og helsepersonell får oppdaterte og trygge råd om medikamenter og dosering fra leger og farmasøyter.

Pårørende til syke og pleietrengende

Tungt pleiearbeid har blitt forskjøvet fra det offentlige til det individuelle, og konsekvensen er en større belastning på de pårørende. Omsorgstjenesten må samarbeide med pårørende som har tungt omsorgsarbeid for å finne gode hjelpetiltak som bidrar til å redusere deres påkjenning og slitasje.

RØDT VIL:

- a) At det skal tas hensyn til helhetlige behov når familier hvor flere er kronisk syke, søker om helse- og omsorgstjenester.
- b) Gi studenter som har kronisk syke barn med kontinuerlig behov for pleie og tilsyn, rett til omsorgsstøn­nad dersom de ikke har krav på pleiepenger.
- c) At mottakere av uføretrygd som også mottar omsorgsstøn­nad for særlig tyngende omsorgsarbeid, ikke skal få uføregraden nedvurdert.
- d) Sikre pårørende nødvendig faglig støtte, veiledning og avlastning dersom pleietrengende personer ønsker å bo hjemme så lenge som mulig og de har pårørende som ønsker at de skal være hjemmeboende.
- e) Forbedre regelverket for pårørendes permisjonsmuligheter i arbeidslivet for å sikre likestilling og bedre mulighetene til å kombinere arbeid og omsorg uten å pådra seg økonomiske problemer eller falle ut av arbeidslivet.
- f) Personer som trenger BPA skal få det uavhengig av hvilken kommune de bor i. Brukerstyrt personlig assistanse bør være statlig finansiert. Kommunal tildeling gir for store forskjeller. Rettighetene til de ansatte må ivaretas.

Styrking av barnevernet og barn og unges rettigheter

Alle barn og unge har rett til å vokse opp i trygge omgivelser med tilbud i tråd med deres behov. Økonomiske forskjeller skaper sosiale problemer som må løses i fellesskap.

Gjennom fellesskapet har barnevernet ansvar for å beskytte og ivareta de mest sårbare barna i samfunnet vårt og må derfor styrkes. Tilliten til barnevernet er en viktig faktor for å sikre at tjenesten skal fungere godt.

Utviklinga av barnevernet må være basert på barnets beste og legges av barna og fagprofesjonene med barnevernsfaglig kompetanse. Det er for mange barn og familier som ikke får hjelpen de har behov for. Barn og unge må sikres kunnskap om hvilke rettigheter de har. Familier med utfordringer må få mer hjelp, og de mest utsatte barna og ungdommene må få det tilbudet de trenger.

Sosiale forskjeller må vektlegges sterkere i utdanningene for å gi en bedre forståelse av hvordan sosial bakgrunn og levekårsproblemer i familier med dårlig råd og språkbarriere påvirker samhandlingen mellom barnevernet og familier. Barnets språklige og kulturelle bakgrunn skal vektlegges slik at eventuelle fosterhjem får nødvendig informasjon og opplæring.

Minste inngreps prinsipp krever godt barnevernsarbeid og derfor at saksbehandler har tid til å følge opp og har tid til å finne ut hva som passer den aktuelle familien spesifikt. Det er vanskelig å gjennomføre når saksbehandlerne har så mange saker som i dag. Anstendige arbeidsvilkår og lønnsvilkår er avgjørende for å sikre gode tjenester og sikre at kompetansen forblir i barnevernet. Bemanningen i barnevernet må derfor styrkes ved at det innføres en bemanningsnorm i barnevernet.

Vi kan ikke overlate omsorgen for de mest sårbare barna og ungdommene til kommersielle, profittmotiverte aktører. Dette er våre barn, og fellesskapets penger som er innvilget til barnevern, skal gå til å hjelpe disse, ikke til noen få som beriker seg.

Les mer om velferd uten profitt i kapitlet om profittfri velferd.

RØDT VIL:

- a) Styrke det desentraliserte barnevernet der barn og familier bor.
- b) Utarbeide konkrete opptrappingsplaner for kapasitet og kompetanse i barnevernstjenesten. Opptrappingsplanen skal sikre at eierskap og drift i barnevernet er offentlig og i langsiktig samarbeid med ideelle aktører. Anbud i barnevernstjenesten utvikles.
- c) At alle kommunens enheter som arbeider med barns oppvekst, skal samarbeide om felles, forebyggende arbeid.
- d) At behovene til barn som plasseres på barnevernsinstitusjoner settes i sentrum. Institusjoner må ha kompetansemiljøer som kan håndtere ulike plasseringskategorier og omsorgsbehov, slik at flytting kan unngås, med mindre det er til barnets beste.
- e) At alle barn og unge som har tilbud fra barneverntjenesten, skal sikres god individuell oppfølging av behov fra spesialisthelsetjenesten, kommunal psykisk helsetjeneste, helsesykepleier eller andre aktuelle tiltak.
- f) At veiledningsarbeidet og oppfølgingen av fosterhjemsfamilier må bedres i både kommunale og statlige fosterhjem.
- g) Øke forståelse av klassebakgrunn og en flerkulturell forståelse og kompetanse i barnevernet for bedre dialog, tilpassede hjelpetiltak og bygging av tillit.
- h) Sikre tilpassede tiltak, også i ettervernsfasen mellom 18 og 25 år.
- i) Styrke bemanningen slik at barnevernet sikres en tverrfaglig og god bemanning. Bemanningsnormen må stå i en prosentvis befolkningsrate, behovsprøvd etter oppdeling av tjenesten.
- j) I tilfeller det er behov for tolk, sikre at det er en kvalifisert tolk uten tilknytning til barnet eller saken.

- k) Innføre en autorisasjonsordning for sosialpersonell, som for eksempel sosionomer og barnevernspedagoger, på linje med dagens autorisasjon av vernepleier.
- l) At alle barn skal sikres god oppfølging, og barnets stemme skal bli hørt og vektlagt.
- m) Gjenopprette og fullfinansiere statens refusjonsordninger med særskilte refusjoner til kommunene for bruk av fosterhjem eller institusjonsopphold for barn, og at de ikke skal innarbeides i rammetilskuddet til kommunene.
- n) Øke ressursene til kommunene til veiledning av foreldre for å gjøre dem i stand til å få tilbake omsorgen. Dette trengs grunnet endret rettspraksis rundt omsorgsovertakelser.
- o) At Barnehusene må styrkes med flere ansatte med kompetanse til å ivareta barns rettigheter.
- p) Øke ressursene og kompetansen til det kommunale barnevernet. Det er særlig viktig å øke kvaliteten på det barnevernfaglige arbeidet så det sammenfaller med Den europeiske menneskerettskonvensjonen og FNs barnekonvensjon.
- q) Sikre fosterforeldre pensjonsopptjening og velferdsrettigheter ved sykdom, slik at flere kan påta seg oppgaven.
- r) At barnevernsreformen fullfinansieres, slik at kommunene faktisk har mulighet til å oppfylle de nye pliktene sine.
- s) Uføre som er fosterhjem skal ikke ha trekk i trygd.
- t) Bedre opplæring av barnevernsansatte om funksjonsnedsettelse og CRPD.

Eldrepolitikk

Eldre er en mangfoldig gruppe. I dag er mange eldre mennesker en ubenyttet ressurs i samfunnet, og kan fortsatt bidra i arbeidslivet. Rødt vil derfor kjempe mot aldersdiskriminering og sikre likebehandling av eldre ved ansettelser. Rundt 140 000 eldre lever på minstepensjon under fattigdomsgrensen - de fleste av disse er kvinner. Et av de viktigste tiltakene for å utjevne forskjeller blant eldre, er å bygge gode helse- og omsorgstjenester som sikrer alle den hjelpen de trenger, uavhengig av privatøkonomi. Omsorgstjenester er et offentlig ansvar, og skal ikke skyves over på enkeltindividet, pårørende og frivillige.

Eldre skal inkluderes i alle deler av samfunnslivet, og viktige tjenester skal være tilgjengelig for alle, også dem som ikke behersker digitale hjelpemidler. Kontanter skal fortsatt være et gyldig betalingsmiddel, og det skal være enkelt å få snakke med en person når man tar kontakt med det offentlige. Eldre skal kunne bo i egne hjem så lenge de selv ønsker, men få tilbud om omsorgsbolig med heldøgnsbemanning, eller sykehjemsplass når de føler behov for mer omsorg og hjelp. Rødt vil legge til rette for at eldre skal kunne bo hjemme og ta i bruk ny behandling og velferdsteknologi, men et mål om at eldre som ønsker det skal bo hjemme, må ikke brukes som sparetiltak. Vi ønsker en utbygging av omsorgs- og seniorboliger, og flere sykehjemsplasser. Det er nødvendig å styrke kommuneøkonomien for å få dette til. Ensomhet blir regnet som den nye folkesykdommen, og stadig flere eldre sitter engstelige og redde i egne hjem. Rødt ønsker derfor at det skapes flere møteplasser for eldre, og boliger der eldre kan bo trygt med andre i alle aldre. Samarbeidet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige må bli bedre slik at eldre sine ressurser kan utnyttes bedre også for å unngå ensomhet. Andelen eldre vil øke i årene framover. For å kunne ta vare på eldre med hjelpebehov, og yte god omsorg, er vi avhengig av økt bemanning i både hjemmetjenesten og på sykehjem. Vi må derfor jobbe målrettet mot å rekruttere flere ansatte innen helse og omsorg for å sikre at alle eldre får tilgang på hjelpen de trenger, uavhengig av lommebok og privat nettverk.

En god alderdom

RØDT VIL:

- a) Kjempe mot fordommer og aldersdiskriminering i arbeidslivet, og sørge for at vi drar nytte av den erfaringen og kunnskapen eldre mennesker besitter. Hvis eldre skal kunne arbeide lenger, må de få muligheten til å jobbe.
- b) Styrke tilbudet om digital opplæring og hjelp for å forhindre digitalt utenforskap.
- c) Legge til rette for eldres frivilliges innsats.
- d) Sikre at eldre får delta i samfunnet uavhengig av økonomi.
- e) Sørge for at omsorgsboligene og en betydelig andel av seniorboligene enten er rimelige utleieboliger eller borettslag med priskontroll (slik man har hatt i mange omsorgsbolig-borettslag fra før.
- f) Gi gratis trykghetsalarm til eldre som trenger det.
- g) Redusere egenandelene i eldreomsorgen.

Bo- og omsorgstilbud

RØDT VIL:

- a) Øke dekningsgraden av sykehjemsplasser og bofellesskap med heldøgnsbemanning slik at det blir et tilgjengelig tilbud når eldre har behov for det.
- b) Bygge ut flere korttidsplasser i sykehjem/helsehus slik at eldre som blir skrevet ut fra sykehuset, har mulighet til oppfølging og hjelpen de trenger.
- c) At alle sykehjem skal få gode og tilrettelagte uteområder.
- d) Sikre eldre sunn og næringsrik mat enten gjennom kjøkken på sykehjem med egne ansatte, eller gjennom levering.
- e) Gjennomføre en storstilt bygging av omsorgs- og seniorboliger med livsløpsstandard. Eldre i fleretasjes bygg uten heis skal få tilbud om en tilrettelagt bolig så fort helsesituasjonen tilsier det. Bygging av slike boliger må skje desentralisert slik at beboere kan bo på hjemstedet lengst mulig.
- f) Utvikle nye boformer tilpasset eldre menneskers behov. Slike boliger skal ikke erstatte sykehjem, men være en tilpasset boform for eldre som ønsker et enklere liv med mulighet for større sosial kontakt. Det må også satses på rehabilitering og gjennomføring av tiltak slik at den eldre kan fortsette å bo hjemme i egen bolig
- g) Sikre eldre tilgang til offentlige seniorsentre, eller møteplasser som kan bidra til bedre helse og trivsel, samt forebygge ensomhet og sosial isolasjon. Tilbudet må bli et attraktivt møtested også for «de yngre» eldre, og et sted hvor man kan omgås på tvers av generasjoner.

Helse- og omsorgstjenester

RØDT VIL:

- a) At eldre skal kunne bo i egne hjem så lenge de selv ønsker, men få tilbud om omsorgsbolig med heldøgns omsorg og pleie, eller sykehjemsplass når de føler behov for mer omsorg og hjelp.
- b) Legge til rette for at eldre som ønsker å bo i eget hjem, får den nødvendige offentlige helsehjelpen og praktiske bistanden som trengs for å klare det.
- c) Redusere egenandelene i eldreomsorgen med et langsiktig mål om at alle tjenester skal være gratis.
- d) Øke innsatsen for å forebygge vold og overgrep mot eldre gjennom å styrke de ansattes kompetanse, og sikre tilstrekkelig med bemanning.
- e) Sørge for at det etableres gode og rimelige transportordninger for eldre slik at de lettere kan opprettholde et aktivt liv uavhengig av økonomi.
- f) Øke midlene til den kulturelle spaserstokken, og inkludere eldre som bor hjemme i tilbudet.
- g) Bedre samhandlingen mellom spesialisthelsetjenesten og de kommunale helsetjenestene. Eldre skal få tilstrekkelig med helsehjelp og liggedøgn på sykehusene, og det skal finnes et trygt tilbud som venter på dem når de skrives ut.
- h) Arbeide for å redusere overmedisinering i eldreomsorgen. Medisiner skal ikke brukes som en erstatning for manglende hjelp og bemanning.
- i) Gi gratis trygghetsalarm til eldre som trenger det.
- j) Sikre at eldre som ønsker å bo hjemme får støtte til enkle vaktmesteroppgaver som snørydding og strøing. Hjemmehjelpere kan bidra til bedre praktisk hjelp inne i boligen.

Demens

RØDT VIL:

- a) Øke investeringene i forskning på demenslidelser.
- b) Styrke det geriatriske spesialisthelsetilbudet for å sikre eldre, personer med demenssykdom og deres pårørende verdige liv. Dette krever økt tverrfaglig fagkompetanse.
- c) At alle personer med demensdiagnose skal få en individuell plan og demenskoordinator. enten man bor hjemme eller på institusjon.
- d) Sikre heldøgnsomsorg for personer med demens straks det er behov for det. Kommunene har primæransvaret for at alle får den hjelpen og omsorgen de trenger, og ansvaret må ikke skyves over på pårørende og frivilligheten.
- e) Skape et godt avlastningstilbud for pårørende til personer med demens. Pårørendes omsorgsarbeid for personer med demens, kan være særlig tyngende, og fører ofte til sterk slitasje eller sykdom.
- f) Sikre et aktivitetstilbud på sykehjemmene tilpasset personer med demens for at de skal få opprettholde en best mulig livskvalitet.
- g) At flere kommuner skal samarbeide om å bygge demensbyer.

Barnehage

Barnehager er en viktig velferdstjeneste som gir barn fra alle samfunnslag et trygt og lærerikt sted å være, og som gjør det mulig for foreldrene å jobbe. Alle skal ha mulighet til å gå i barnehage, uavhengig av familiens inntekt. Foreldrebetalingen og våre skattepenger skal utelukkende gå til barnas beste, og kommersielle aktører bør ut av sektoren. Bemanningen i barnehagene er i dag for lav, og det fører til et dårligere tilbud for barna og økt belastning på de ansatte. Rødt vil ha flere ansatte i barnehagene slik at hvert enkelt barn blir sett og fulgt opp på en god måte. Barn i barnehagen skal få leke, og Rødt går mot innføringen av byråkratiske og obligatoriske tester og kartlegginger. Barnehagene må rustes opp for å sikre barna og de ansatte et bedre fysisk miljø, og alle barn bør få servert mat i barnehagen.

Barnehage for alle

RØDT VIL:

- a) At barnehage skal være gratis. Dette kan innføres ved gradvis å redusere makspris eller gjøre det gratis aldersgruppe for aldersgruppe.
- b) At alle barn skal ha rett til barnehageplass. Opptaksordningen skal sikre en allsidig og inkluderende sammensetning av barnegruppene i nærmiljøet og motvirke strukturelle forskjeller mellom private og offentlige barnehager.
- c) Innføre to barnehageopptak slik at foreldre i mindre grad står uten inntekt mens man venter på barnehageplass.
- d) At kommersielle aktører ikke skal få drive barnehager. Kommunene gis forkjøpsrett og sikres midler til å kjøpe barnehager av kommersielle aktører som nekter å omstille til profittfri drift. Det skal fortsatt sikres mangfold i barnehagesektoren, både gjennom et mangfoldig kommunalt tilbud og ved ideelle aktører.
- e) Si nei til at barnehagelærere pålegges å bruke standardiserte verktøy og undervisningsopplegg. Rødt vil respektere barnehagelærerens metodefrihet, og faglige skjønn.
- f) At det ved eierskifte skal søkes om ny godkjenning, og de folkevalgte skal kunne trekke tilbake godkjenningen for private barnehager ved overdekning av barnehageplasser.
- g) Barn skal få servert et gratis måltid hver dag i barnehagen.
- h) At barnehagen skal ha en religionsfri formålsparagraf.
- i) Regulere og finansiere barnehageeiendom slik at offentlige midler og foreldrebetaling går til tilbudet til barna, og ikke til urimelig høye eiendomskostnader.

Barnehager med nok ansatte i gode lokaler

RØDT VIL:

- a) Styrke bemanningsnormen, med mål om en norm på minst én ansatt per to barn under tre år og minst én ansatt per fem barn over tre år.
- b) Bemanningsnormen skal gjelde hver dag og på gruppenivå, samt knyttes opp til en åpningstid på 9 timer. Ved lengre åpningstider skal bemanningen styrkes tilsvarende.
- c) At den veiledende statlige arealnormen for barnas inne- og uteområder må gjøres bindende for alle barnehager.
- d) Sikre stedlige styrere med barnehagelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning i alle barnehager.
- e) Styrke barnehagelærernormen slik at minst halvparten av grunnbemanningen er barnehagelærere
- f) Sikre at barnehagebygningene oppfyller krav til fysisk arbeidsmiljø og universell utforming. Kommunene sikres midler til dette.
- g) Redusere kravene til rapportering og dokumentering i barnehagene slik at de ansattes arbeidsbyrde reduseres, og de får mer tid sammen med barna.

Barnehager som sikrer trygghet og god utvikling for alle barn

RØDT VIL:

- a) At barn skal få oppfylt retten til spesialpedagogisk tilrettelegging, og at oppfølgingen skal utføres av ansatte med spesialpedagogisk kompetanse. Spesialpedagogisk bemanning i barnehagen skal alltid komme i tillegg til ordinær bemanning.
- b) Styrke PPT (pedagogisk-psykologisk tjeneste).
- c) At det skal tilbys et næringsrikt og sunt måltid per dag i alle barnehager. Måltidet skal tilberedes av ansatte som kommer i tillegg til dem som omfattes av bemanningsnormen, fortrinnsvis med matfaglig kompetanse.
- d) Motarbeide obligatorisk testing og kartlegging av barn i barnehagen.
- e) At barnehagens ansatte gjennom alderstilpasset formidling skal bidra til at barna utvikler trygghet til egen kropp, kjønnsidentitet og seksualitet slik at de blir i stand til å sette grenser for egen kropp og respektere andres grenser.

Trygge og forutsigbare arbeidsforhold for barnehageansatte

RØDT VIL:

- a) At barnehagelærere må ha avsatt nok tid til å planlegge og forberede det pedagogiske tilbudet og aktiviteten i barnehagen.
- b) At private barnehager som ikke tilbyr tariffavtaler med minimum samme lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår som de offentlige barnehagene, ikke skal få offentlig støtte.
- c) Innføre krav om barnehagefaglig kompetanse i den kommunale barnehageforvaltningen.
- d) Gi kommunene mulighet til å prioritere ekstra tilskuddsmidler til økt bemanning, kompetanse og bedre fasiliteter for barnehager som ligger i områder med sosiale utfordringer.
- e) At barnehageansatte sikres mulighet til etter- og videreutdanning og tilbud om å ta fagbrev og barnehagelærerutdanning.

Skole

Det er kampen mot Forskjells-Norge som er Rødts aller viktigste sak – også i skolepolitikken. Barn og unge tilbringer 13 år av sitt liv i skolen. Rødt vil arbeide for å gjøre skolen mest mulig meningsfylt for dem, og gi et godt opplæringstilbud på barn og unges premisser.

Årsaken til problemene i skolesektoren er en alvorlig systemsvikt. Kunnskapsløftet er bygd opp med læreplaner med over tre hundre kompetansemål, systemer for testing og kontroll, og en generell del. Dette er basert på New Public Management-tenking og Rødt vil arbeide for å avvike dette.

I dag er skolen best tilpasset elever fra akademiske hjem og reproducerer klasseforskjeller og kjønnsforskjeller. Kunnskapssynet de siste tiårene har blitt mer og mer teoretisk orientert, timetallet i de teoretiske fagene har økt, samtidig som elevene lærer mindre. Resultatet av dette er en skole som reproducerer klasseforskjeller, økt skolefravær og dårligere psykisk helse blant barn og unge. Dagens skole reproducerer også kjønnsforskjeller. Gutter har systematisk dårligere resultater i skolen og lavere gjennomføringsgrad enn jenter. Videregående opplæring er fremdeles i svært stor grad kjønnsdelt. Rødt mener at en mer fleksibel skole med mindre testing og teori vil bygge ned disse forskjellene.

Rødt er for at skoleløpet starter med sjuåringene. Seksåringene skal tilbake til barnehagen.

Det har vært en økt bruk av kartlegging og testing som ensidig måling av «kvalitet» i skolen. I flere områder av landet har testene blitt gjenstand for prestisjefag og konkurranse blant skoledirektører og politikere, som vi ser i bruken av nasjonale prøver. Dette har ført til enda mer teoretisering og undervisning rettet inn mot bedre prøveresultater og voksnes prestisje på kort sikt, heller enn det beste for barnas læring på lang sikt.

Skolen skal være en arena for mange ulike læringsformer, og elevene skal lære å bruke ulike verktøy og arbeidsmåter. Det er viktig at alle arbeidsformer får god plass, og at lærernes metodefrihet sikres. Elevene i skolen må få lik tilgang til og opplæring i de læringsfremmende ressursene som digital teknologi har å tilby. Skolen må ha en kritisk tilnærming og en pedagogisk bevisst bruk av digitale hjelpemidler. Dette krever kompetanseheving for lærere. Det er også viktig å balansere bruken av digitale hjelpemidler i skolen, barna skal sikres skjermfri tid i løpet av skoledagen, og barn i småskolen skal ha mer tid uten skjerm enn med. Alle skoler må ha tilgang til fysiske læremidler så vel som digitale. Muligheten til å bruke praktiske og estetiske arbeidsformer må styrkes. Fysisk aktivitet må være en naturlig del av skoledagen og skjermbruk må ikke fortrenge praktisk og fysisk læringsarbeid.

Rødt mener at skolen skal legge like stor vekt på teoretisk og praktisk læring, og at skolen skal være et sted hvor alle kan kjenne seg igjen, delta og utvikle seg. Alle elever skal føle seg verdsatt og oppleve mestring i løpet av skolehverdagen.

En mangfoldig skole for alle

RØDT VIL:

- a) At alle elever i hele landet skal få et gratis, godt og likeverdig utdanningstilbud. At skolen skal ha en religionsfri formålsparagraf, som må avspeiles i undervisningen.
- b) At alle skoler må settes i stand til å jobbe aktivt for et trygt og inkluderende skolemiljø for alle.
- c) Sikre alle barn et sunt måltid på skolen hver dag.
- d) At skolevesenet i hovedsak skal drives av det offentlige, med reell metodefrihet for lærerne. Ideelle skoler med pedagogiske alternativ kan være et godt supplement til den offentlige skolen.
- e) At alle elever skal ha rett til integrering i skolen med utgangspunkt i sitt eget funksjonsnivå og sine utviklingsbehov. Elever med vedtak om eller behov for tilrettelegging skal få det. Arbeide for at spesialundervisning tilbys umiddelbart ved behov. Innvilget rett til spesialundervisning må automatisk utløse midler som dekker de reelle kostnadene.
- f) At alle skoler skal få mulighet til å bli dysleksivennlige gjennom skoloring og oppfølging.
- g) At alle elever som har behov for det, får et tilbud om en alternativ læringsarena der de får tilbud om andre typer undervisning utenfor klasserommets fire vegger med trygge voksne som har både praktisk og pedagogisk kompetanse.
- h) At det skal være en lærer til stede i alle undervisningstimer. Laget rundt eleven må styrkes både med flere lærere og andre faggrupper.
- i) At alle skoler skal ha tilgang på et bemannet skolebibliotek.
- j) Styrk oppfølgingstjenesten i skolen som et fraværforebyggende tiltak.
- k) Elever med funksjonsnedsettelser skal som hovedregel gå i vanlige skoler, med nødvendig støtte, fremfor å bli plassert i egne særskoler.

- l) Kommersielle aktører skal ikke ha adgang til skolene.
- m) Skolene må gis økonomisk handlingsrom til å kunne reise på ekskursjoner og leirskole.

En skole som tar vare på alles språk

RØDT VIL:

- a) At nynorskundervisningen må styrkes gjennom positiv forsøksvirksomhet, og at det opprettes nynorskklasser der det er grunnlag for det. Lærerutdanningen må sikre gode nynorsklærere. Retten til nynorskklasse skal utvides til å gjelde ut grunnskolen.
- b) At hørselshemmede skal få mulighet til å lære og utvikle eget tegnspråk og å følge undervisning på tegnspråk.
- c) Synshemmede elever skal ha rett til pensumbøker i punktskrift og få mulighet til å lære å lese punktskrift.
- d) At det skal tilrettelegges for at samisk (nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk) og kvensk kan være reelt førstespråk gjennom hele grunnopplæringen.
- e) At flerspråklige skal få mulighet til å utvikle eget morsmål og flerspråklighet gjennom hele skolegangen.
- f) At alle læremidler må gjøres tilgjengelig på begge målformer. Læringsplattformer og programvare skal alltid ha norsk språk som en mulig innstilling.

En mer praktisk skole

RØDT VIL:

- a) At skolen skal være leksefri, og at skolearbeidet skal foregå på skolen der elevene kan få hjelp etter behov.
- b) At kroppsøving og fysiske aktiviteter må ha en viktig plass på skolen hver dag
- c) Styrke de praktiske og estetiske fagene i hele grunnskolen. Praktiske valgfag på ungdomstrinnet, praktiske og estetiske fag generelt og programfag på yrkesfaglige utdanningsprogrammer må styrkes.
- d) Reversere seksårsreformen.
- e) At de første trinnene på skolen må være bedre tilpasset barnas behov for aktivitet og bevegelse. Det må utvikles en lekbasert pedagogikk for de yngste barna. Aktivitet og lek er ikke en motsetning til læring – det er en forutsetning for læring.
- f) Ha mindre klasser ved å gjeninnføre klassesdelingstall og reduksjon i undervisningstid for kontaktlærere. Videre fjerne unødvendig dokumentasjon og rapportering, slik at lærerne har mer tid til elevene og til å forberede og gjennomføre undervisningen.
- g) At skolene tar i bruk flere yrkesgrupper for å gi elevene et godt tilbud, for eksempel spesialpedagoger, miljøarbeidere, barne- og ungdomsarbeidere og helsepersonell. Rødt vil jobbe for en lovfesting av sosialfaglig kompetanse i skolen.
- h) Undervise i fagorganisering og arbeidslivets rettigheter.
- i) At alle nye skoler som bygges har rom som er tilpasset praktisk læring.
- j) At praktisk kompetanse i skolen prioriteres
- k) At skolene får tilstrekkelig med driftsmidler til å dekke utgifter til materiell som trengs for å gjennomføre praktisk rettet undervisning.
- l) Redusere det totale timetallet i grunnskolen.
- m) Gjøre det mulig å ta trafikkalt grunnkurs, mopedlappen og båtførerprøven gjennom skolen.
- n) Øke det statlige driftstilskuddet til skoleskipene slik at de to eksisterende maritime videregående skolene fortsatt kan tilby grunnutdanning i maritime fag om bord i seilende skip. Det bør også utredes opprettelse av et eget skoleskip i Nord-Norge.

En mer bevisst bruk av digitale hjelpemidler i skolen

RØDT VIL:

- a) At kommersielle, digitale aktører skal begrenses i skolen. Opprette nasjonale digitale læringsplattformer der elevenes personvern blir ivaretatt.
- b) At vi har fokus på digital kompetanse i alle ledd i utdanningssektoren.
- c) Slå ring om gratisprinsippet også ved bruk og utdeling av digitalt utstyr.
- d) Å utarbeide en tydelig nasjonal strategi på kommunikasjon med foresatte og hvilke tilganger de skal ha.
- e) Begrense skjermtid i skolen. Læringsbrett, PC og andre digitale verktøy brukes når læreren mener det gir en merverdi i opplæringen.
- f) At alle skoler skal tilby fysiske bøker i tillegg til digitale læremidler. Sikre lærerne reell metodefrihet.
- g) At ikke elever skal få utdelt personlige digitale enheter på småskoletrinnet.
- h) Innføre et forbud mot mobiltelefon i skoletida.
- i) All reklame må ut av skolen og annonseblokkering må tas i bruk på alle digitale enheter.
- j) At matpauser i skolen skal som hovedregel være skjermfri.

Skolefritidsordning (SFO) som et fritidstilbud, ikke ekstra skole

RØDT VIL:

- a) SFO skal være et frivillig og gratis tilbud, og skal gi barna mulighet for lek, utfoldelse og ro.
- b) At SFO skal ha en egen daglig leder med relevant pedagogisk utdanning, og SFO skal ha fagutdannet barne- og ungdomsarbeidere.
- c) At SFO skal ha en egen bemanningsnorm.
- d) At elever med spesialpedagogiske vedtak i skolen må også få det i SFO.

En skole som åpner muligheter, ikke lukker dører

RØDT VIL:

- a) Jobbe mot fraværsgrensa på videregående skole og i ungdomsskolen.
- b) Si nei til heldagsskole.
- c) At karakterbasert opptak ikke skal være regelen for opptak til videregående skole. Vi trenger opptakssystemer som bidrar til en mangfoldig elevsammensetning på skolene. Nærskoleprinsippet er utgangspunktet i videregående skole, men kan modifiseres ved behov. Elever skrives inn i grunnskolen etter nærskoleprinsippet.
- d) Styrke rådgivningstjenesten. På ungdomsskolen må tjenesten jobbe for å redusere kjønnsforskjellene i utdanningsvalg på videregående skole.
- e) At det settes i gang forsøk med alternative sluttvurderingsformer, f.eks. mappevurdering. Målet er å avvike eksamen på ungdomsskolen og videregående skole.
- f) At gratisprinsippet skal gjelde for hele skolesystemet. Offentlige videregående skoler må tilby undervisning og sluttvurderinger som kan fase ut dagens privatistordning.
- g) Stanse rangering av elever og skoler gjennom obligatoriske, standardiserte tester. Kunnskap om skolen som system må innhentes gjennom utvalgsprøver og klasseromsforskning.
- h) Erstatte dagens karaktersystem. Vi trenger vurderingssystemer som bidrar til faglig utvikling hos elevene, og dokumentasjonssystemer som tydelig viser hvilke faglige kunnskaper elever har.
- i) Styrke alternative opplæringsløp i videregående opplæring.

En yrkesfaglig utdanning som gir gode fagarbeidere, ikke økt frafall

RØDT VIL:

- a) Lovfeste retten til lærlingplass, fagopplæring i bedrift og retten til å fullføre læretiden. Lærekandidatordningen skal gjøres til en formell utdanning, og det bør opprettes programmer for alternativ kvalifisering.
- b) Styrke yrkesfagene gjennom å bygge ut flere yrkesfagsklasser over hele landet. Utdanningen må dimensjoneres etter behovene i arbeidslivet.
- c) Øke utstyrstipendet slik at det faktisk dekker utgiftene elevene har. Utstyrsparken ved skolene må være moderne og oppdatert.
- d) At bedrifter som leverer til det offentlige, skal ha lærlinger, både i bedriften og på kontrakter som inngås.
- e) Gjennomgå reglene for merkeordningen «godkjent lærebedrift» og øke seriøsitetskravene til ordningen.
- f) Opprette en ordning for «omvendt påbygg», slik at elever som har studiekompetanse, kan få yrkesfaglig kompetanse. Lærlingtilskudd må være like høyt for lærlinger som ikke lenger har ungdomsrett. Kunnskap om skolen som system må innhentes gjennom utvalgsprøver, klasseromsforskning og skolebasert vurdering.
- g) Innføre lærlingråd over hele landet. At lærlingbevis skal gi rabatter på lik linje som studentbevis.
- h) Styrke veiene til fagbrev som går utenom skolen.
- i) Gjennomføre en nasjonal satsing for at flere unge skal velge kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag.
- j) At ungdom i videregående skole som må bo hjemmefra skal ha gratis hybel, eller hybelhus/internat.
- k) Arbeide mot skolenedleggelse og opprettholde et fullverdig skoletilbud over hele landet.

En skole der trivsel, helse og elevdemokrati blir ivaretatt

RØDT VIL:

- a) Sikre et skolemiljø fritt for mobbing.
- b) Styrke lærernes rettsvern og stilling i skolen.
- c) At opplæring i grensesetting og respekt for andres grenser, herunder seksuell trakassering, skal ha en naturlig plass i skolen.
- d) Styrke skolehelsetjenesten slik at nasjonale normer oppfylles og helsesykepleier må være tilgjengelig hver dag og kunne henvise til Barne- og ungdomspsykiatrien (BUP).
- e) Rødt ønsker å uttrykke sin støtte til Norges Bondelag og Norges bonde- og småbrukarlags initiativ for å omlegge landbruksutdanningen i videregående skole. Vi mener det er avgjørende at utdanningen integrerer praksisopplæring og gir elever mulighet til å oppnå fagbrev. Dette vil sikre at utdanningen er omfattende og at kompetansen resulterer i et fagbrev, likt andre yrkesfaglige utdanninger. Fagbrev fungerer som et kvalitetsbevis på kompetansen og bidrar til å fremme yrkesstolthet blant fremtidige fagfolk i landbrukssektoren.

- f) En yrkesfaglig utdanning som gir gode fagarbeidere, ikke økt frafall: Innføre større økonomiske tilskudd til voksenlæringer, slik at de har nok å leve av i samråd med partene i arbeidslivet, med mål om å løfte alle voksenlæringer over fattigdomsgrensa for enslige.

Trygghet og forutsigbarhet for ansatte og skoleøkonomi

RØDT VIL:

- a) At arbeidstidsordningene for alle yrkesgruppene i skolen må ta hensyn til arbeidets egenart, de ansattes arbeidsmiljø og elevenes behov.
- b) At ansatte skal ha rett til etter- og videreutdanning i alle fag, men endringer av lover og forskrifter når det gjelder lærernes kompetanse, skal ikke ha tilbakevirkende kraft.
- c) Sørge for en differensiert lærerutdanning med flere veier inn i yrket. Fjerne absolutte karakterkrav og krav om master i lærerutdanningene for å sikre mer variert kompetanse og økt rekruttering
- d) Avslutte all stykkprisfinansiering av typen «pengene følger eleven».
- e) Sikre at skolebyggene oppfyller lovfesta krav til fysisk arbeidsmiljø og universell utforming. Kommunene og fylkeskommunene skal sikres midler til dette.
- f) Jobbe for et eget distriktsskoletilskudd for å sikre et desentralisert skoletilbud slik at fraflytting i distriktene i hele landet motvirkes.
- g) At alle skoler skal ha en egen rektor med pedagogisk utdanning.

Fagskoler, høyskoler, universitet og forskning

Lik rett til utdanning, fri forskning og autonome utdannings- og forskningsinstitusjoner bidrar til mer demokratiske samfunn og utjevner forskjeller mellom folk.

Forskning og høyere utdanning skal ikke være butikk. Markedsliberalisme er uforenlig med universitetenes og høyskolenes samfunnsoppdrag. Dagens finansieringssystem fører til hard konkurranse om ressurser til undervisning og forskning og konkurranse om de antatt beste studentene og forskerne. Kvalitet i forskning og utdanning må sikres gjennom samarbeid, åpenhet og tillit, ikke konkurranse. Forskeres avhengighet av ekstern finansiering svekker faglig uavhengighet. Vår tradisjon for demokratiske beslutninger ved universiteter, er det siste tiåret tydelig svekket.

En godt utbygd studentvelferd er en forutsetning for at alle, uansett bakgrunn og funksjonsnivå, kan ta høyere utdanning. Dette innebærer at studentene selv skal styre sitt lokale velferdstilbud gjennom studentsamskipnadene, men at det offentlige må ta langt større ansvar for studentvelferden enn det som gjøres i dag, og særlig for å sikre rimelige studentboliger.

De siste åra har vi sett en inflasjon i akademisk utdanning, drevet fram gjennom stykkprisfinansiering av universiteter og høyskoler. Antallet studenter er blitt mangedoblet, og denne utdanningsinflasjonen ledsages av unødvendige og urimelige utdanningskrav i mange jobber. Rødt ønsker å snu denne markedsdrevne utviklingen.

For Rødt er det viktig med et allsidig utdanningstilbud. En viktig del av dette arbeidet er å sikre at høyere yrkesfaglig utdanning, fagskolene, blir sikret både tilstrekkelige midler, flere studieplasser og at de blir regnet som en naturlig del av høyere utdanning i Norge.

Arbeidslivet er en sentral arena for læring, og alle må sikres muligheten til læring også om man står utenfor eller har svak tilknytning til arbeidslivet.

Høyere utdanning og forskning tilgjengelig for alle

RØDT VIL:

- a) Innføre fullstipendiering for alle studenter. På veien dit støtter vi kravet om å øke studiestøtten til 2,5 G og redusere låneandelen til 40 % av det totale stipendbeløpet.
- b) Si nei til innføring av studieavgift. Avvikle skolepenger for utenlandske studenter.
- c) Opprettholde og videreutvikle et desentralisert undervisnings- og utdanningstilbud.
- d) Gi økte grunnbevilgninger til høyskoler, universiteter og offentlige forskningsinstitusjoner. Grunnbevilgningene skal være på et nivå som lar institusjonene drive egne forskningsprosjekter i tillegg til daglig drift, og verne om de akademiske friheter.
- e) Endre finansieringssystemet slik at universiteter og høyskoler ikke konkurrerer økonomisk.
- f) Revurdere Forskningsrådets byråkratiske system for tildeling av forskningsmidler som legger beslag på ressurser som burde brukes på forskning og ikke søknadsprosedyrer.
- g) At forskningsinstituttene som er stiftelser og aksjeselskap, bør omgjøres til forvaltningsorgan.
- h) At stillinger innen både undervisning, forskning og administrative områder på universitet og høyskolene skal være faste, hele stillinger. Andelen midlertidige ansettelser i sektoren må reduseres.
- i) At antall universiteter og høyskoler skal være en faglig og politisk avgjørelse. Universitetsstyrer skal ikke ha fullmakter til å legge ned hele utdanninger eller studiesteder som er opprettet av Storting eller regjering.
- j) At breddeuniversitetene må få ansvar for å opprettholde små fag.
- k) At offentlig finansiert forskning i størst mulig grad publiseres med åpen tilgang.
- l) Demokratisere universiteter og høyskoler. Institusjoner for høyere utdanning skal ha en ledelse som er valgt av ansatte og studenter, der rektor også skal være styreleder.
- m) Begrense veksten i studieplasser i de store byene.
- n) Innføre en maksimal karaktergrense og opptaksprøver eller lotteri for inntak til studier med svært høy poenggrense.
- o) Gjennomføre en nasjonal satsing for at flere menn skal velge og gjennomføre helse-, omsorgs-, sosial- og pedagogiske fag i høyere utdanning.

- p) Arbeide for at det innføres kjønnspoeng i alle utdanninger der både menn og kvinner kjemper om plassene, og der det underrepresenterte kjønnnet utgjør færre enn 30 prosent av studentene.
- q) Tilrettelegge for og støtte opp under et globalt forskningssamarbeid utenfor EU, herunder støtte ordninger som NORPART og NORHED.

Gode studentvelferdsordninger

RØDT VIL:

- a) Bedre bolig- og barnehagetilbudet og styrke studentenes sosiale rettigheter.
- b) Gi studentene bedre vilkår etter fødsel og gi minimum 12 mnd. studiefinansiering for studenter med barn.
- c) At fylkeskommunene tilbyr studentrabatt uavhengig av alder, studiested og bosted.
- d) Sikre statstilskudd til langt flere nye studentboliger årlig, med økt kostnadsramme og tilskuddsandel.
- e) Ha et eget tilbud om psykisk helsehjelp for studentene uavhengig av studiested.

Styrking av fagskolene

RØDT VIL:

- a) Ha 100.000 fagskoleplasser som langsiktig mål, med forpliktende, forutsigbare opptrappingsplaner for flere fagskoleplasser og jevnere fordeling av studieplasser mellom fagskoler og høyskoler/universitet.
- b) At rådgivere i grunnskole, videregående og karrieresentre får mer kunnskap om fagskolen og mulighetene i fagskolen.
- c) Ha reell kostnadsdekning av fagskoleplasser og differensierte tilskudd etter utgiftsnivå på linjene.
- d) Oppskalere bransjeprogrammene og gjøre dem permanente.
- e) Heve nivået på nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk (NKR) for høyere yrkesfaglig utdanning.
- f) Etablere et nasjonalt senter for yrkesfag.
- g) At høyere yrkesfaglig utdanning skal følge samme poengberegning som ellers i høyere utdanning (ECTS-tilkobling).

Livslang læring

RØDT VIL:

- a) Innføre en etter- og videreutdanningsreform.
- b) At alle sikres muligheten til deltakelse i arbeids- og samfunnsliv gjennom å holde kompetansen sin oppdatert, uavhengig av alder, kjønn, livssituasjon, opprinnelse, bakgrunn og tilknytning til arbeidslivet.
- c) At flyktninger og innvandrere sikres god norsk- og samfunnskunnskapsopplæring med mål om tilknytning til og deltakelse i arbeids- og samfunnsliv.
- d) Styrke folkehøgskolene.

Trygder og NAV

NAV ble opprettet for å drive gjennom den såkalte «arbeidslinja», en politikk som legger opp til å straffe mottakerne av trygd og stønader for å motivere dem til å jobbe. «Arbeidslinja» har hatt brei støtte i norsk politikk og har fått alvorlige konsekvenser for syke, arbeidsløse og uføre mennesker. Mange av dem som er innom NAV-systemet, forteller om nedverdiggende opplevelser i møtet med apparatet som er ment til å hjelpe, der mistenkeliggjøring og økonomiske straffetiltak har vært gjennomgangstone.

Samtidig gis det av enkelte et inntrykk av at arbeidsføre mennesker selv nærmest kan «velge» trygd eller andre stønader, mens realiteten er at mange med store helseproblemer må slåss i årevis for å få sine rettmessige stønader når arbeidsevnen svikter. For Rødt er det et mål å bygge ut trygdeordningene, ikke bygge dem ned.

Rødt ønsker å bringe tilliten tilbake i trygdesystemet. Vi vil reformere NAV slik at det blir færre skjema og unødvendige kontrollrutiner. Stadig mer av saksbehandlingen er nå tilgjengelig på nett. Det må også være tilgjengelig personlig saksbehandling for dem som ønsker dette. Mennesker som mottar trygd og stønader, skal behandles med verdighet og respekt av den norske velferdsstaten. Det minste man kan forvente av velferdsstaten, er at man får møte et menneskelig ansikt om man ønsker det.

Hele folket i arbeide

RØDT VIL:

- a) Bekjempe arbeidsløshet gjennom å skape flere jobber og et mer inkluderende arbeidsliv – samt tilbud om opplæring og kvalifisering der det er nødvendig. Kutt i trygder og andre stønader skaper ingen arbeidsplasser.
- b) Forbedre permitterings- og dagpengeordninga for alle ledige med endringer som spesielt kommer dem som har hatt lav lønn, til gode, blant annet reduserte inngangskriterier, kutte karensdager og øke dekningsgraden.
- c) At det må bli enklere å kombinere uføretrygd, AAP og andre ytelser med utdanning og arbeid.
- d) At arbeidsrettede tiltak skal gi folk kompetanse, arbeidserfaring og betalt arbeid. De skal ikke utnyttes til gratis eller billig arbeidskraft. Styrk VTA-ordningen (Varig tilrettelagt arbeidsliv), og videreutvikle IA- avtalen (Inkluderende arbeidsliv). NAV pålegges å ha gode kontroller som sikrer at tiltaksbedriftenes overskudd kommer attføringstiltakene og deltakerne til gode.
- e) Skille arbeidsformidlingen ut av NAV som et første steg mot å splitte opp dagens NAV-mastodont.
- f) Forsvare og forbedre dagens sykelønnsordning.

Trygder det går an å leve av

RØDT VIL:

- a) Ingen av Navs flerårige ytelser (uføretrygd, arbeidsavklaringspenger, pensjon, og så videre) skal ligge lavere enn EUs fattigdomsgrense.
- b) Øke minstesatsen for sosialhjelp til et nivå det er mulig å leve av. Minstesatsene skal ikke ligge under SIFOs anbefalte satser.
- c) Sikre at sosialhjelpsmottakere kan motta gaver fra venner, slektninger og frivillige organisasjoner uten å være redde for avkortning.
- d) Reversere det usosiale kuttet i arbeidsavklaringspenger for mottakere under 25 år.
- e) Fjerne makstiden for arbeidsavklaringspenger slik at ingen mister inntekten sin før de har fått jobb eller varige ytelser.
- f) Fjerne grensa på minst 50 prosent uførhet for AAP og uføretrygd.
- g) At uførepensjonistene skal skattes som pensjonister.
- h) Redusere skatten til uføretrygdede og andre med lav inntekt, og gå mot nye og diskriminerende skattefradrag som kun kommer dem som kan jobbe til gode.
- i) Øke fribeløpet i uføretrygden til 1 G.
- j) Heve inntektsgrensen for bostøtte.
- k) Forenkle og samordne ytelsene slik at folk vet hva de får og når de får pengene, for eksempel ved å innføre ungdomslønn etter modell fra Nav Trøndelag, til erstatning for ytelser som arbeidsavklaringspenger, kvalifiseringsstønad og lignende. Alle velferdsstatens månedlige ytelser skal utbetales på samme dato.
- l) Styrke yrkesskadedekningen slik at alle som blir skadet eller syke på jobb får erstatning. Arbeidsulykkebegrepet i loven må endres slik at ikke ansatte i fysisk krevende yrker straffes med høyere terskel for å få godkjent en yrkesskade. Psykiske og fysiske belastningslidelser over tid må godkjennes som yrkesskade.

- m) Fjerne forskjellsbehandlingen av yrkesskader i manns- og kvinneedominerte yrker. Dagens regelverk for yrkesskade gir i praksis ikke de kvinneedominerte yrkene samme rett på yrkesskadeerstatning som de mannsdominerte.
- n) Uføre skal ikke få redusert sin stønad hvis de blir samboere.
- o) sørge for at utbetaling av sosialstønad frikobles fra andre trygdeytelser, slik som barnetrygd.
- p) Gi AAP-mottakere pensjonsopptjening på lik linje med uføre.

Et Nav som stoler på folk

RØDT VIL:

- a) Gi de ansatte i førstelinja i NAV tid og tillit til å gjøre jobben sin.
- b) Stoppe nedleggelsen av NAV-kontorer og omgjøre NAV til en institusjon som gir gode og nære tjenester til dem som trenger det. Tilbakeføre vedtaksmyndighet til Navs lokalkontorer.
- c) Innføre statlig finansiering av de kommunale tjenestene i NAV.
- d) Avskaffe systemet med rådgivende overlege («trygdelege») i NAV, og i stedet stole på faglige vurderinger som gjøres av fastlege eller i spesialisthelsetjenesten.
- e) Si nei til velferdsprofitører i NAV-systemet.
- f) Opprette et Nav-ombud, som et uavhengig eksternt klageorgan for Nav-saker.
- g) Innføre ventestønad i Nav for å sikre rask utbetaling av ytelser når vedtakskøene blir for lange.
- h) Avskaffe anbudssystemet for arbeidsavklaringstiltak.
- i) Sørge for at NAV veileder og kommuniserer tydelig og enkelt slik at alle forstår saken sin og rettighetene sine.

Fattigdom

Ingen trenger å være fattige i et så rikt land som Norge. Men de siste årene har vi sett en eksplosjon i antall fattige. Over 100 000 norske husstander har ikke lenger råd til alle måltider, og antallet barn som vokser opp i fattigdom har økt kraftig over tid. Dyrtida har bare gjort vondt verre for mange grupper.

Rødt vil jobbe for at fattige får mer penger. Fattige i Norge er en svært sammensatt gruppe, og vi må ta flere verktøy i bruk dersom vi skal komme nærmere målet om å bli kvitt fattigdommen. Mange av de som i dag står i matkø er flyktninger. Men også antallet innfødte nordmenn i matkø har vokst kraftig. Det overveldende flertallet av de som i dag trenger hjelp for å ha råd til mat, går på en eller annen form for ytelse fra Nav. Det er en fallitterklæring for velferdsstaten vår når mennesker som har rett på hjelp i Nav-systemet i stedet må søke seg til frivillige organisasjoner for å ha råd til å dekke grunnleggende behov. Samtidig har vi også sett en økning i såkalt arbeidende fattige. I dagens Norge er ikke lenger jobb noen garanti for at man slipper ut av fattigdommen.

Rødt mener fattigdom skal bekjempes gjennom offentlig velferd, ikke veldedighet. Likevel avviser vi ikke de viktige bidragene som kommer fra frivillige organisasjoner for å hjelpe de som har aller dårligst råd.

RØDT VIL:

- a) Økte velferdsstatens minsteutbetalinger, slik at alle som er i Nav-systemet får dekket sine grunnleggende behov.
- b) Kutte i regningsbunken til folk flest, ved å redusere usosiale offentlige avgifter og skatt på lave inntekter og trygder.
- c) Øke barnetrygden betydelig.
- d) Styrke de lavtlønte blant annet gjennom tiltak som bekjemper sosial dumping.
- e) Styrke den offentlige støtten til frivillige organisasjoner som arbeider med matutdeling og fattigdomsbekjempelse.
- f) Øke sosialhjelpen til et nivå det går an å leve av, og styrke bostøtten.
- g) Iverksette tiltak for å redusere fattigdom for aleneboende

Barn og familie

Familiepolitikk berører oss alle, enten man er del av en tradisjonell familiekonstellasjon, eller andre former for samliv og familie. Det viktigste for Rødt er at familiepolitikken favner alle som regner seg som familie og som praktiserer et samliv sammen. For familier med barn skal vi sørge for både økonomisk og sosial trygghet. Dessverre er virkeligheten slik at ikke alle barn har en fungerende familie rundt seg, eller forhold rundt barnet tilsier at det havner i offentlig ivaretagelse. Disse barna skal beskyttes spesielt, og gis gode vilkår for å få en trygg og god barndom, og nok verktøy til å kunne fungere senere i voksenlivet.

I dag finnes det et klaseskille mellom foreldre med fleksible jobber og høy lønn, og foreldre som ikke får mulighet til å tilbringe tida de trenger sammen med barna sine. Rødt vil derfor øke perioden med fødselspermisjon. Mor må sikres tid til å komme seg etter fødsel. Samtidig må far og medmors rettigheter som omsorgspersoner sikres bedre enn i dag. Det er fremdeles dyrt å få barn. Ingen barn i Norge skal vokse opp i fattigdom. Barnetrygden må derfor økes betydelig, og prisene på barnehage og SFO må videre ned.

Over en million nordmenn bor alene. Mange av disse sliter økonomisk med en inntekt og mange av de samme kostnadene som en familie har. Rødt ønsker å synliggjøre denne gruppen. Særlig er samlivsbrudd en fattigdomsdriver

RØDT VIL:

- a) Ha selvstendig opptjening av foreldrepenger for begge foreldre, og erstatte engangsstøtten med en minstesats for foreldrepenger som minst ligger over fattigdomsgrensen og som alle har rett på.
- b) Utvide fødselspermisjonen til 54 uker med full lønn. Mor skal sikres 3 uker før termin og 20 uker etter fødsel. 6 av disse skal være sammenhengende og tas umiddelbart etter fødsel. Medforelder har krav på 15 uker. Resten av permisjonen kan deles mellom mor, den andre forelderen eller annen omsorgsperson.
- c) Ventestøtte til foreldre som ikke har fått tilbud om barnehageplass. Endre reglene for foreldrepenger slik at kvinner som føder før termin får økt permisjonstid og kvinner som føder etter termin ikke får forkortet permisjonstiden.
- d) Styrke pleiepengeordningen slik at alle foreldre har mulighet til å ta fri for å passe syke barn når det er nødvendig.
- e) Arbeide for at begge foreldre kan ta ut permisjon og foreldrepenger samtidig ved flerlingfødsler.
- f) Øke barnetrygda og bevare den som en universell skattefri overføring til alle som har ansvar for å forsørge barn.
- g) Arbeide for å gjøre det lettere for studenter å få barn, blant annet gjennom rett til barnehageplass i nærheten av studieplass, nok romslige studieboliger med plass til barnefamilier osv. At medforelder får mulighet til å søke om sin kvote allerede fra fødsel av.
- h) Utvide meklingsplikten ved samlivsbrudd.
- i) Utrede lovfestet rett til omsorgspermisjon for omsorgsarbeid også utenfor nær familie.
- j) Ha tettere oppfølging av familier ved språkvansker, tilbud om språk- og samfunnsfagopplæring. Minoritetsmødre skal ha god oppfølging hos helsestasjon, og tilbud om kurs og barselgrupper på tvers av etnisiteter.
- k) Endre reglene for foreldrepenger slik at kvinner som føder før termin får økt permisjonstid og kvinner som føder etter termin ikke får forkortet permisjonstiden.
- l) Støtte tiltak for å hindre forsettelsesvold og systemfasilitert vold etter samlivsbrudd, inkludert å gå imot forslag som innebærer "flytteforbud" for omsorgsforelder

Pensjon

Rødt mener at folketrygden fortsatt må utgjøre en av grunnpilarene i velferdsstaten. Pensjoner og ytelser skal sikre økonomisk trygghet for alle uavhengig av kjønn, klasse eller helsetilstand. Stortingsflertallet vedtok i 2005 å innføre et nytt pensjonssystem som bryter fullstendig med de prinsippene som var grunnlaget for tenkningen bak folketrygden. Pensjonsforliket fra 2024 befester denne urettferdigheten ved å gradvis øke pensjonsalderen.

Risikoen er flyttet fra fellesskapet til det enkelte individ. Alderspensjon fra folketrygden var basert på solidaritet og utjevning. Nå er både den, tjenestepensjonene og avtalefestet pensjon (AFP) endret til en ytelser som kan tas ut uavhengig av om du fortsatt står i full jobb.

Nivået på ytelsene er dramatisk svekket for de som må gå av de første årene etter fylte 62 eller tidligere, mens årlig pensjon for de som kan jobbe lenge, kan bli høyere enn tidligere lønn i full jobb. Spesielt hardt rammes folk med dårlig helse og tunge jobber som i perioder er utenfor arbeidslivet eller må ta ut pensjon tidlig.

For disse og mange andre utgjør denne reformen en fattigdomsfelle. Kvinner rammes systematisk hardere enn menn. Det at opptjening av alderspensjon i folketrygden stanses tidligere for uføre, vil redusere mange uføres alderspensjon betydelig. Ingen tror det fremover vil spares mindre til pensjon enn tidligere. Men den kollektive sparingen gjennom folketrygden vil bli redusert kraftig. Samtidig er det lagt til rette for større individuell sparing. Slik fører reformen til økte forskjeller og at en stadig større del av pensjonssystemet blir privatisert. Dette svekker solidaritetsprinsippet i folketrygden.

Folketrygden skal være bærebjelken i pensjonssystemet, og skal gi folk tilstrekkelig alderspensjon til å få en anstendig alderdom. Det er usosialt å belage seg på at pensjonister må ha private og individuelle ordninger for å få en trygg økonomi, og Rødt vil at pensjonssystemet i større grad skal samles under den felles og kollektive folketrygden.

Finanskapitalen forvalter i dag enorme pensjonsformuer utenfor demokratisk kontroll. Rødt vil samordne denne pensjonskapitalen med offentlige solidariske pensjonsordninger.

En alderspensjon som gir alle nok til å leve av

RØDT VIL:

- a) At levealdersjusteringen avvikles. Det er usosialt og uakseptabelt at mange som er utslitt og har få leveår igjen når de blir pensjonister, ofte vil få en samlet pensjon godt under 50 prosent av tidligere inntekt, mens andre med mindre belastende arbeid, god helse og høyere forventet levealder kan få en årlig pensjonsytelse som er høyere enn tidligere lønn.
- b) Fram til den blir fjernet, må uføre skjermes fullt ut mot levealdersjustering.
- c) At alle skal tjene opp pensjon i folketrygden til normert pensjonsalder, også uføre og AFP-pensjonister.
- d) At pensjonen skal følge lønnsutviklingen i samfunnet, både under opptjening og utbetaling.
- e) At forhandlingsrett på alderspensjon gjeninnføres.
- f) At alleårsregelen i folketrygden blir erstattet med nye opptjeningsregler som utjevner forskjeller samtidig med at alle sikres en god alderspensjon.
- g) Gjeninnføre etterlattepensjonen i folketrygden.
- h) Fjerne den automatiske økning av pensjonsalderen.
- i) Rødt vil avvikle ordningen med skattefritak for privat pensjonssparing. Utgiftene staten bruker på å finansiere denne ordningen skal omfordes.
- j) At ordinær pensjonsalder ikke skal være mer enn 67 år.

Alle skal ha en reell mulighet til å gå av ved fylte 62 år

RØDT VIL:

- a) At AFP (avtalefestet pensjon) endres slik at den primært blir en ytelser som sikrer muligheten til å gå av med en anstendig årlig alderspensjon, som 66 prosent av tidligere inntekt, uavhengig av avgangsalderen.
- b) At inntektsgrensen for å kunne gå av med AFP må oppheves.
- c) At AFP-ordninga blir endret slik at rettighetene beholdes selv om arbeidstakeren mister jobben eller blir syk de siste tre årene før fylte 62 år.
- d) At finansieringen av AFP blir endret slik at det skal lønne seg for arbeidskjøper å legge forholdene til rette for eldre i arbeidslivet hvis de eldre ønsker det.

- e) Det skal være mulig å kombinere delvis uføretrygd med delvis AFP.

Tjenestepensjonene må styrkes, ikke svekkes

RØDT VIL:

- a) At obligatorisk tjenestepensjon (OTP) i privat sektor blir administrert av partene og ikke overlates til forsikringsselskaper som bare vil ha profit.
- b) At OTP skal gi livsvarige utbetalinger.
- c) At OTP må inneholde en forsikring mot uførhet.
- d) At satsene for OTP økes og blir like for alle inntekter.

Folketrygden må forbedres for å gi alle økonomisk trygghet

RØDT VIL:

- a) Gjenninnføre minstepensjon. Ingen pensjoner skal ligge under EUs fattigdomsgrense.
- b) At inntekter opp til 6 G skal ha en pensjonsdekning på minst 2/3 av tidligere lønn ved 40 års opptjening.
- c) At pensjonspoeng for omsorgsarbeid gis tilbakevirkende kraft til 1967 for alle nye pensjonister.
- d) At økt arbeidsgiveravgift og innarbeiding av OTP i folketrygden på lengre sikt skal brukes til å øke folketrygden slik at tjenestepensjoner blir overflødige.
- e) At flyktninger og de som har fått opphold på humanitært grunnlag må få rett til full minstepensjon/garantipensjon uansett botid.
- f) Fjerne muligheten til å ta ut pensjon samtidig med fullt arbeid.

Klima

Klimamål og internasjonalt ansvar

Rapporter fra FNs klimapanel viser at vi må halvere verdens klimagassutslipp innen 2030 og ha netto null utslipp innen 2050 for å ha mulighet til å unngå de mest katastrofale klimaendringene. Dette er endringer som hardest rammer de fattigste og mest sårbare landene og menneskene i verden. De menneskeskapte klimaendringene er i stor grad forårsaket av kapitalismens veksttvang. Vi tåler ikke et økonomisk system som krever stadig økt forbruk på en klode med begrensede ressurser. «Grønn vekst», slik tilhengerne av kapitalismen bruker begrepet, er utopisk og misvisende. «Grønn vekst» forutsetter rasering av natur for at kapitalen skal kunne hente ut profit.

Den globale Parisavtalen legger opp til frivillige forpliktelser fra landene som har underskrevet avtalen, og de fleste land er fremdeles langt fra å nå de ambisiøse målene. For å bli et utslippsfritt samfunn trenger vi tiltak som fører til reell omstilling, ikke kortsiktige tiltak som slår beina under våre langsiktige klimamål. Dette gir oss stadig dårligere tid til å hindre en klimakatastrofe. Norge må ikke bare oppfylle sine forpliktelser etter avtalen, men ta et ekstra ansvar som et av verdens rikeste land med store muligheter til å gjennomføre egen klimapolitikk. Norsk klimafinansiering som støtter utslippskutt, tilpasning og erstatning for tap og skade i det globale sør, skal gjenspeile Norges rettferdige andel av den globale dugnaden for å oppnå målene i Parisavtalen basert på historisk ansvar og økonomisk kapasitet.

RØDT VIL:

- a) Kutte minst 55 prosent av norske utslipp innen 2030.
- b) At all politikk tar som utgangspunkt at Norge skal være et nullutslippssamfunn innen 2050. For å få til det må klimagassutslippene reduseres gradvis, og vi må begynne nå.
- c) At Norge skal jobbe for ambisiøse internasjonale klimaavtaler, og gradvis forsterke forpliktelsene til nasjonale utslippskutt vi melder inn til FN.
- d) At kuttene i klimagassutslippene til rike land skal tas innenlands, ikke gjennom kvotekjøp, uten at ambisjonene om å bidra med klimafinansiering til utslippskutt i andre land skal kuttes.
- e) Øke bevilgninger til miljø- og klimatiltak i det globale Sør gjennom bilaterale og multilaterale kanaler i form av gaver heller enn lån, slik at dette ikke øker gjeldsbyrden i Sør.
- f) At Norge i de internasjonale klimaforhandlingene under FNs klimakonvensjon arbeider for en gradvis økende karbonskatt på internasjonal skipsfart og luftfart, der inntektene går inn i FNs grønne klimafond.
- g) At utslippene som norsk forbruk fører til i utlandet skal synliggjøres gjennom egne regnskap.
- h) At Norge skal jobbe for en internasjonal avtale mellom olje- og gassproduserende land for felles kutt i produksjon og salg av petroleum.
- i) At utslipp fra forsvarssektoren skal inkluderes i internasjonale klimaavtaler, og lage utslippsbudsjett, utslippsregnskap og planer for utslippsreduksjoner for det norske forsvaret.

Plan for rettferdige utslippskutt

Langsiktige klimamål er ikke verdt noe hvis de ikke følges opp med konkret politikk. Det er ikke nytt at det haster med å kutte utslipp, men partiene som har styrt de siste tiårene har ikke gjort nok for å kutte utslippene. Det betyr ikke at det er for sent å gjøre det vi kan. Samtidig må omstillingen som vi skal gjennom skje rettferdig og uten at det går ut over vanlige folk.

Alle skal kunne leve miljøvennlig, uavhengig av hvor man bor eller hvor stor lommebok man har, og det må koste å forurense mye. Derfor foreslår Rødt flere progressive og differensierte avgifter og flere fellesskapsløsninger framfor flate avgifter som er like uansett hvor mye du tjener og hvor mye du forbruker. Men en del avgifter er vanskelig å differensiere fordi de omfatter mange ulike varer og tjenester. Et slikt eksempel er CO2-avgifta. Derfor ønsker Rødt å utvikle en tilbakebetalingsordning eller klimarabatt der man øker CO2-avgifta. Rødt ønsker også at denne økningen i tilbakebetales som en «klimarabatt» som gjør at de som bruker mer enn gjennomsnittet, går i minus, mens de som bruker mindre, går i pluss.

RØDT VIL:

- a) At det legges fram forpliktende klimabudsjetter og klimaplaner i forbindelse med statsbudsjettet. Det skal lages delplaner for alle samfunnssektorer som viser hvordan utslippene skal reduseres både på kort og lang sikt.
- b) Fylker og kommuner skal også forpliktes til å kutte utslipp. I omstillingsperioden må kommunene styrkes økonomisk sånn at utslippskutt ikke går ut over velferdstjenestene.

- c) Klimapolitikken skal prioritere tiltak som er bærekraftige over tid og som bidrar til omstilling mot nullutslippssamfunnet.
- d) Øke CO2-avgiften gradvis for å nå klimamålene, og betale tilbake gjennom en omfordelende ordning. Ordningen må være progressiv med en øvre inntektsgrense for hvem som mottar tilbakebetalingen, og gi ekstra kompensasjon til barnefamilier og folk i distriktene.

Bevaring av natur er god klimapolitikk

I tillegg til klimakrisen, har vi en naturkrise. Rovdrift på naturen har ført til at en lang rekke arter har blitt utryddet eller står i fare for å bli det. Nedbygging av natur er også dårlig klimapolitikk. Naturen fanger og lagrer karbonutslipp, og skog, våtmark og annen natur bidrar til å beskytte oss mot konsekvenser av klimaendringer som flom og ras. Det er derfor avgjørende at vi tar bedre vare på naturen i Norge fremover.

RØDT VIL:

- a) Stoppe nedbygging av karbonrike arealer som skog, myr, tidevannssump og andre typer våtmark.
- b) Bevare regnskogen i Norge og gi økonomisk støtte til å bevare tropisk regnskog i sør.
- c) At Norge skal bevare og restaurere natur som binder karbon – både til lands og til havs med tareskog, ålegress og andre viktige leveområder i havet som bidrar til å binde karbon.
- d) Stoppe dreneringen av myr og torvmark og satse på naturlig karbonlagring.
- e) At det innføres forbud på uttak av torv.
- f) Ha optimale solcelleanlegg på alle statlige, fylkeskommunale og kommunale bygg i et tempo som ikke virker prisdrivende, med statlig fullfinansiering.
- g) Jobbe for å redusere bruk av nytt stål, glass og betong i nybygg og i stedet fremme bruk av resirkulerte materialer og treverk.

Natur

Naturens tålegrenser setter rammene for menneskenes eksistens, og vi er allerede på vei til å overskride hva jordkloden tåler. Naturressursene forbrukes for å oppnå kortsiktig profitt uten tanke på livsgrunnlaget til framtidens generasjoner. Vi har fremdeles tid til å skape et samfunn som tar hensyn til naturen, og som gir menneskene høy livskvalitet. Men da må bruken av naturressurser styres innenfor rammene av naturens tålegrenser i stedet for av kapitalismens behov for evig og stadig større vekst. Dette innebærer å ta vare på naturmangfoldet og økosystemene, og redusere forurensing og utslipp av miljøgifter og andre skadelige stoffer i naturen.

FNs Naturpanel viser at nedbyggingen av arealer er den største trusselen mot naturmangfold. I Norge har en markedsstyrt tilnærming uten helhetlig planlegging ført til at naturen har blitt bygget ned og splittet opp bit for bit. Dette gjelder blant annet plassering av datasentre, utbygging av vindkraft i uberørt natur og hytteutbygging. Petroleumsvirksomheten, oppstykinga av havet og havbunnen og ødeleggelsen av fjorder på grunn av industri og fiskeoppdrett er en del av ødeleggelsen av naturen og naturmangfoldet. Norge må gjøre mer, både hjemme og ute, for å bidra til at verden stanser tapet av natur.

For skog og skogbruk, se også kapitlene om klima og landbruk.

Stanse nedbygging av natur

RØDT VIL:

- a) Praktisere en føre-var-holdning til alle naturinngrep.
- b) Følge opp den internasjonale naturavtalen med bevaring og restaurering av natur i Norge.
- c) Sikre at den verdifulle naturen i Norge kartlegges så snart som mulig, slik at vi kjenner naturmangfoldet og hvilke verdier vi forvalter og vet hvor de viktige naturressursene finnes. Det skal lages nasjonale verneplaner som særlig ivaretar områder som i dag ikke er godt nok vernet, blant annet kulturlandskap, skog og kystområder.
- d) Kreve at både kommunal og statlig arealplanlegging må være arealnøytral. I tilfeller hvor natur likevel må bygges ned, må delvis ødelagt natur andre steder restaureres som kompensasjon og på et nivå som minst tilsvarer det som bygges ned.
- e) Kommuner som ikke overholder kravet om arealnøytralitet må søke om å få godkjent arealplanene sine.
- f) At det skal settes krav til uavhengig kartlegging av naturmangfold ved større utbyggingsprosjekter og arealbruksendringer. Et offentlig organ skal bestille utredningene. Det må sikres at utredningsresultatene er objektive og ikke kan kjøpes.
- g) Nei til nye hyttefelt. Hytter kan bare bygges innenfor eksisterende områder for fritidsboliger med etablert infrastruktur.
- h) Det må være nulltoleranse for nedbygging av matjord.
- i) Etablere natur- og arealbudsjetter i kommunene.
- j) Sikre at det normalt ikke bygges i naturområder som er biologisk eller landskapsmessig viktig. Dersom det må bygges i et slikt område, må tilsvarende representativt område restaureres andre steder i landet. Oppsplitting av intakte og villmarkspregede naturområder skal stoppes.
- k) Utvide Naturmangfoldloven til å gjelde hele Norges økonomiske sone (200 nautiske mil), og det skal lages en verneplan for å sikre minst at 30 prosent av de maritime økosystemene innenfor denne sonen er vernet.
- l) Innføre en ny plan for nasjonalparker og andre verneområder som skal sikre et representativt vern av norsk natur. Disse områdene skal tas vare på i tråd med formålet i vernebestemmelsene. Oppretting og forvaltning av verneområder må ikke hindre tradisjonelt beitebruk, reindrift, tradisjonell samisk naturbruk og tradisjonelt landbruk.
- m) Verne minst 10 prosent av den produktive skogen. Det skal ikke gis tilskudd til å ta ut biologisk gammel skog, og subsidieordningen til hogst i bratt terreng skal avvikles.
- n) Tilbakeføre plan- og arealforvaltningen til Klima- og miljødepartementet, og sette av midler til kompetansetiltak og gjennomgang av gamle arealplaner.
- o) At regjeringen legger frem en handlingsplan for å stoppe insektsdøden.
- p) Etablere en nasjonal plan for naturrestaurering, som sikrer effektiv restaurering av minst 30 prosent av ødelagte eller skadede naturområder på land, i ferskvann og til havs innen 2030, i tråd med FNs naturavtale.
- q) Innføre meldeplikt for hogst av skog.
- r) Forby hogst i fuglenes hekketid.
- s) Nasjonalt forbud mot etablering av nye bilbaserte kjøpesenter utenfor sentrumsområde.

Redd Oslofjorden

1,6 millioner mennesker bor langs Oslofjorden. Den er en av de mest artsrike i Norge, men er nå i full økologisk krise. Fjorden slammes ned – særlig ved avrenning fra jordbruket. Den mottar utslipp fra 118 kommuner, og lider av mangel på nitrogenrensing

RØDT VIL:

- a) Etablere anlegg for nitrogen- og fosfatrensing av kloakken i hele fjorden før 2030! Legg press på at staten tar halve regninga! Kreve 90% rensing av avløpsvannet.
- b) Strengere regulering av fisket. Nullfiskeområder i indre Oslofjord, Hvaler og Færder nasjonalparker og Rauer landskapsvernområde. Fiskerne må tilbys alternative arbeidsoppgaver. Forbud mot fiske av brisling i hele fjorden.
- c) Norske myndigheter må kontrollere bedre for å forhindre ulovlig dansk trålfiske i indre del av Skagerrak!
- d) Støtte forbud mot mudring av verneverdig bløtbunn og områder med ålegras. Gå imot mudring av bløtbunnsområder og ålegrasområder som er beskrevet som verneverdige i offentlig kartverk

Sikre bærekraftig bruk av havressursene og verne marine økosystemer

RØDT VIL:

- a) At den sørlige grensen for iskantsonen skal gå der is-frekvensen var 0,5 prosent i april 2019. (se også kapitlet om olje og gass)
- b) Stoppe planene om gruvedrift på havbunnen i Norge.
- c) Jobbe for et forbud mot mineralvirksomhet på havbunnen både nasjonalt og globalt. Forbudet kan ikke heves før vi har tilstrekkelig kunnskap om at mineralutvinning til havs kan skje uten skade på naturmangfold eller økosystemfunksjoner som evnen til å lagre karbon.
- d) Sikre internasjonalt arbeid for og Norges bidrag i vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold på havbunnen i det åpne hav. Norge skal være en pådriver for arbeidet i Den internasjonale havbunnsmyndigheten (ISA) og jobbe for enighet om tilleggsavtalen under Havrettskonvensjonen til å omfatte rettferdig og bærekraftig regulering av marine biologiske ressurser, genetisk materiale og digital bruk av dette, som for eksempel medisin og industri.
- e) Norge skal jobbe aktivt for at utforskning og utvinning av ressursene på havbunnen utenfor nasjonal jurisdiksjon skal forvaltes etter føre-var-prinsippet. Ved utvinning skal dette gjøres på en bærekraftig måte.
- f) At før det deles ut konsesjoner for utvinning av havbruksmineraler, skal det gjennomføres testprosjekter som man kan høste erfaring av. Norge skal jobbe for at konsekvensutredninger blir en del av det internasjonale regelverket for havbunnen. Norge skal jobbe for å fremme at utviklingslandene får sin del av ressursene.
- g) Norge skal spille en pådriverrolle for internasjonalt bindende regler som reduserer handlingsrommet under flaggstatsjurisdiksjonen. Samme standarder skal gjelde for norske aktører i området utenfor norsk jurisdiksjon. Det skal utvikles strenge miljøstandarder for all aktivitet på havbunnen.
- h) Kartlegging av naturen langs kysten og i havet er avgjørende for en bærekraftig forvaltning. For å sikre en god forvaltning av havarealene våre må vi styrke kartleggingen av kyst- og havområdene våre.
- i) Innføre et system med helhetlige arealplaner for bruk av havarealer, som en del av de helhetlige forvaltningsplanene for norske havområder, og gjennom dette sikre bærekraftig forvaltning av alle norske havområder.
- j) Iverksette handlingsplanen for sjøfugl, med mål om å snu nedgangen i antall sjøfugler.
- k) Innføre krav om at fiskeredskaper som trål og snurrevad ikke skal berøre havbunnen.

Bevaring av arts mangfold og levedyktige bestander

RØDT VIL:

- a) Bevare artene og deres genetiske mangfold på lang sikt i levedyktige bestander i deres naturlige utbredelsesområder.
- b) Oppdatere rødlistene for arter og naturtyper hvert femte år. Det skal gjøres mer for arter når de nærmer seg «kritisk truet». Naturmangfoldslovens bestemmelser om «prioritert art» og «utvalgt naturtype» skal brukes i mye større grad enn i dag.
- c) Sikre de store rovdynenes plass i de norske økosystemene, samtidig som vi styrker den norske selvforsyningsgraden.
- d) Det skal være en lav terskel for skadefelling av rovvilt i beiteprioriterte områder, og det skal være høy terskel for uttak i rovviltprioriterte områder.
- e) Skjerpe regelverket om fremmede organismer og praktisere det strengere. Det skal brukes mer ressurser på å bekjempe fremmede organismer.
- f) Forvalte villrein ut fra reinens egenverdi og som en viktig ressurs for jakt, menneskemater, kulturlandskap, kulturarv og biologisk mangfold. Villreinens interesser må komme først. Sterkt begrense all menneskelig aktivitet og ferdsel som truer villreinen og dens leveområder. Bern-konvensjonen må bli respektert og håndheva. Det haster. Den rødlista villreinen bør bli Norges nasjonaldyr.
- g) At Norge skal bidra økonomisk i arbeidet med en ny, global naturavtale under biomangfoldkonvensjonen. Nasjonale bidrag i avtalen bør ikke være frivillige, men forpliktende og basere seg på føre-var-prinsippet og at forurensere betaler.

- h) At beiting i utmark prioriteres for å utnytte de enorme beiteressursene og for å sikre det biologiske mangfoldet.
- i) At alle tap over normaltaket før gjeninnføringen av store rovdyr, må erstattes.

Rovdyr

Rødt anerkjenner de store rovdyrene (ulv, brunbjørn, gaupe og jerv) kritiske betydning for det norske økosystemet og deres plass i en balansert naturforvaltning. Samtidig forstår vi nødvendigheten av å ivareta beitenæringen og lokalsamfunn som er berørt av rovdyr. Norge trenger en moderne, kunnskapsbasert og konfliktreducerende rovdypolitikk som bidrar til å dempe den høyt polariserte debatten og styrke, forvaltningen av våre felles naturressurser. Rødt vil prioritere en kunnskapsbasert og rettferdig rovdypforvaltning som både sikrer levedyktige bestander av de store rovdyrene og reduserer konfliktnivået i samfunnet. Det er avgjørende at Norge oppfyller sine internasjonale forpliktelser og bidrar til å stanse tapet av biologisk mangfold. Ved å definere bestandsmål som minimumsmål, sikre genetisk levedyktighet og prioritere forebyggende tiltak, kan vi balansere hensynet til naturen og de næringene som påvirkes av rovdyr. Vi mener dette vil føre til en bedre og mer rettferdig forvaltning, redusere konflikten i rovdypdebatten og styrke Norges posisjon som en ansvarlig forvalter av naturmangfold.

Rødt vil sikre at Norge oppfyller sine forpliktelser i henhold til FNs Naturavtale, Bern-konvensjonen og konvensjonen om biologisk mangfold. Bestandsmålene for rovdyr skal defineres som minimumsmål, i tråd med biologisk praksis og internasjonale standarder.

RØDT VIL:

- a) Styrke kunnskapsbasen i rovdypforvaltningen. Øke antallet biologer, økologer og veterinærer i Statens naturoppsyn (SNO) for å sikre at forvaltningen er basert på den beste tilgjengelige kunnskapen. Etablere et nordisk forskningssamarbeid med Sverige, Finland, Danmark og Russland som fokuserer på overvåking, genetikk og utvikling av de fire store rovdyrene. Forskningssamarbeidet skal inkludere uavhengige forskningsinstitusjoner og bidra til økt forståelse for rovdyrenes betydning i økosystemet.
- b) Norske myndigheter må gjennomføre faglig uavhengige utredninger for å fastslå hva som utgjør levedyktige bestander av ulv, jerv, bjørn og gaupe. Bestandene må være store nok til å oppfylle artenes rolle som nøkkelarter i økosystemet, være genetisk levedyktige, og kunne fjernes fra rødlista.
- c) Rovviltneimndene skal revurderes og få et sterkt faglig og kunnskapsbasert grunnlag. Øke antallet biologer, økologer og veterinærer i Statens naturoppsyn (SNO) for å sikre at forvaltningen er basert på den best tilgjengelige kunnskapen. Forvaltningen må ta hensyn til både rovdyr og andre interesser og fremme reell konfliktdeppende tiltak, som prioriter ikke-dødelige tiltak for konfliktdeppende, som rovdypavvisende gjerder, radiobjeller, vokterhunder og sesongbaserte beiteplaner.
- d) Soneforvaltning må ta utgangspunkt i rovdyrenes naturlige leveområder, sikre sammenhengende korridorer, og være basert på forskningsrapporter fra NINA og andre relevante kilder. Områder som er prioritert for rovdyr må utvides for å sikre levedyktige bestander.

Forsvar av allemannsretten

Selv om Norge er et land med lang kyststripe, er tilgangen til sjø og strender et knapphetsgode som ikke forvaltes godt nok. Viktige naturtyper og naturmangfold må ofte vike for utbyggingsinteresser. Folk flest fortrenses i økende grad av private, kapitalsterke krefter.

Særlig gjelder dette langs Oslofjorden og i andre tett befolkede områder. Dette til tross for at allemannsretten historisk har stått sterkt i Norge, og at både byggeforbudet i 100-metersbeltet, ferdselsretten og naturmangfoldet skal være lovbeskyttet.

RØDT VIL:

- a) Allemannsretten skal respekteres, også i strandsonen. Privatisering skal ikke hindre fri ferdsel. Grunnlovsfeste allemannsretten.
- b) Stoppe alle inngrep i strandsonen som ikke er til klar fordel for allmennheten eller naturmangfoldet. Ikke godkjenne reguleringsplaner eller gi dispensasjoner hvor dette ikke er ivarettatt.
- c) Etablere et stort statlig fond som gjør det mulig for kommunene å kjøpe opp langt flere strandeieendommer til fordel for allmennheten.
- d) At staten må sikre forvaltning til beste for allmennheten og for natur- og kulturvernet ved salg av eiendommer og ikke nødvendigvis selge til høystbydende.
- e) Ivareta beiteretten, samtidig som allemannsretten ivaretas.
- f) At kommunene skal verne om boplikt (0-konsesjon), som kan være et velegnet virkemiddel for å motvirke at verdifulle arealer i kommuner blir «beslaglagt» til sommerhus.

- g) Avslå å omdefinere seterhus, jaktbuer, tilsynsbu med mer til fritidsboliger som vil privatisere landskapsbruk.
- h) Begrense masseturisme i norsk natur. Innrette turistskatt slik at den gir lokalbefolkningen tilgang på naturarealer, men sikrer kommunene dekning for kostnader til tilrettelegging og søppelhåndtering.
- i) Pålegge kommunene å utarbeide plan for å få fjernet alle ulovlige skilt og stengsler og privatiserende tiltak i strandsonen og tilføre ressurser som gjør dette mulig.
- j) Frata dem som bevisst har bygd ulovlig, retten til å søke om godkjenning i etterkant. Det skal ikke lønne seg å satse på «tilgivelse framfor tillatelse».
- k) Begrense fornøyleskjøring med motorfartøy på vann og i utmark.

Forbruk, avfall og forurensning

Siden 1990 har det private forbruket i Norge blitt mer enn fordoblet. Husholdningenes forbruk fører derfor til store miljøpåvirkninger. Forbedringene fra ny teknologi nulles ut av økningen i forbruket. Kapitalismens veksttvang driver dette forbruket. Rødt jobber derfor for at det skal være mulig å leve gode liv med et redusert og mer miljøvennlig forbruk. Dette er likevel ikke bare opp til det enkelte individ, og samfunnet som helhet må tilrettelegge for økt gjenbruk, bedre ordninger for reparasjon og lengre holdbarhet på produkter og stimulere til bruk av produksjonsmaterieell som bør være både kortreist og velegnet til gjenbruk.

Miljøgifter og forurensning er en stor utfordring for både miljø og helse. Problemene skyldes både tidligere og nåværende forurensning og både lokale utslipp og stoffer som transporteres med luft- og havstrømmer. Opphopning av miljøgifter i næringskjedene, marin forøpling, lokal luftforurensning og miljøgifter i varer og produkter er skadelige for naturen og har negative helseeffekter for mennesker. Kunnskapsnivået om omfanget og miljø- og helseeffektene av miljøgifter er heller ikke godt nok.

Redusert og mer miljøvennlig forbruk

Evig vekst på en klode med begrensede ressurser er ikke mulig. Derfor trengs det et brudd med kapitalismens veksttvang, for å sikre en bærekraftig bruk av ressursene og sikre en samfunnsutvikling i tråd med naturens tålegrenser. Derfor må økonomien bli mer sirkulær, og det må etableres sirkulære verdikjeder og sikres et mer sirkulært forbruksmønster.

RØDT VIL:

- a) Double garantitider og reklamasjonsfrist på varene vi kjøper slik at produsentene presses til å lage varer som har økt levetid og kvalitet, og som kan repareres.
- b) Forby produkter med planlagt foreldelse.
- c) At produsentene skal informere tydelig om produktenes miljøavtrykk, inkludert forventet levetid, og gi tydelig informasjon om forbrukernes rettigheter knyttet til reklamasjon og reparasjon.
- d) Innføre momsfritak på brukte varer, reparasjoner og utleie av klær, sko, tur- og sportsutstyr, møbler, verktøy, elektronikk og hvitevarer. Avgiftssystemet bør brukes til å fremme gjenbruk/opsirkulering.
- e) Innføre flere panteordninger på produkter med betydelig miljøbelastning i produksjonen eller avfallshåndteringen.
- f) Bidra til at vi reparerer mer og kaster mindre gjennom å gi støtte til kursing i enkelte reparasjoner og vedlikehold, samt innføre momsfritak.
- g) Opprette flere offentlige delingstjenester for ulike verktøy, redskaper og andre produkter og støtte lokale og private ordninger for deling og gjenbruk av ting gjennom eksempelvis momsfritak eller direkte støtteordninger.
- h) Jobbe for at det stilles krav til at alle kommuner, som del av den lovpålagte husholdningsrenovasjonen, legger til rette for reparasjon, ombruk og gjenvinning.
- i) Styrke fagutdanningen innen reparasjoner, rehabilitering og gjenbruk innen alle yrkesfag.
- j) At uadressert reklame bare skal kunne sendes til dem som aktivt samtykker gjennom en «ja takk»- ordning.
- k) Bruke offentlige innkjøp strategisk for å fremme bærekraftig produksjon og forbruk, og sikre at miljø skal vektes tyngre ved offentlige innkjøp.
- l) Innføre høyere avgift på luksusforbruk ved å differensiere flere miljøavgifter mellom moderat grunnnivå og unødvendig luksusforbruk.
- m) Øke vrakpant på fritidsbåter og gjøre det lettere å levere inn, for å hindre dumping og forurensning
- n) Øke fokus på gjenvinning av materialer fra kasserte produkter, bygninger og avfall (urban gruvedrift), og sikre midler til prøveprosjekter i kommunene.
- o) Sikre samme nivå av rettigheter og beskyttelse for forbrukerne når de leier og leaser ting som ved kjøp av varer.

Plast og emballasje

RØDT VIL:

- a) Innføre et forbud mot unødvendig engangsplast og sørge for at Norge oppnår minst 70 prosents materialgjenvinning innen 2035.
- b) Sette høyere mål for reduksjon av plastemballasje og prioritere bruken av andre materialer og ombruksløsninger, f.eks. ved å legge til rette for mer bruk av resirkulert aluminium i innpakking og gjenvaskbar metallemballasje.

- c) Øke andelen av resirkulert materiale og utvide produsentansvarsordningen for plastemballasje ved å erstatte dagens flate avgift på flasker og bokser med krav om en gradert miljøavgift som premierer resirkulerte materialer.
- d) Innføre pant på flere typer emballasje, øke pantesatsen på drikkevareemballasje og videre jobbe for et felles nordisk pantesystem.
- e) Øke refill av flytende varer framfor handel av engangsvarer som kommer med ny plast- eller pappemballasje hver gang.
- f) Fase ut bruken av plastholdig granulat på kunstgressbaner og plastbasert dekke på lekeområder og støtte overgangen til mer miljøvennlige alternativer med strengere miljøkrav ved tilskudd til nybygg, drift og rehabilitering av idrettsanlegg og lekeområder.
- g) Jobbe for å finne gode alternativer til plastdekke på lekeplasser som ivaretar sikkerhet, framkommelighet og miljøhensyn.
- h) Sikre en produsentansvarsordning der produsenten selv bærer kostnadene og ansvaret for produktets avfallsfase, inkludert innsamling og gjenvinning, for å øke selvforsyningen av kritiske råvarer.

Avfall

RØDT VIL:

- a) Utvide produsentansvarsordningen til flere produktkategorier enn de ordningene dekker i dag. Videre øke overføringer fra returselskaper til (inter-)kommunale renovasjonsselskaper slik at prisen gjenspeiler de reelle kostnadene for håndtering av produkter som faller inn under produsentansvarsordningen. Dette medfører at kostnadene for håndtering knyttes til forbruk snarere enn å ramme alle kollektivt.
- b) Sikre at alle avfallsplasser har politisk godkjente mål for avfallsminimering. Kommunene skal innarbeide avfallsminimering i miljøplanene sine.
- c) Forby unødvendig import og eksport av avfall. Avfall skal ikke være en lønnsom handelsvare.
- d) Stanse eksport av avfall til utviklingsland og ta ansvar for eget avfall gjennom gjenvinning i Norge.
- e) Redusere bruken av deponier for håndtering av farlig avfall. I stedet må det satses på rensing og gjenvinning.
- f) At private selskaper ikke skal profitere på håndtering av farlig avfall, og at det skal være et nasjonalt, statlig ansvar å eie og drive nasjonale deponier for farlig avfall. Det må være full åpenhet rundt driften av disse.
- g) At det skal legges til rette for at mest mulig farlig avfall kan behandles så nært avfallskilden som det er teknologisk mulig.
- h) At staten skal ha ansvar for deponi av radioaktivt avfall, og at deponiproblematikken skal løses nasjonalt. Staten må bygge opp nødvendig kompetanse og ikke være avhengig av eksterne aktører. Tilrettelegge for mest mulig materialgjenvinning og legge til rette for metoder som hindrer akkumulering av miljøgifter i resirkulerte materialer.
- i) Innføre obligatorisk registrering av alle fritidsbåter i Norge.

Kjemikalier og miljøgifter

RØDT VIL:

- a) Basere lovgivningen på føre var-prinsippet slik at ingen nye kjemikalier tillates eller grenseverdier endres før det er dokumentert at det ikke er skadelig for mennesker eller miljø.
- b) At unntak fra forbud mot miljøgifter skal gis absolutt slutt dato for å framtvinge ny, mer miljøvennlig teknologi og produkter.
- c) Trappe opp støtten til opprydding av miljøgifter og avfall i fjorder, havner og innsjøer. De som har forårsaket forurensningen gjennom industrivirksomhet eller havbruk skal bidra til oppryddingen.
- d) Øke innsatsen for å nå målet om stans i bruk og utslipp av prioriterte miljøgifter innen 2030, og avgiftsbelegge bruk av prioriterte miljøgifter.
- e) Jobbe for et globalt forbud mot de farligste miljøgiftene og styrke miljøgiftsamarbeid og -regelverk over landegrensene.
- f) Styrke norsk forskning på helse- og miljøeffekter av miljøgifter og forurensning
- g) Merke produkter som inneholder miljøgifter.
- h) Sikre full åpenhet om hvilke miljøgifter forskjellige produkter inneholder og om arbeids- og utslippsforhold ved fabrikker som lager de miljøgiftholdige produktene vi importerer.

Forurensning

RØDT VIL:

- a) Skjerpe regelverket og arbeidet for bedre luftkvalitet for å sikre at luften er trygg å puste for alle, og sikre at nasjonale grenseverdier overholdes.
- b) Lage en handlingsplan for lysforurensning som takler problemene med LED-oppgradering (kelvin, lysstyrke) og jobber for enkle teknologiske løsninger for å redusere mengden av kunstig lys som påvirker uterommet.

- c) Jobbe for en handlingsplan mot støyforurensning, som sikrer reduksjon av støy fra de største støykildene veitrafikk, jernbane, fly og industri.
- d) At regelverket brukes aktivt for å sørge for lavest mulig helse- og miljøskadelige utslipp fra industri- og næringsvirksomhet.
- e) Ha en nasjonal handlingsplan for vann- og avløpssektoren, for å sikre nødvendig oppgradering, utvidelse og bygging av avløpsrenseanlegg for å beskytte sårbare vannforekomster, og unngå overinvesteringer, feilinvesteringer eller uforholdsmessige utgifter for kommuner med stort areal og lavt folketall.
- f) Sikre at miljølovgivningen håndheves, og at miljøkriminalitet straffes hardere gjennom å stramme inn vilkåra for utslippstillatelse etter forurensningsloven og skjerpe straffereaksjonene for brudd på loven.

Redusere matsvinn

Minst 1/3 av all mat som produseres i verden kastes. Bare i Norge kastes det minst 450 000 tonn spiselig mat hvert år. Globalt står matsvinn for 10% av klimagassutslippene, samtidig som matproduksjon legger beslag på både areal- og vannressurser. Å redusere matsvinn vil dermed bidra til viktige klimakutt og bedre bruk og fordeling av naturens ressurser. Derfor er det svært viktig at vi jobber for å nå FN's bærekraftsmål 12.3 om å halvere matsvinnet innen 2030.

RØDT VIL:

- a) Innføre en matkastelov.
- b) At matkasteloven må forplikte bransjen til å donere mat de ikke får solgt, nedprise mat som nærmer seg holdbarhetsdato og det må settes et krav om at alle aktører i matbransjen redegjør for hvorfor matsvinn oppstår og hvilke tiltak de gjør for å unngå det.
- c) At når det likevel genereres matavfall, må det bli dyrere for bransjen å kaste spiselig mat.
- d) At matkasteloven må forplikte bransjen å kutte matsvinn i hele verdikjeden, også hos forbrukerne og hos bonden.

Samferdsel og kollektivtransport

Behovet for transport av folk og varer er et helt grunnleggende behov for alle samfunn. Likevel har vi altfor lenge planlagt transporten av både folk og varer på premisser om forventet økonomisk vekst, og størst mulig fortjeneste. Det betyr at samfunnet i dag er basert på transport som går utenfor tålegrensene til naturen. For å nå klimamålene våre, bygge ned mindre natur og spare mest mulig energi må vi endre på hvordan og hvor mye vi reiser og hvordan vi transporterer varer og tjenester.

Et framtidig effektivt transportsystem må legge til rette for at vi ikke transporterer mer enn vi må, og at den transporten vi trenger skjer med så lave klimagassutslipp, naturinngrep og energibruk som mulig. Vi må satse på offentlige, kollektive transporttjenester og gjøre det lettere å velge å sykle og gå sånn at behovet for privatbiler og fly blir mindre. Det vil gi bedre trafiksikkerhet, mindre lokal luftforurensing, mindre nedbygging av natur og bedre folkehelse gjennom økt mosjon. Rødt vil satse på trafikk- og rassikre veier, opprusting av jernbanen, og gode lokalfly-, ferge- og hurtigbåtruter framfor massive motorveier og flere rullebaner tilpasset langdistansefly.

Et samferdselssystem for samfunnet vi vil ha

Samferdselssystemet vårt må planlegges med utgangspunkt i at vi skal nå klima- og miljømålene våre samtidig som folk kan reise trygt i alle deler av landet. Rødt mener vi må unngå mer transport enn nødvendig, og at vi mye flytte mest mulig av reiser og gods til klima- og energieffektive transportmidler.

RØDT VIL:

- a) Sikre at Nasjonal transportplan planlegger for det samfunnet vi vil ha, og derfor har som utgangspunkt at Norge skal være et nullutslippssamfunn innen 2050.
- b) Bruke mer penger på å ta vare på, forbedre og trafiksikre, den infrastrukturen vi har, og mindre på store nye utbygginger.
- c) Kreve at samferdselsplanlegging begrenser naturinngrep og respekterer verneområder. Prosjekter som ikke er ferdig utbygd, må vurderes på nytt for å sikre at de er forenelige med å nå natur- og klimamålene våre.
- d) Utvide nullvekstmålet for personbiltrafikken til å gjelde hele landet, og å innføre reduksjonsmål for personbiltrafikken i de store byene.
- e) Sørge for at transportsektoren ses på som en helhet gjennom økt demokratisk styring av transportsystemet.
- f) Omgjøre systemet med byvekstavtalene og bygdevestavtalene for å sikre at staten og lokale myndigheter når mål om trafikkreduksjon i byområdene og nullvekst i resten av landet, samt gjøre det mer attraktivt med gange, sykkel og kollektivtransport og svare på lokale utfordringer.
- g) Offentlig sektor skal gå foran i å flytte reiser til mer klima-, energi- og arealeffektive transportformer der det er mulig. Særlig skal antallet flyreiser mellom de store byene i Sør-Norge reduseres.
- h) Differensiere avgiftene på bilbruk, slik at det blir billigere å bruke bil i distriktene enn i de store byene.

En miljøvennlig og seriøs transportbransje

Når vi skal transportere gods langt, må vi gjøre det på måter som gir lavest mulig fotavtrykk på klima- og natur. Samtidig må transportbransjen ha et seriøst arbeidsliv.

RØDT VIL:

- a) Satse på mer gods på bane og sjø. Dette krever et nærmere samarbeid med Sverige om lavere transportpriser på jernbanen, lengre godstog og tiltak mot sosial dumping både på terminalene og i transportbransjen. Havneinfrastrukturen skal også utvikles slik at mer av godstrafikken kan tas sjøveien.
- b) Elektrifisere fergeflåten og hurtigbåter og samtidig presse fram nullutslippsløsninger i privat skipsfart. Elektrifisering av hurtigflåten må ikke føre til at rutetilbudet til de som bor i øysamfunnene blir svekket.
- c) Staten må ta et økonomisk medansvar for opprettelse av lade- og fyllestasjoner ved landets havner.
- d) Øke veiavgiften for tungtransport, der jernbane eller andre mer miljøvennlige transportalternativer finnes.
- e) Pålegge oppdragsgiverne større ansvar for ansatte i transportbransjen sine arbeidsvilkår.

- f) Innføre løyvekrav for varebil, og HMS-kort. Det må innføres krav om løyve for varebiltransport, med krav om kjøre- og hviletid, og HMS-kort som identifiserer arbeidsgiver og arbeidstaker for å bidra til å forhindre sosial dumping.
- g) Ha økt kontroll og sanksjon i transportbransjen. Arbeidstilsynet, politiet, skatteetaten og veivesenet må samordne kontroll og iverksette effektive sanksjoner som presser de useriøse og kriminelle aktørene ut av bransjen.
- h) Utvide kjøre- og hviletidsreglene til å også gjelde nasjonal transport, bud- og varebiler ned til 2,5 tonn.
- i) Innføre forbud mot at utenlandske transportører frakter varer internt i Norge (kabotasje).

Kollektivtransport

Fellesskap fungerer – også når vi skal transportere oss. Kollektivtransport lar oss transportere oss effektivt og med lave klimagassutslipp, naturinngrep og energiforbruk. Derfor vil Rødt satse på kollektivtransport i alle deler av landet. I deler av landet er det lokale fly-, ferge- og hurtigbåtruter som er kollektivtransporten folk er avhengige av. Frislippet i drosjenæringen har vært en katastrofe som gjør det nærmest umulig å leve av å være drosjesjåfør, og har i tillegg gått utover trafikksikkerheten og tilbudet til kundene. Dagens regjering har bare reversert noen av de skadelige endringene til høyresiden. Drosjetilbudet er en viktig del av kollektivtransporten og avgjørende for samfunnsberedskapen, og derfor må bransjen reguleres bedre enn i dag.

RØDT VIL:

- a) Gjennomføre prøveprosjekt med gratis kollektivtransport. I større byer skal gratis kollektivtrafikk kombineres med restriksjoner for biltrafikken.
- b) Satse mer på skinnegående transport i de store byene.
- c) Sikre et bedre hurtigbåt- og fergetilbud på strekninger langs kysten.
- d) Sikre gratis fergetransport for fastboende og senke prisene på hurtigbåtruter.
- e) Gi skattefradrag for arbeidsreiser med kollektivtrafikk, inkludert båt- og fergetrafikk.
- f) Innføre sterkt rabattert eller gratis månedskort til ungdom og studenter (uten aldersgrense), minstepensjonister og uføre, som gir rett til ubegrenset antall reiser med all kollektivtransport.
- g) Ha flere ordninger der taxier kjører som kollektivtransport på faste, forhåndsbestilte ruter til lokal kollektivtransportpris.
- h) Ha en ny regulering av drosjenæringen, med mål om at sjåfører skal bli fast ansatte i selskaper med fastlønn og skiftordninger tilsvarende bussjåfører. Det offentlige bør opprette drosjeselskaper.
- i) Innføre muligheten til lokal regulering av drosjeløyvene. Antall løyver bør reduseres flere steder for å sikre bedre arbeidsvilkår og bedre utnyttelse av drosjene.
- j) At det skal være taksameterplikt, tilknytningsplikt og kvalitetssikring av sjåfører og drosjeeiere.
- k) At det offentlige skal ha kriterier om anstendig lønn og arbeidsvilkår i drosjeanbud.
- l) Bekjempe sosial dumping i budbilbransjen og turbussbransjen spesielt og transportsektoren generelt.
- m) At kollektivtransporten skal sikres hele året uavhengig av skoleruter.
- n) Avslutte anbudspolitikken for kollektivtransporten. Det offentlige skal eie og drive kollektivtransporten.
- o) At generell tilgjengelighet/universell utforming skal innfris raskt i all kollektivtransport, på hele reiseruten og i alle ledd den reisende forholder seg til både fysisk og digitalt.
- p) At de reisende ved forsinkelse og innstillinger skal ha rett til å bytte til neste avgang uansett operatør, så sant det er plass.
- q) Redusere antall flyavganger mellom de store byene i Sør-Norge.
- r) Innføre system som gjør det mulig med digitale honnørbevis etter modell for digitale førerkort.
- s) Innføre et reisekort som kan brukes som periodekort på all nasjonal kollektivtrafikk.

Trafikkregulerende tiltak og sykkel

I byene hvor folk bor tett kan flere reiser gjøres til fots og på sykkel. Det er bra for folkehelsen, og det gir bedre luftkvalitet og mindre støy. For at flere skal velge miljøvennlige transportformer må det bli tryggere og enklere å gå, sykle og ta kollektivt og litt vanskeligere å velge bil.

RØDT VIL:

- a) Innføre trafikkregulerende tiltak som det ikke er mulig for de rike å kjøpe seg forbi, som omgjøring av bilkjørefelt på eksisterende flerfeltsveier i storbyområdene til bussfelt og eventuelt felt øremerket for godstransport samt reduksjon av parkeringsarealet i byene.
- b) Åpne for trafikkregulerende avgifter på persontrafikken i de storbyene der det finnes gode nok kollektivløsninger og sykkelinfrastruktur til at dette er reelle alternativer til bil i de aktuelle områdene.
- c) Jobbe for å inkludere rabatter basert på inntekt og geografi samt verdi av last på større biler dersom ulike modeller for bompenger og veiprising tas i bruk.

- d) At det skal etableres sammenhengende sykkelveinett i alle byer og tettsteder og mellom tettsteder som ligger nært nok hverandre til at sykkel er et realistisk alternativ. Trafikkgruppene skal skilles så langt det er mulig, og nye sykkelveinett skal ivareta opplevd trygghet, framkommelighet og bidra til å redusere sykkelulykker.
- e) Ha bysykkelordninger i flere byer
- f) Jobbe for nasjonale retningslinjer som gir kommunene større mulighet til å regulere utleien av elektriske sparkesykler og lignende framkomstmiddel.

Veinettet et nasjonalt ansvar

Veier er grunnleggende infrastruktur og må derfor være et nasjonalt og felles ansvar. Rødt vil satse på å sikre og vedlikeholde de veiene vi har framfor gigantomane nye motorveiprojekter i og mellom byområder. Vi mener det er det offentlige som skal sørge for bygging og vedlikehold av infrastrukturen vår, og derfor vil vi samle ansvaret for nasjonale veier i Statens vegvesen under demokratisk kontroll.

RØDT VIL:

- a) Ta vare på, og trafikk sikre, det veinettet vi har. Trafikksikkerhet skal ivaretas gjennom oppgradering av eksisterende veinett, gul midtstripe, veiskulder, ras- og flomsikring og to- og trefeltsveier med midtdeler.
- b) Ikke bygge kapasitetsøkende motorveier, inkludert fergefri E39 og E6 Lågendeltaet, og i hovedsak ikke tillate høyere fartsgrense enn 90 km/t.
- c) At utbyggingen av veier ikke skal finansieres av bompenger, og vurdere avlastning av bompengeprojekter i distriktene som er blitt for dyre. Utenlandske turister skal betale bompenger i Norge der det finnes.
- d) Samle ansvaret for bygging og vedlikehold av vei-infrastruktur i Statens vegvesen og avvikle Nye Veier AS. Det offentlige skal sørge for å bygge ut, drifte og vedlikeholde infrastruktur.
- e) At det følger tilstrekkelige midler når veier bytter ansvarlig myndighet.
- f) At det offentlige skal sørge for utbygging av ladenettverk for el-kjøretøy langs riks- og fylkesveinettet. Det skal være mulig å betale med bankkort på alle hurtigladestasjoner til samme pris som i app.
- g) Sikre geografisk rettferdig fordeling av samferdselsinvesteringer.

Bedre jernbane og kortbanenett

Jernbanen kan transportere folk og gods med lav energibruk og lave klimagassutslipp over lange avstander. Dessverre er det et betydelig vedlikeholdsetterslep på jernbanen, samtidig som jernbanereformen har pulverisert ansvaret gjennom kompliserte selskapsstrukturer. Rødt vil samle jernbanesektoren i et norsk statlig selskap, og sørge for at kapasiteten og reisetida på eksisterende strekninger forbedres.

RØDT VIL:

- a) Renasjonalisere, samle og gjenreise jernbanen i Norge i én etat med ansvar for både infrastruktur, transport, vedlikehold og renhold.
- b) Prioritere jernbaneprojekter som øker kapasitet og reduserer reisetid på eksisterende linjer, blant annet gjennom flere krysningsspor og fullføring av påbegynte dobbeltsporstrekninger.
- c) Legge til rette for at økt kapasitet på jernbanen med dobbeltspor og flere sovevogner kan ta mer regional og langdistansetransport for personer og gods, med det eksplisitte målet å redusere trafikk på vei og med fly.
- d) Sikre at jernbaneutbygging skjer gjennom offentlig prosjektfinansiering for å sikre hurtig utbygging.
- e) Koble det norske jernbanenettet sammen med svenske og finske linjer, bl.a. gjennom å bygge dobbeltspor på Ofofbanen, og tilbud om nattog til Danmark og Tyskland. Systemet for billettsalg for slike tog skal gjøres enklere gjennom samarbeid mellom land.
- f) Jobbe for nullutslippsdrift gjennom hel- eller delelektrifisering av alle jernbanestrekninger.
- g) Oppgradere alle eksisterende baner med flere lange krysningsspor, flere parallelle spor og mer effektive terminaler. Oppgradering av Nordlandsbanen skal prioriteres.
- h) Hente inn vedlikeholdsetterslepet på eksisterende banenett så fort det er teknisk mulig, og ruste banenettet mot økt ekstremvær.
- i) Reversere innføringen av EUs Jernbanepakke 4.
- j) Utrede om det er klima- og naturmessig forsvarlig å bygge lyntog Oslo–Bergen/Stavanger/Haugesund over Haukeli.
- k) Hindre byggingen av rullebane nr. 3 på Gardermoen og andre unødvendige utvidelser av andre flyplasser.
- l) Tilbakeføre Avinor til å være under direkte statlig kontroll der utbygginger og drift finansieres over statsbudsjettet. Avinor skal ikke ha et mål om vekst i trafikken, men om redusert flytrafikk mellom de store byene.
- m) Det skal innføres en progressiv avgift på flybilletter mellom de største byene i Sør-Norge og på utenlandstrafikk.
- n) Styrke kortbanenettet i nord med nødvendig forlengelse av enkelte rullebaner, flere avganger og flere FOT-ruter, og ha et prøveprosjekt med el-fly i nord når det blir teknologisk mulig.
- o) Avvikle taxfree-ordningen. Fram til dette skjer, bør Vinmonopolet overta driften.

- p) Innføre et forbud mot privatfly til transport som ikke er begrunnet i liv, helse og sikkerhet.
- q) Utbygging av Nord-Norgebanen fra Fauske til Harstad og Tromsø skal inn i nasjonal transportplan, og igangsettes i løpet av perioden. For å volde minst mulig skade skal hensyn til reindrift og naturmangfold prioriteres ved valg av trasé og bygg
- r) Jobbe for å utrede etablering og utvidelse av jernbanenettverket i Troms og Finnmark med forbindelse til Finland/Sverige og Skibotn/Alta.

Cruiseskipnæringen

Cruiseskipnæringen er i dag en av de mest forurensende turistformene. Derfor vil Rødt på sikt fase ut næringen, og fram til det er mulig vil vi stille strengere krav til næringen.

RØDT VIL:

- a) Jobbe for å redusere cruiseturisme i Norge, og utrede mulighetene for et forbud mot cruisetrafikk.
- b) Gi kommunene større handlingsrom til å si nei til cruiseanløp.
- c) Stille krav om nullutslipp fra cruisenæringen som har anløp i Norge snarest mulig.
- d) Nasjonalisere kystruten (kjent som Hurtigruten) og sikre hurtigruteanløp i alle tradisjonelle havner for frakt og som kollektivtilbud langs kysten.
- e) Sikre at cruiseturisme langs norskekysten ikke skal subsidieres av offentlige midler.
- f) Innføre lokale turistskatter på cruiseturisme.

Dyrevelferd

Samfunnets syn på menneskers og dyrs velferdsbehov henger sammen. Derfor har holdningene til hvordan dyrene bør ha det, endret seg i takt med samfunnsutviklingen. Som for folk må det være et strengt og ufravikelig krav til velferd også for alle dyr. Dette handler om i hvilken grad dyret får mulighet til naturlig livsutfoldelse og opplever mestring i sine sosiale, fysiske og miljømessige omgivelser.

En god veterinærtjeneste er en betingelse for god dyrevelferd knyttet til alt husdyrhold. Det er et offentlig ansvar å sikre tilgang til slike tjenester hele døgnet, hele året.

Likevel er det ofte andre hensyn som får forrang framfor velferdshensynet. Det er heller ikke samsvar mellom hvordan vi betrakter ulike dyrs behov. Rødt vil at dyrs velferd og trygghet skal sikres sterkere vern, både for villlevende og domestiserte dyr. Dette oppnår vi ved å øke kunnskapen om de faktorene som påvirker dyrevelferden og videreføre dette inn i lovverket og i politiske prioriteringer. Der dyr er i menneskets tjeneste har vi et særlig ansvar for å trygge dyrets livsbetingelser. Dette ansvaret for dyr har man så lenge dyret lever. Kunnskap, rådgivning og kontroll må styrkes i alle ledd og på alle nivåer der dyr er involvert.

Dyrevelferd for fisk og husdyr vil du også finne under kapitlene om fiskeri og landbruk.

RØDT VIL:

- a) At Mattilsynet må få tilstrekkelige ressurser til å kunne gjennomføre sine pålagte oppgaver.
- b) At politiet må styrkes med personell, penger og kompetanse for å kunne behandle dyrevelferdssaker.
- c) Innføre obligatorisk ID-merking av familiedyr.
- d) Innføre forbud mot all handel med ville dyr.
- e) At avl av kjæledyr/familiedyr må bygge på anerkjent kunnskap og ha et robust dyremateriale med god helse som mål.
- f) At det praktiske avlsarbeidet på kjæledyr/familiedyr bare skal foretas av oppdrettere som har gjennomgått et utdanningsprogram i avl, funksjon og helse.
- g) Få på plass retningslinjer for hvem som har ansvar for hjemløse familiedyr, slik at familiedyrenes rettsvern ivaretas i henhold til dyrevelferdsloven.
- h) Begrense og fase ut bruken av forsøksdyr til annet enn medisinsk forskning.
- i) Forby hold av enkelte eksotiske dyr som familiedyr.
- j) Forby import og salg av produkter med animalsk opprinnelse som er produsert med metoder som er forbudt i Norge.
- k) Oppfordre alle kommuner til å utarbeide en dyrevelferdsplan.
- l) At alle kommuner skal ha en tilfredsstillende kommunal veterinærdekning.
- m) Utdanne flere veterinærer.
- n) At helse og velferd for oppdrettsfisk styrkes.
- o) Beholde forbudet mot pelsdyroppdrett.
- p) Utarbeide veiledende fastpriser for veterinærbruk.
- q) Forenkle og effektivisere varslingsrutiner for dyrepåkjørsler.
- r) Heve strafferammen for vold mot dyr.

Dyrevelferd i jordbruket

Norsk landbruk er i verdenstoppen når det gjelder lav antibiotikabruk og god dyrevelferd. Hold av dyr mens de produserer mat og andre goder for samfunnet må hensynta dyras etologiske behov. Dette er en viktig del av samfunnsoppdraget, som landbruket og bøndene må gis mulighet til å oppfylle. Både små og store gårdsbruk må kunne etterleve dyrevelferdskravene. Dyrevelferd i landbruket må utvikles på en slik måte at kunnskap om dyr og praktisk produksjon legges til grunn og ivaretar dyr, bonde og nasjonal produksjon. Det må være dyrevelferdsmessig trygt å høste og foredle naturressurser ved hjelp av husdyrene. Se også kapitlet om dyrevelferd.

RØDT VIL:

- a) Styrke grensevern for mat og levende dyr.
- b) Ha en gjennomgang av holdforskriftene i landbruket og prioritere gjennomføringen av velferdsforbedringer som bidrar til en vesentlig forbedring av livet for kylling og gris.
- c) Stimulere til bruk av ny teknologi som radiobjeller, droner og GPS-inngjerding i beitenæringen.
- d) At det ikke skal avles videre på eller nyttes raser som er avla fram med særtrekk som er sterkt unaturlige og skadelige. Dette gjelder både produksjons- og selskapsdyr.

- e) At alle beitedyr på sikt skal ha tilgang til egnede arealer utendørs hele året, og det for alle arter skal innføres arealkrav som sikrer deres behov for atferd som å søke etter mat, sosialisere og andre artsspesifikke behov. Endringene må gjennomføres på en forutsigbar måte for å sikre arbeidsplasser, produksjon og økonomi i jordbruket.
- f) At det gjennom forskning og økonomiske insentiver skal legges til rette for at mordyr og avkom skal kunne tilbringe mer tid sammen for å få utløp for biologiske behov. Fiksering av gris skal forbys.
- g) Opprette et eget dyrevelferdstilskudd i landbruket. Rødt mener det er viktig å premiere bønder som investerer i dyrevelferd som går lenger enn minstekravene i regelverket.
- h) Ha mer bruk av gårdsslakterier og mobile slakterier. At ny teknologi for kjønnssortering av eggene skal erstatte kverning av levende hanekyllinger.
- i) At dyrevelferd må vektes tungt ved utvikling i dyrehold.

Industri

All verdiskaping er viktig for samfunnet, men industrien er i en særstilling fordi den produserer varer vi kan eksportere, den utvikler ny teknologi, og den gjør det mulig å nyttiggjøre natur-ressursene. Uten varig høy sysselsetting, et høyproduktivt arbeidsliv og flere verdensledende industrinæringer ville det økonomiske grunnlaget for en solid velferdsstat i Norge se ganske annerledes ut. Derfor er det viktig for Rødt at Norge skal være en industrinasjon, og vi mener industripolitikken må bli en viktig del av klima- og miljøpolitikken. Sammen sikrer dette vårt livsgrunnlag – noe å leve av, og en klode å leve på.

I Norge må en slik produksjon i stor grad basere seg på naturgitte og menneskeskapte nasjonale fortrinn. Vi har en lang kystlinje og god tilgang på råstoffer, råvarer og kraft.

Vi har også en godt organisert arbeiderklasse med en verdensledende industriell kompetanse. Slik har det blitt som en konsekvens av generasjoner med arbeiderkamp. En aktiv statlig industripolitikk gir unike muligheter til å ivareta og forsterke dette.

Vi må forlate den «næringsnøytrale» konsensusen og gjøre industripolitikk om til politikk igjen. Vi må bruke det statlige eierskapet og konsesjonspolitikken aktivt for å sikre verdiskaping og økt videreforedling med utgangspunkt i den eksisterende industrien. Råvarene som allerede høstes og utvinnes, må brukes til industribygging her hjemme og ikke sendes uforedlet ut av landet.

For å få til dette må noe av rikdommen fra oljevirkksomheten tas i bruk. Formålet med oljefondet er å forvalte formuen for framtidige generasjoner. Finansformuen på bok har lite å si om femti eller hundre år hvis industrien samtidig er nedbygd, arbeidsplassene forsvunnet og klimaet har kollapset. Rødt mener vi må bruke deler av oljefondet på investeringer her hjemme, i industribygging og klimavennlig infrastruktur som jernbane og havner.

Selv om vannkraften er ryggraden i det norske energisystemet, betyr ikke det at andre land har samme naturgitte forutsetninger som oss. Det er derfor naturlig at ulike land satser på ulike utslippsfrie energikilder. Rødt ser det som positivt dersom norsk leverandørindustri kan bidra til å utvikle slike energikilder, såfremt det ikke skjer på bekostning av store naturverdier.

Aktiv industripolitikk

RØDT VIL:

- a) Gjenreise Norge som en mangfoldig industrinasjon. En forutsetning for en vellykket industrisatsing er en nasjonal industripolitikk med konsesjonslover, differensiert arbeidsgiveravgift og andre støtteordninger til industri i distriktene. Norges tilknytning til EØS står i veien for dette. EU og EØS forbyr statlig støtte til industrien og vil dermed at markedet skal styre. Vi må trosse EU og forlate den «næringsnøytrale» politikken.
- b) Øke fastlandsindustriens andel av bruttonasjonalproduktet og skape nye industriarbeidsplasser.
- c) Videreutvikle kompetanse og arbeidsplasser i industrien som er bygd opp rundt petroleumsnæringen gjennom omstilling til leverandørindustri for grønne næringer
- d) Jobbe for at olje- og gassnæringen selv skal betale for sine utslippskutt. Alle offshore petroleumsinstallasjoner skal være karbonnøytrale innen 2035.
- e) At tildeling av konsesjoner for havvind, oppdrett og andre offshorenæringer skjer med kvalitative krav og at de skal sikre norsk innhold i kontraktene, og støtte opp om norsk leverandørindustri.
- f) Opprette et nasjonalt industrifond, hvor en andel av oljefondet settes av til å gjøre strategiske investeringer i hjemlig industriproduksjon, med formål om å sikre teknologisk utvikling, økt eksport av varer, flere industriarbeidsplasser, økt verdiskaping og mer videreforedling i Norge.
- g) At nytt og eksisterende statlig eierskap skal brukes aktivt for å beholde og videreutvikle industriproduksjon i Norge, øke graden av videreforedling og gjenvinning og sikre lengre verdikjeder i norsk industri.
- h) Gjeninnføre en sterkere erhvervs- og konsesjonslovgivning for å beskytte norsk industri mot utenlandske oppkjøp. Rødt støtter andre land i deres arbeid for det samme.
- i) Stoppe utflagging av lønnsom industri i Norge og føre en aktiv politikk for å hente hjem industri som er flagget ut tidligere, eventuelt i samarbeid med våre nordiske naboland.
- j) At oppdrag i forbindelse med investeringer i offentlige virksomheter og statlige selskaper skal gis til produksjonsbedrifter i Norge. Bedrifter med landsdekkende tariffavtaler skal prioriteres så langt det er mulig. Det skal stilles krav til godt partssamarbeid, faste ansettelser, begrensninger i kontraktskjeder og strenge krav til

energieffektivisering, HMS og ytre miljø

- k) Ha nulltoleranse for subsidieeksport. Enova og andre nasjonale støtteordninger skal rettes mot prosjekter som har en høy andel av verdikjeden lokalisert i Norge, og prosjekter som gjør det mulig å reetablere produksjon som tidligere er flyttet ut av landet.
- l) Gi økte tilskudd til Enova for klimatiltak i industrien. Videreføre en CO2-kompensasjonsordning med krav til utslippskutt og energieffektivisering som hindrer karbonlekkasje
- m) At den rene fornybare kraftproduksjonen skal brukes som et industripolitisk og miljømessig virkemiddel som sikrer industrien tilgang til langsiktige rimelige kraftkontrakter, med strenge krav til miljø og aktiv produksjon.
- n) Arbeide for balanserte handelsavtaler som ivaretar behovet for internasjonalt varebytte. Samtidig skal avtalene sikre mulighet for nasjonal utvikling og demokratisk kontroll på egne ressurser.
- o) Nedlegge dagens Innovasjon Norge og bygge opp et nytt statlig verktøy for næringsutvikling med fokus på industri og produksjon.
- p) Styrke de regionale utviklingsfondene med virkemidler som kan bidra til å utvide eksisterende industriklynger, forlenge produkt- og verdikjeder og skape lokalt forankrede arbeidsplasser.
- q) Stille strenge krav til utbytte, lederlønninger og bonuser når staten går inn med subsidier og støtte til industrien. Som hovedregel skal staten søke å få eierandeler i bytte mot industrisubsidier.
- r) Utdanne flere industrifagarbeidere, desentralisert i nærhet til industriklynger og i samarbeid med partene i arbeidslivet for å sikre at det finnes kvalifisert arbeidskraft til industrien og trygge jobber for dem som utdanner seg.
- s) Jobbe for faste ansettelser i industrien og mot kommersielle byråer. Der innleie forekommer, skal det likebehandles og 20 prosent reisetillegg skal ikke kunne bakes inn i grunnlønnen.
- t) Jobbe for en industri som produserer innenfor planetens tålegrenser og den norske befolkningas rettferdige andel av ressursene på jorda
- u) Styrke sjømannsfradraget.

Verftsindustri

RØDT VIL:

- a) At norske skip og installasjoner på sokkelen så langt det er mulig skal bygges på norske verft. Staten må ta grep for å sikre norske verft mot internasjonal lavlønnskonkurranse.
- b) At norske verdensledende skipsverft og forskningsmiljøer brukes som utgangspunkt for en storstilt satsing på utvikling av nullutslippsdrivstoff i ferger, skip og landtransport.
- c) Opprette støtteordninger for fylkeskommunal satsing på ikke-forurensende ferger og hurtigbåter hvor byggekontraktene går til verft og produksjonsbedrifter i Norge.
- d) Vurdere alternativ bruk av utrangerte installasjoner på sokkelen til kraftproduksjon og karbonlagring. For å ivareta installasjoner som skal fjernes, skal det opprettes miljøstasjoner for oljevirkosomhet i tilknytning til eksisterende verftsindustri langs kysten.
- e) Hindre eksport av utrangerte skip og oljeinstallasjoner som i dag skaper miljøproblemer i andre land. Disse skal demonteres og resirkuleres i Norge etter strenge krav til materialgjennbruk, håndtering av miljøgifter og lokale utslipp
- f) Etablere produksjonsanlegg for skipsskrog over 75 meter i tilknytning til eksisterende verftsindustri for å ta tilbake en større del av den maritime verdiskapingen som tidligere skjedde i Norge.
- g) Etablere industrielle støtteordninger som gir økt og kontinuerlig drift og industri-arbeidsplasser på norske verft til oppsirkulering av utgått maritim tonnasje.

Næringsmiddelindustri

Mat- og drikkevareindustrien sysselsetter en av fem industriansatte i Norge og er avgjørende for landets matvaresikkerhet. Forutsetningene for viktige deler av denne industrien er et styrket tollvern for matvarer, som ikke skal undergraves av importkvoter, og en fortsatt regulert og forhandlingsbasert landbruksproduksjon i Norge. Det er viktig at fiskeripolitikken sikrer stor grad av videreforedling av råvarene i Norge. Forutsetningen for et styrket landbruk i Norge er at råvarene videreforedles i Norge. Uten mulighetene for lokal videreforedling svekkes grunnlaget for landbruket vesentlig.

RØDT VIL:

- a) Satse på utviklingen av bioøkonomi for å sikre en økt videreforedling av ressurser fra hav, jord og skog, spesielt at eksporten av massevirke og ubearbeidet fisk erstattes av videreforedlingsbedrifter i distriktene.
- b) Øke andelen norskprodusert mat og drikke på det norske markedet.
- c) Ha virkemidler som sikrer at videreforedling av råvarer skjer nær produksjonsstedet.
- d) Ha en avgiftspolitik som utformes slik at den tar hensyn til reelle helsemessige virkninger samtidig med at den ivaretar utviklingen av norsk industri og begrenser grensehandelen.
- e) Sikre nasjonalt eierskap til viktige aktører til videreforedling av både landbruksprodukter og sjømat. Også innenfor

- dagens handelsregime er nasjonal kontroll med viktige produsenter strategisk viktig for sysselsetting og verdiskaping
- f) Styrke samvirkene og arbeide for flere samvirker innenfor videreforedling av landbruk og fiskeindustri. Det må være en forutsetning at dette er reelle samvirker og ikke kommersielle foretak i forkledning.

Aktivt skogbruk

Skogen skal utnyttes som kilde til råvarer og grunnlag for hele verdikjeder som kan gi stor verdiskaping. Skogen er en enorm kilde til biologisk mangfold. Skog i vekst fanger og lagrer CO₂ og fungerer som et naturlig renseanlegg for vann og luft. Skogen er en buffer som verner områder mot ekstremvær, og som forebygger jordskred.

Vi skal ha et framtidsrettet skogbruk som ivaretar biologisk mangfold og samfunnsnytte. Skogbruket må avvirke den hogstmodne skogen jevnere, med mindre bruk av størstilt flatehogst enn i dag. Gårdsskogbruket og skogsdrift med lettere veibygging må stimuleres.

RØDT VIL:

- a) Erstatte fossile råvarer og energi med miljøsertifisert biomasse der det er gunstig.
- b) At skogens karbonbindingsevne styrkes.
- c) At norske skogressurser skal videreforedles i Norge.
- d) At det blir stilles krav til mer naturvennlig hogst og mer miljøvennlig tømmertransport.
- e) At ved skal produseres og omsettes der denne ressursen er underutnyttet, særlig gjennom organisatoriske tiltak.
- f) Øke bruken av tre i byggebransjen. Offentlige byggeprosjekter skal velge norsk trevirke framfor andre materialer.
- g) At staten og kommunene skal overta store privatkapitalistiske skogseiendommer for å sikre at allmennheten har tilgang til friluftsliv, jakt og fiske. Statskog skal verne en større del av skogseiendommene sine, aktivt kjøpe opp skogseiendommer som kommer på salg, og drive et miljøvennlig og bærekraftig skogbruk.
- h) Støtte prosjekt for produksjon av biokull av skogsavfall.
- i) Verne skog som er eldre enn 150 år, mot flatehogst. Hogst i naturskog, urskog og urørt skog må avsluttes og det må opprettes kompenserende tiltak for skogseiere. Rødt mener at små grunneiere trenger sterkere kompensasjon enn større. Et nasjonalt organ må føre tilsyn, ha oppfølging og vurdering av hogsttillatelse også i tilgrensede områder.
- j) Forby kunstgjødsling av skog.
- k) Vern av skog bør først og fremst søkes løst gjennom frivillig vern-ordningen
- l) At mest mulig av tømmerstokken må videreforedles til produkter med høy klimanytte
- m) Styrke det biologiske mangfoldet i skogen og stimulere til å gjøre skogeiendommene mer robust i møte med klimaendringene.
- n) Ha program for biologisk mangfold og klimatilpasning av skog.
- o) Ha økt bruk av tre og biomasse fra skogen og et grønt industriløft.
- p) Øke støtten til råtebekjempelse.
- q) Forby flatehogst. Bevilge penger til omstillingshogst for produksjonsskog.
- r) Ta ut mer sitkagran fra norsk flora og fjerne kravet om å replanting av denne, der det tas ut.
- s) Ha et forbud mot hogging av eldre døde trestammer som kalles gadd, da disse trærne er en svært viktig faktor for biologisk mangfold og er biotoper for mange truede insekter, lav og sopp. Det samme gjelder vern av samme typen trær liggende på bakken med tilnavnet læger.
- t) At søknader om skogsbilveier skal alltid behandles etter plan og bygningsloven, og det skal alltid fremlegges en uavhengig konsekvensutredning før søknad behandles.

Treforedling, prosessindustri og forsvarsindustri

RØDT VIL:

- a) Opprette et statlig industrilokomotiv innenfor treforedling for å ta igjen det investeringsforspranget våre naboland har.
- b) Vurdere strategiske statlige oppkjøp i viktige treforedlingsbedrifter som Borregaard og Norske Skog.
- c) At Skog22 må følges opp med politiske vedtak slik at verdikjeden skog og tre blir et strategisk satsingsområde i norsk næringspolitikk.
- d) Sikre rammevilkårene for kraftforedlende industri med langsiktige kraftkontrakter, fritak for elavgift og redusert nettleie.
- e) Ha mål om nullutslipp i prosessindustrien, med statlig støtte til prosjekter som utvikler og tar i bruk ny teknologi.
- f) Stimulere til økt produksjon av norsk juletre og pyntegrøntproduksjon
- g) Ha en høy selvforsyningsgrad av produksjon og vedlikehold av forsvarsmateriell. Av sikkerhets- og beredskapshensyn er det viktig at Forsvaret besitter størstedelen av den tekniske kompetansen.
- h) Opprettholde et strategisk offentlig eierskap i forsvarsindustrien og et tett samarbeid med Forsvaret, da det er av avgjørende betydning for vår sikkerhet.
- i) At norsk forsvarsindustri søker samarbeid om produksjon av forsvarsmateriell med våre nordiske naboer.

Nye industriprosjekter

Vi trenger både nye energikilder og nye arbeidsplasser når vi går fra en fossil til en fornybar hverdag. Norge har alle muligheter til å løse disse problemstillingene samtidig. Gjennom forskning og ny teknologi kan vi være med på å bidra til at verden går i fornybar retning, vi kan sikre norske arbeidsplasser og vi kan bruke teknologien til å sikre at egen kraftproduksjon og utbygging skjer på en minst mulig naturinngripende måte.

RØDT VIL:

- a) Sikre en langsiktig forutsigbar finansiering av pilotering og utrulling i karbonfangst- og lagringsteknologi som er tilknyttet produksjonsutslipp på land, som avfallshåndtering, sementproduksjon og aluminiumsproduksjon, og lagring i Nordsjøen.
- b) Sette i gang et statlig pilotprosjekt for elektrisitetsproduksjon fra dyp geotermisk energi, basert på geologisk kunnskap og boreteknologi fra petroleumssektoren.
- c) Satse på nye energibærere som hydrogen og ammoniakk og tilrettelegge for utbygging av infrastruktur og distribusjon.
- d) Opprette et eget forskningsprogram for økt ressursutnyttelse av biprodukter i eksisterende industri.
- e) Ha offentlig finansiert forskning på og investering i teknologiske løsninger for avfallsreduksjon, resirkulering og minimering av behov for avfallsdeponi også for eksisterende industri med store avfallsproblemer.
- f) Bygge opp eller gjenreise norsk industri innenfor forbruksvarer, småelektronikk og hjemmeteknologi, eventuelt i strategisk samarbeid med naboland.

Gruvedrift og mineraler

RØDT VIL:

- a) Etablere et statlig gruveselskap.
- b) Styrke Norges Geologiske Undersøkelser.
- c) Sikre grunnrente fra gruvedrift.
- d) Øke mineralavgiften og innføre avgift på gruveavgang.
- e) Sikre at avfall som inneholder miljøgifter, håndteres på en forsvarlig måte, og at forurenset grunn blir rensset.
- f) Redusere avfall fra nye gruver og innføre et sett med avgifter og regelverk for mineralindustrien som fører til alternativ bruk av overskuddsmasser, for å fjerne behovet for ytre deponi. Restmasser skal prioriteres til produksjons-, bygg- eller anleggsformål framfor bruk av nye råvarer.
- g) Innføre et forbud mot å dumpe gruveavfall i fjorder, våtmarksområder og vassdrag.
- h) Stille krav til driftsmåte for gruvedrift for å redusere inngrepene, redusere avfallsmengden og lette rehabilitering av gruveområdene. Det skal stilles krav til underjordsdrift i stedet for dagbrudd der det er praktisk mulig.
- i) Innføre et forbud på gruvedrift på havbunnen

Olje og gass

Olje- og gassindustrien har gitt Norge stor rikdom i form av eksportinntekter, skatteinntekter, arbeidsplasser, teknologiutvikling og en enorm finansformue som er plassert i Oljefondet (Statens Pensjonsfond utland). Forbruket av bl.a. slike ikke fornybare ressurser har også gitt menneskeheten nyttige materielle goder og en omfattende lettelse i arbeid som før slet ut menneskekroppen. Oljearbeidernes kunnskap, kompetanse og kampkraft har vært avgjørende for å bygge norsk industri. Når de globale klimagassutslippene skal reduseres ned mot null de neste 30 årene, vil det påvirke vår viktigste næring og hele den norske økonomien og særlig lokalsamfunn som er bygd opp rundt aktiviteten på norsk sokkel. Uten en planmessig og rettferdig oppbygging av ny industri vil vi stå i fare for å miste både arbeidsplasser, kompetansemiljøer og kunnskap som fellesskapet er avhengig av. Alternativet er ikke å fortsette som før, men å vente på en markedsstyrt krasjlanding den dagen globale klimaavtaler og karbonavgifter virkelig får effekt.

Veien ut av oljealderen

Dagens oljearbeidere skal være med på å bygge morgendagens klimaløsninger. Derfor har vi ikke råd til å la dem gå arbeidsløse. Rødt ser behovet for en statlig innsats når produksjonen av olje og gass vil synke betydelig de neste åra. Det var staten som bygde opp det norske oljeeventyret, og det bør være staten som tar ansvaret for å trappe det ned på en sosialt rettferdig måte.

På kort sikt er det behov for et investeringsprogram for leverandørindustrien, som er den avgjørende nøkkelen for å bevare arbeidsplasser langs kysten. Samtidig må vi bygge ut andre eksisterende industrigreiner, for eksempel næringsmiddelindustri, treforedling, kraftkrevende industri og lignende. På mellomlang sikt må det etableres helt nye industrigreiner på skuldrene av kompetansen i dagens olje- og leverandørindustri.

RØDT VIL:

- a) At nedtrappingen av olje- og gassnæringen skal skje planmessig og demokratisk styrt for å hindre tap av arbeidsplasser. Åpne for å stenge oljefelt i sårbare områder eller med marginal lønnsomhet.
- b) Ha et statlig investeringsprogram som er rettet mot leverandørindustrien for på kort sikt å erstatte oppdrag som følge av stopp i nye utbygginger på sokkelen. Innholdet i programmet skal utmeisles av staten, industrien og fagbevegelsen for å sikre at samfunnsnyttige investeringer kobles med det faktiske behovet for arbeid og oppdrag.
- c) Ta Equinor av børse, avvikle utenlandssatsingen i olje- og gassprosjekter og gjøre selskapet til et industrilokomotiv for samfunnsbygging i hele Norge.
- d) At staten i dialog med fagbevegelsen utvikler et helhetlig omskolerings- og etterutdanningstilbud til arbeidere i bedrifter og næringer som er i omstilling slik at arbeiderne kompenseres for utdanning og sikres inntekt og rettigheter. Staten skal kartlegge kompetansebehovet i en grønn omstilling og muligheter for overføring fra petroleumssektoren. Gjennom den aktive næringspolitikken som vi har skissert i kapittel 16 Industri, skal det skapes bærekraftige arbeidsplasser i hele landet, slik at kompetansene i petroleumsindustrien overføres til andre næringer. Utdanningstilbudet til dagens elever og studenter skal formes slik at alle kan utvikle kompetanse for å finne arbeid i eksisterende og nye bærekraftige næringer.

Planlagt nedtrapping av olje- og gassnæringen

RØDT VIL:

- a) At ingen nye letetillatelser innvilges på norsk sokkel, heller ikke gjennom TFO-ordningen (tildeling i forhåndsdefinerte områder). Trekke tilbake tillatelser fra tidligere konsesjonsrunder som ikke er blitt bygget ut.
- b) At bare igangsatte og vedtatte utbygginger skal gjennomføres. Alle andre uoppdagede ressurser, funn og funn i felt skal forbli urørte.
- c) Avslutte geologisk kartlegging og seismikkskyting som har som formål å starte ny leteaktivitet på sokkelen.
- d) Ha varig vern og petroleumsfrie områder utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, Mørebankene, Skagerrak, havområdene rundt Jan Mayen og polarfronten. Videre stanse petroleumsaktiviteten ved Trænarevet.
- e) At det ikke skal være noen petroleumsvirksomhet innenfor iskantsonen, definert ut fra føre-var-prinsippet og anbefalinger fra statens egne faginstitusjoner til området innenfor grensa med isfrekvens på 0,5 prosent i april 2019.
- f) Avvikle leterefusjonsordninga og opphørsrefusjonsordninga, fjerne friinntekten og øke avskrivningstida for investeringer i olje og gass.
- g) Ha økt demokratisk styring av petroleumsvirksomheten ved å senke terskelen for hvilke planer for utvikling og drift (PUD) som skal behandles av Stortinget.

En bedre oljenæring

RØDT VIL:

- a) Satse på karbonfangst- og lagring som løsning for å kutte utslipp i olje- og gassindustrien.
- b) Si nei til elektrifisering av sokkelen med kraft fra land eller havvind.
- c) Styrke oljevernberedskapen og ha strengere reaksjoner på ulovlige utslipp fra oljeselskapene.
- d) Sikre leverandørindustriens forhandlingsmakt i møte med oljeselskapene, ikke minst Equinor.
- e) Stoppe snikflyttingen av Equinor fra Stavanger til Fornebu og sørge for at olje- og gassvirksomheten kommer hele landet til gode, også i sin avsluttende fase.
- f) Sikre at ansatte på flerbruksfartøy omfattes av norsk arbeidsmiljølov.
- g) Tette igjen hullene i reguleringen av arbeidstid på sokkelen.
- h) Vedlikeholde og forbedre felt som allerede er i drift, ved å investere i bedre miljøteknologi. Ha planmessig og miljøsikker plugging av oljebrønner.
- i) At skyting av seismikk skal ta hensyn til sjøpattedyr og alle andre havlevende dyr. Sjøpattedyr skal derfor inkluderes i dagens seismikkveileder.
- j) Innføre en nasjonal erstatningsordning for oljepionerene, og også for ofrene og de etterlatte etter Kielland-katastrofen.
- k) Regulere utbyggingen av oljeinstallasjoner på en måte som begrenser innleie og øker grunnbemanningen på verftene.

Kraft

I over hundre år har vannkraften har vært en av de viktigste bærebjelkene for norsk industri-utvikling og gitt fornybar kraft til hus og hjem i hele landet. De naturgitte ressursene i fossefall og elver har gjennom den kraftforedlende industrien blitt til metaller og industriprodukter som eksporteres ut i verden. Så lenge vi forvalter vannkraften riktig, er dette en industri hvor det som i andre deler av verden produseres med store klimagassutslipp, kan produseres her hjemme med lave utslipp. For Rødt er det viktig klimapolitikk å unngå krafteksport som medfører effekttap og samtidig slår beina under den grønne industrien vi er avhengig av når oljesektoren skal trappes ned.

Strømkrisa viste for alvor svakhetene ved at det norske kraftsystemet er underlagt EUs markedsregler. Prissmitte fra kontinentet slår beina under det viktigste konkurransefortrinnet for industri. Rødt er motstander av at Norge skal innlemmes videre i EUs kraftmarked, og sier nei til fjerde energimarkedspakke. Strøm er ikke en vare som alle andre, men en sentral del av samfunnets infrastruktur. Derfor vil Rødt ha en makspris på strøm som sikrer norske forbrukere og norsk næringsliv kraft til lave, forutsigbare priser.

I dag har Norge stort overskudd på kraft. Dersom vi skal holde orden på kraftbalansen i framtida, må vi først og fremst få bedre styring på kraften. Meningsløse prosjekter som elektrifisering av sokkelen med strøm fra land må avlyses, og det må satses stortilt på energisparing og energieffektivisering. I tillegg må vi oppgradere dagens vannkraftverk, og bygge ut noe solkraft og bergvarme. Rødt vil også arbeide for mer forskning og utvikling av moderne kjernekraftverk i norsk sammenheng.

All kraftproduksjon medfører naturinngrep, og utbygginga av vann- og vindkraft har allerede lagt stort beslag på natur og økosystemer. Forvaltninga av kraftressursene må derfor skje med strenge miljøkrav, og Norge må beholde selvråderetten over disse ressursene.

Trygge, lave strømpriser over hele landet

RØDT VIL:

- a) Innføre en makspris på strøm, basert på produksjonskostnadene, med nødvendige påslag. Det må innføres et topprissystem som gjør luksusforbruk dyrt.
- b) Si nei til bygging av nye strømkabler til utlandet, heller ikke i form av hybridkabler knyttet til havvindanlegg.
- c) Innføre en mekanisme for eksportbegrensninger på eksisterende kabler til Danmark, Nederland, England og Tyskland.
- d) Si nei til EUs fjerde energimarkedspakke og melde Norge ut av EUs energibyrå Acer.
- e) Innføre et nytt system for prioritering av kraft til industri og annet næringsliv, som gjør slutt på «førstemann til mølla»-prinsippet som følges i dag.
- f) Ha full stans i nye datasentre, utover etablering av offentlig skylagring, fram til et nytt konsesjonssystem for datasentre er på plass. Forby etablering av sentre for kryptovaluta-produksjon og avvikle de som allerede finnes
- g) At kommunene der krafta blir produsert, gjennom dagens kraftinntektssystem, skal beholde sin del av verdiskapingen.
- h) Sikre kommunens vetorett mot nye kraftutbygginger.
- i) Avskaffe det fiktive strømmarkedet. Forbrukerne må kjøpe strøm fra offentlig eide kraftselskaper.
- j) Nettleien må utjevnes over hele landet, slik at hvor du bor ikke avgjør hva du må betale.
- k) Endre energiloven slik at vannkraft og andre fornybare energikilder på nytt blir definert som profittfrie områder og en samfunnsressurs – ikke en forretningsmessig vare.
- l) Erstatte luftspenn med jord- og sjøkabel som naturvennlig hovedalternativ der det er nødvendig å forsterke eller bygge ut linjenettet

Kraftproduksjon

RØDT VIL:

- a) Lage en nasjonal plan for en samkjørt rehabilitering av eksisterende vannkraftverk for å sikre høy energiutnyttelse, god miljødesign og oppgraderte anlegg for framtida.
- b) Satse stort på solkraft i forbindelse med eksisterende infrastruktur og bygningsmasse. Potensialet for solkraft skal utredes og utnyttes ved alle nybygg og rehabiliteringer.
- c) Slå ring om hjemfallsretten og stanse adgangen til at private kan være minoritetsiere i offentlige eide selskaper som eier vannfall og kraftverk.
- d) Forske videre på muligheten for å utnytte geotermisk kraft der det ikke innebærer store naturinngrep, for eksempel på sokkelen i Norge.

- e) Utvide hjemfallsretten til å omfatte alle kraftverk over 0,5 MW.
- f) Kreve en sesongbestemt minstevannstand i kraftmagasinene. Revidere gamle vannkraftkonsesjoner for å sette restriksjoner på senkningsfartstilte krav til minstevannføring og omfang av effektkjøring.
- g) Endre skattleggingen av vannkraftselskap slik at det kan gjennomføres investeringer i oppgradering og effektivisering av kraftproduksjonen uten miljødeleggelser. Skattesystemet skal sørge for at det unngås at utbyggerne legger seg rett under grensen for skattlegging heller enn å produsere mest mulig kraft når de først tar seg til rette i naturen vår.
- h) Videreføre Statkraft og Statnett som heleide statlige enheter. De skal ikke lenger drive etter forretningsmessige prinsipper, men forvalte energien som samfunnsressurs og gjøre mer arbeid i egen regi. All videre kraftutbygging i privat regi skal underlegges konsesjonslovene og tilfalle staten når konsesjonstiden er over.
- i) Arbeide for forskning på og utredning av kjernekraftverk i norsk sammenheng. Samtidig anerkjenner vi at utbygging av kjernekraft ikke kan komme tidsnok til å være en klimaløsning for Norge på kort eller mellomlang sikt.
- j) Forutsetningen for norsk kjernekraft må være statlig eierskap. Norge skal bidra til at atomkraftverket på Kolahalvøya stenges på en sikker måte. Kjernekraftsatsing i Norge skal ikke støtte økonomisk og praktisk opp om atomvåpenindustri internasjonalt.
- k) Innføre en «rettshjelpsordning» for å avlaste små kommuner, reinbeitedistrikt og andre som må håndtere store kraftutbygginger eller andre nasjonale utbyggingsprosjekter.
- l) Si nei til vindkraft på land, i fjæra og til havs.
- m) Støtte forskning og utprøving av energiproduksjon fra bølgekraft og tidevann.
- n) Stanse elektrifiseringen av Melkøya, og utbygging av kraftlinjer mellom Skaidi, Melkøya og Varangerbotn. Kreve at Equinor i stedet etablerer karbonfangst og -lagring på Melkøya snarest mulig
- o) Sikre trygg, miljøforsvarlig opprydning og lagring av Norges eget radioaktive avfall.

Energieffektivisering

Klimaendringene skyldes utslipp fra bruk av fossile energikilder, men samtidig kan ikke løsningen være å bytte til fornybar energi som produseres med store naturinngrep. Vi må først og fremst redusere energiforbruket, fordi den mest miljøvennlige energien er den som ikke brukes. Rødt ønsker en nasjonal satsing på redusert energibehov og -forbruk, energieffektivisering, energisparing og opprustning av eksisterende kraftverk med statlige tilskudd.

RØDT VIL:

- a) Ha en plan for storstilt energieffektivisering i bygg, med mål om å kutte 13 TWh elektrisitetsbruk innen 2030 og 27 TWh elektrisitetsbruk innen 2050.
- b) At det legges til rette for energieffektivisering i industrien som sparer 3 TWh elektrisitet til 2030 og 6 TWh elektrisitet til 2050.
- c) Endre Enovas mandat slik at energieffektivisering prioriteres høyere. Blant annet bør Enova få i oppgave å sikre at folk med lav til middels inntekt har råd til enkle energieffektiviseringstiltak hjemme.
- d) Øke den statlige innsatsen for at grunnvarme brukes for alle nye større boligbyggeprosjekter der det er aktuelt.
- e) Differensiere el-avgiften for husholdninger ved å senke avgiften for basisforbruk og øke avgiften til luksusforbruk.
- f) Bergvarme og andre varmepumper blir en prioritert kilde til oppvarming. Det offentlige må gå foran i installering av dette, for eksempel på skoler og i kulturbygg.
- g) Det innføres bedre støtteordninger til varmepumper. Støtte til lavterskeltak som luft-til-luft-varmepumper må gjeninnføres.
- h) At Plan- og bygningsloven må stille strenge krav til energibruk i bygg. Passivhus og nullenergihus må være standarden i større byggeprosjekter.
- i) At staten skal ta en aktiv rolle i effektiviseringen av bygg, ikke bare gi ut støtte og tilskudd.
- j) At det før det blir inngått nye kraftavtaler med kraftforedlende industri, må foreligge en forpliktende plan for energieffektivisering.

Varehandel

Varehandelen står for en betydelig sysselsetting, og desentralisert handel er av stor betydning for levedyktige lokalsamfunn i hele landet. Muligheten til å få hylleplass i dagligvarebutikkene, er av sentral betydning for viktige deler av norsk industri, som næringsmiddelindustrien og andre produsenter av dagligvarer og forbruksvarer.

Netthandelen innebærer en stor endring av varehandelen. Omstruktureringen må skje slik at de ansattes vilkår ikke svekkes, og at eventuelt overflødige sikres annet meningsfylt arbeid. Denne utviklinga er drevet av teknologi, men er forsterket av de påståtte stordriftsfordelene konsern som Amazon har. Påståtte, fordi viktige fordeler ikke skyldes stordrift, men er maktrabatter i innkjøp og skattefordeler som internasjonale konsern har sammenliknet med lokale bedrifter blant annet knyttet til bruk av skatteparadis – i tillegg til at de er fagforeningsfiendtlige og driver en grov utbytting og underbetaling av de ansatte.

Mye av handelen er kontrollert av få aktører. Dagligvarer er et ekstremt eksempel på det. Tre aktører, Rema, Coop og NorgesGruppen, kontrollerer markedet. Deres innkjøpssystem med svært store rabatter til leverandører, gjør det så godt som umulig å etablere butikker uten å knytte seg til en av kjedene. Rabattene som er knyttet til de største aktørene, gjør lokal produksjon og tilgang til markedet vanskelig. Kjøpesentre fungerer svært negativt for øvrig handel. De mest attraktive kjedene, som Vinmonopolet, lokkes til sentre med svært rimelige leiekontrakter som delvis finansieres av mindre butikker. Kjøpesentrenes avtalestruktur, der kontraktene normalt fornyes hvert femte år, fungerer som stengsel for åpen debatt om hvordan sentrene fungerer. Kritiserer man sentrene, risikerer man å bli utestengt. Problemene forsterkes ved at slike rabatter holdes hemmelige. Dette skjuler hvordan makt anvendes og bidrar til konsentrasjon. I konkurranse må det normalt være et minstekrav at man kjenner alternative priser. Åpen, kontrollerbar prising bør være en selvfølge mellom handelens aktører og leverandører.

RØDT VIL:

- a) Sikre norske bønder med sesongproduksjon, gode og faste salgs- og leveringsavtaler med kjedene.
- b) Bryte opp de største aktørene i dagligvarehandelen.
- c) Stanse at de store blir enda større gjennom oppkjøp, og innføre regler som stanser dette samt avtaler som i praksis innebærer oppkjøp gjennom at aktører får økt kontroll og makt.
- d) At det innføres eierskapsbegrensninger for kommersielle selskaper i dagligvarehandelen, for å begrense uheldig maktkonsentrasjon i matsystemet.
- e) Ha full åpenhet om innkjøpsbetingelser og priser mellom industri og handel.
- f) Sikre åpenhet om kjøpesentres avtalevilkår.
- g) Arbeide for å opprette et felles innkjøps- og distribusjonsselskap som kan forhandle felles rabatter som er tilgjengelige for alle butikker, også butikker utenfor kjedenes kontroll. Selskapet skal koordinere distribusjon med direktedistribusjon fra produsent og samdistribusjon der dette er miljømessig gunstig.
- h) At så lenge et slikt felles system ikke er etablert, sikres produsentenes rett til å bruke egendistribusjon hvis de mener det er formålstjenlig.
- i) Sikre innkjøpsbetingelser som gjør det mulig for frittstående kjøpmenn å få innkjøp og distribusjon til konkurransedyktig pris.
- j) Støtte arbeidet for å gjøre lov om god handelsskikk effektiv. Loven er et viktig, men ikke tilstrekkelig, skritt for å sikre en bedre maktbalanse mellom varehandel og industri.
- k) Arbeide for å avvikle maktrabatter både produsentene imellom og mellom produsenter og handel.
- l) Støtte fagbevegelsens arbeid for å gi de ansatte i franchise- og kjøpesentre innflytelse på hvordan kjeder og sentre drives.
- m) Styrke Dagligvaretilsynets og Konkurransetilsynets sitt arbeid mot matvarekartellene
- n) Støtte arbeidet for å innføre ny lov om etikkinformasjon og åpenhet i næringslivet, der større selskaper må offentliggjøre leverandørlistene og produksjonssteder. Risiko for mulige menneskerettighetsbrudd skal kartlegges, og det skal innføres tiltak for å hindre slike brudd.
- o) Gjennføre regulering av åpningstider i varehandel i tillegg til helligdagslov.
- p) Legge til rette for direkte handel mellom matprodusenter og forbrukere.
- q) Bruke statens eierskap i Vinmonopolet strategisk for å fremme sentrumsutvikling der det er hensiktsmessig.
- r) Gi kommunene mulighet til å kreve inn parkeringsavgifter på kjøpesentre og handelsparker.

Fiskeri

Fisken i havet er en felles ressurs og har vært grunnlaget for bosettingen langs kysten i tusener av år. Havet som allmenning er under hardt press. Kjøp og salg av kvoter og konsesjoner har gitt privat rikdom til noen få redere og fiskeriselskap, mens fiskevær og fjordbygder har opplevd fraflytting og krise. Både store torskekvoter til trålflåten og ved strukturering av kystflåten har det viktigste fiskeslaget, torsk, blitt tatt fra kystfiskerne langs hele kysten. Langs kysten i Nord-Norge har store torskekvoter til trålflåten og strukturering av kystflåten ført til at fiskeressursene er tatt fra lokalbefolkningen. I dag blir altfor lite av fangsten fra trålflåten tatt i land for bearbeiding av norske fiskeribedrifter.

Sammen med jordbruket er fiskeriene og de marine ressursene viktigste grunnlaget for matsikkerheten og forsyningsgraden for den norske befolkningen.

Godt internasjonalt samarbeid om felles fiskeriforvaltning er grunnleggende for verdiskapning og konkurransekraft i norsk fiskerinæring. Norge må fortsette arbeidet i tråd med den internasjonale erklæringen mot fiskerikriminalitet. Norsk fiskeriforskning er verdensledende og må fortsatt være en drivkraft for videre utvikling av fiskeriene med hensyn til både god ressursforvaltning og «føre var-prinsipp» for bærekraftig høsting fra havet. I ei tid da kommersielle interesser presser på for mineralindustri på havbunnen og etablering av store vindturbiner til havs, er det viktig at Havforskningsinstituttet får økte midler for kunne drive uavhengig forskning på miljøbelastningene rundt dette.

Den opprinnelige begrunnelsen for å avsette 30 prosent av norsk totalkvote på torsk til trålerne var at dette skulle sikre mer helårige arbeidsplasser og leveranser til landbasert produksjon i Norge. Mesteparten av fangsten fra trålerne landes i dag enten rundfryst og sendes til utlandet for bearbeiding, eller produseres om bord i fabrikkskip.

Rødt ønsker en tilpassa differensiert fiskeflåte. Fiskeriene skal være bærekraftige, miljø- og kvalitetsbevisste. Fiskeriforvaltninga må ha sterkere fokus på å redusere karbonavtrykk ved fangst av fisk. Mangel på håndheving og oppfølging av fiskerilovgivningen har ført til manglende levering og har gjort det mulig for eierne å utnytte utenlandske arbeidere og presse ned lønn og arbeidsvilkår. I mange tilfeller er det påvist grov sosial dumping. Ustabil levering har medført stadig større grad av midlertidig arbeidskraft gjennom bemanningsselskap og lav organisasjonsgrad.

Får denne utviklingen fortsette, vil rederne og investorene bli enda rikere, mens folk som bor langs kysten mister arbeid og inntekt. Dette må reverseres.

På grunn av prisen på kvotene er det vanskelig for unge fiskere å starte opp som yrkesfiskere på egen båt. Alle kvoter bør fylles eller delvis fylles for å kunne beholdes.

RØDT VIL:

- a) Grunnlovsfeste at de viltlevende ressursene i havet tilhører fellesskapet og skal komme lokalbefolkningen til gode.
- b) Fjerne eller redusere EUs kvoteandel.
- c) Håndheve deltakerloven slik at bare aktive fiskere kan eie fiskefartøy med fiskerettigheter. Omsetningen av fiskekvoter stoppes. Staten fordeler kvotene gratis, og kvotene går tilbake til staten når fiskeren slutter som fisker.
- d) Kreve at leverings- og aktivitetsplikten til landanlegg innfris, eller at kvoten refunderes.
- e) Arbeide for at torsketrallkonsesjonene avvikles og de tilhørende torsk- og hysekvotene omfordes til kystflåten. Videre innføre et forbud mot snurrevadfiske innenfor grunnlinjen.
- f) Avvikle hjemmelslengdeordningen. Regulere fiskebåter og kvoter etter faktisk lengde.
- g) Bedre forvaltningen av fjordfiskebestander. Opprettholde krav til fartøystørrelse som gis adgang til fiske innenfor fjordlinjene. Lysfiske etter brisling skal forbys i de innerste fjordarmene
- h) Hindre sammenslåing av kvoter, også for båter under 15 meter. Fisk fra kystflåten danner grunnlaget for verdiskaping i mange kystsamfunn.
- i) Innføre periodisering av kvoter for å muliggjøre helårsdrift på fiskemottakene langs kysten.
- j) Arbeide for at staten om nødvendig skal bidra til å bygge opp- og opprettholde mottaks- og foredlingsanlegg for kystflåten.
- k) Bedre arbeidsforhold for sjøfolk og ansatte i landanlegg.
- l) Sikre fiskernes rett til prisforhandling og fiskesalgslagenes enerett til å fastsette minstepris på fisken.
- m) Lette adgangen til å erverve fiskekvoter for unge som vil bli yrkesfiskere.
- n) Kreve revisjonsplikt for fanget og levert fangst målt opp mot bearbeidet produkt.
- o) Innføre totalforbud mot utførsel av fisk tatt av turister.

- p) Innføre turistfiskekort for sjøfiske.
- q) Vil styrke nasjonal kontroll og regulering og hindre overfiske gjennom skjerpet kontroll på landanleggene. Kystvakta må styrkes for økt kontroll av redskap og utkast. Overvåkningsflyene kan hindre utkast og sikre at andre land ikke fisker i våre områder.
- r) Innføre et generelt forbud mot seismikkskyting med luftkanoner. Olje- og offshoreinstallasjoner skal ikke forekomme der det forhindrer fiske og fangst eller truer livet i havet.
- s) At åpning av fangst på nye arter skal være basert på uavhengig forskning og føre-var-prinsippet.
- t) At hummerbestanden skal fredes mot fiskeri i 10 år da den er på et historisk lavt nivå.
- u) Jobbe for overgang til null- og lavutslippsløsninger i fiskeflåten.
- v) Innføre forbud mot bunntåling i sårbare områder
- w) At bunntåling etter all hvitfisk forbys

Et miljøvennlig fiskeoppdrett

Lakseoppdrett i åpne merder i sjøen har blitt en stor industri som er den nest viktigste eksportbransjen for landet. Grunnlaget ble lagt av lokale ildsjeler, oftest med bakgrunn i fiske eller jordbruk. De fleste anlegg er nå overtatt av store konsern, noen norske og noen utenlandske eiere. De fleste er børsnoterte selskap og med milliardinntekter årlig.

Oppdrettsnæringen har bidratt til at flere kystsamfunn fortsatt er levedyktige og har en positiv befolkningsutvikling. Den har viktige arbeidsplasser med dyktige ansatte. I slakterier og foredlingsanlegg er en betydelig del av de ansatte midlertidig ansatte arbeidsinnvandrere gjennom bemanningsbyrå.

Ulempene har etter hvert vist seg betydelige. De åpne oppdrettsmerdene uten krav til rensing eller oppsamling av gjødsel og overskuddsfôr forårsaker stor forurensing som fordriver lokale fiskearter og de lokale fiskeriene på villfisk. Rømming har ført til at oppdrettsfisk har gytt i elvene, noe som kan utvanne de unike elvestammene. Lakselus forårsaker omfattende dødelighet på oppdrettslaks. Bekjempingsmidler mot lakselus påfører også stor skade på lokale skalldyr, som reke, krabbe og skjell. Det brukes titalls millioner rensefisk hvert år, og man kan ikke gjøre rede for hva som skjer med dem. Dette er miljøkriminalitet og uakseptabel fiskevelferd og kan ikke fortsette. Også omfattende smitte av virussykdommer medfører stor dødelighet og behov for nedstengning av anlegg og slakting av mange millioner laks.

Næringens avhengighet av marint fôr er redusert. Nå fører man laksen med vegetabilsk soya og raps som importeres. Disse fôr-råstoffene dyrkes til dels på tidligere urskogland.

RØDT VIL:

- a) Redusere totalantallet oppdrettsfisk kraftig og betydelig skjerpe krav til fiskevelferd.
- b) At nye tillatelser til fiskeoppdrett skal ha krav som tilfredsstillende at merdene (lukka merder) er rømmingssikre, forurensningsfrie, gir full sykdomskontroll og høy fiskevelferd og fisken er lusefri. Sette en frist for når all fiskeoppdrett skal i merder som tilfredsstillende disse kravene Det bør utarbeides en overgangsplan der konsesjonseiere blir premiert for tidlig overgang til lukka anlegg
- c) Sette et tak på antall fisk i hver merd. Mengden biomasse må reduseres og bli mer bærekraftig.
- d) Avvikle den private omsetningen av oppdrettstillatelser med overgangsordninger. Tillatelsene gir rett til å utnytte deler av den blå allmenningen, som er fellesskapets eiendom.
- e) At hensynet til bevaring av viltlevende marine arter skal gå foran ønsket om å bruke lokaliteter til oppdrett. Åpne merder for oppdrett av torsk må forbys da gyting fra oppdrettstorsk er en trussel mot kysttorsken
- f) Videreføre og øke grunnrenteskatten på oppdrettsnæringen. Lokalsamfunnene bærer de største byrdene av oppdrettsnæringen, og oppdrettskommunene skal få økt sine inntekter fra en slik skatt sammenlignet med dagens ordning.
- g) Forby bruk av kjemiske midler som overføres til vill fisk og skader kreps- og skalldyr i fiskefôr. Marint fôr skal renses for bioakkumulerende stoff. Det skal stimuleres til utvikling av og overgang til vegetabilsk fôrråstoff som ikke er basert på palmeolje eller andre monotroper med skadelig virkning.
- h) Knytte all oppdrettslaks til lokalitet og eier ved at den skal kunne spores (med for eksempel skjellprøver og DNA-testing).
- i) At trafikklyssystemet skal stille krav til dødelighet i tillegg til lusetall. Grønn status gis bare til tillatelser som kan dokumentere mindre enn 5 prosent dødelighet fra utsett og til slakting. Ved mer enn 20 prosent dødelighet skal produksjonen reduseres betydelig.
- j) Forby bruk av leppefisk/resefisk. Videre stanse bruken av termisk avlusing og andre avlusingsmetoder som utfordrer fiskevelferden.

- k) At all kjemisk behandling mot sykdom og lus skal foregå i lukkede enheter, og at behandlingsvannet skal inaktiveres og slippes ut i områder som er spesielt utpekt til dette. Dumping av behandlingsvann skal ikke skje i gyteområder, gytefelt eller rekefelt.
- l) Styrke Mattilsynets, Fiskeridirektoratets og Miljødirektoratets sanksjonsmuligheter overfor oppdrettsproduksjon som ikke er i tråd med krav til fiskevelferd og miljø. Videre legge til rette for større andel lokal foredling av oppdrettsfisken.
- m) Pålegge næringen å legge til rette for utnyttelse av slam og andre overskuddsressurser fra havbruk til produksjon av biogass, fosfor og andre produkter. EU-regelverk må ikke sette stopper for mer bærekraftig utnyttelse.
- n) At totalmengde fisk i merdene reduseres ved at de som har høye tapstall får nedtrekk i tillatt produksjon. Tapstall skal være en faktor i det såkalte trafikklyssystemet.
- o) Gi Mattilsynet en klar lovhjemmel til å fradømme oppdrettere retten til å holde dyr dersom tapstallene er for høye
- p) At nye oppdrettskonsesjoner skal tildeles tidsbegrensa i 20 år og etter utløp av konsesjonstida skal tillatelsen tilbakeføres til staten eller gjennom en ny konsesjonsbehandling.
- q) At det utarbeides strengere krav til innholdet i fôr som skal hindre tilføring av skadelige stoffer til oppdrettsfisken og som deretter kan overføres til mennesker. Andel tilført fôr som kan direkte brukes til menneskemat, skal ha en maksgrense.
- r) At oppdrett av fisk og andre marine arter i landanlegg for hele artens livsløp, skal ha samme krav som til lukka anlegg i sjø. Areal til slike anlegg skal tildeles etter strenge kriterier i Plan- og bygningsloven, Jordloven, Naturmangfoldsloven, Forurensingsloven, Mineralloven m.m
- s) At for alle oppdrettsanlegg og tilhørende installasjoner i sjø og på land, skal hensynet til et heilhetlig kystmiljø og naturforhold vektlegges sterkt. Andre næringer og lokalmiljøet skal involveres sterkt ved konsesjonsbehandling.
- t) At eiere av oppdrettsanlegg blir holdt økonomisk ansvarlig ved rømming.

Sameksistens på havet

Fiskerne har i lang tid opplevd stor og økende konkurranse om arealer langs kysten og til havs. Dersom de nye marine satsingene ikke bygger på tilstrekkelig god kunnskap, kan utviklinga bli en trussel mot både havmiljøet og norsk fiskerinæring.

RØDT VIL:

- a) At det skal utarbeides en ny stortingsmelding om arealbruk og sameksistens i norske havområder.
- b) At det ikke skal forekomme nye marine satsinger der det forhindrer fiske og fangst eller truer livet i havet.
- c) At fiskeplasser skal ha fortrinnsrett, og gyteplasser skal beskyttes.
- d) At all ny aktivitet som skal planlegges å skje på havet, sees i lys av marin verneplan og må ikke gå ut over sårbar og viktig natur til havs eller langs kysten.

Jordbruk

Det beste utgangspunktet for å bygge opp den totale beredskapen for det norske samfunnet er et velfungerende nett av lokalsamfunn, med alle nødvendige funksjoner. På samme måte er det beste utgangspunktet for å bygge opp matvareberedskapen for vår befolkning, en løpende matproduksjon, der våre dyktige bønder kan utnytte mest mulig av de lokale jordressursene til å produsere mat og kulturlandskap i et evighetsperspektiv.

Norge har dårligst matvareberedskap i Europa. Vår sjølforsyning er under 40 prosent. Jord bygges ned eller går ut av drift. Bønder legger ned sin matproduksjon hver dag. «Effektiviseringen» har svekket sjølforsyningen med økt import av kraftfôrråvarer og økt bruk av kunstgjødsel. Samtidig har mer jord gått ut av bruk. Den rådende landbrukspolitikken har gjort norske bønder til gjeldsslaver. Denne utviklingen vil Rødt snu.

Jordbrukets samfunnsoppdrag skal være å produsere nok og trygg mat, basert på lokale ressurser, og øke sjølforsyningen, gjennom å utnytte jordbruksarealet til planteproduksjon.

I tillegg til matproduksjon sikrer landbruket spredt bosetting, levende lokalsamfunn, grunnlag for verdiskaping i mange andre yrker, lokal identitet, dugnadsånd og beredskap.

En forutsetning for å sikre matvareberedskapen og øke sjølforsyningen er at bøndernes inntekter jamnstilles med andre grupper, økonomisk og sosialt.

Driveplikten på jorda skal håndheves og omsetning av melkekvoter skal avvikles.

De store dagligvarekjedene øker sine milliardinntekter samtidig som bøndernes økonomi svekkes. Dagligvarekjedenes makt har styrka seg på bekostning av matprodusenter og forbrukere. Rødt krever sterk statlig regulering av dagligvarekjedene for å sikre forbrukernes interesser. Bøndene skal ha en større del av utsalgsprisen i butikken.

Matvareberedskap og sjølforsyning

RØDT VIL:

- a) At landbrukspolitikken skal bygge på at hele landet skal være bebodd, og at det av den grunn skal være landbruk over hele landet.
- b) At lokal, løpende matproduksjon skal danne grunnlaget for oppbygging av matvareberedskapen.
- c) At vår sjølforsyningsgrad, korrigert for importerte kraftfôrråvarer, skal økes til 50 prosent i 2030, og til 60 prosent i 2035. Det viktigste elementet vil være å øke planteproduksjonen i Norge, direkte til menneskemat, men også utnytte drøvtyggernes (storfe, rein, sau og geit) unike evne til å omgjøre gras til melk og kjøtt.
- d) At målet for matproduksjonen i Norge skal være det innenlandske markedet. Det skal være et mål å bli 100 % sjølforsynt av de produktene vi kan produsere i Norge. Importen av matvarer skal tilpasses dette målet.
- e) Opprette kornlagre for minst 24 måneders matbehov. Frø og andre innsatsfaktorer må også være til stede i beredskapslagrene.
- f) At familielandbruket fortsatt skal være grunnstammen i norsk landbruk. En blanding av små, mellomstore og store bruk er den riktige måten for å utnytte ressursene og et mangfoldig norsk landbruk på. Gårdsbruk skal ikke organiseres som aksjeselskap.
- g) At landbrukssamvirkene skal fortsatt være markedsregulator, og skal blant annet oppfylle hente- og leveringsplikten i hele landet. Markedsordningene i landbruket er nødvendige for å balansere produksjon og etterspørsel.
- h) Det skal etableres en markedsregulator for grøntnæringen, med henteplikt, for å etablere og sikre forutsigbarhet for avsetning av produktene fra og over hele landet.
- i) Innføre småbrukstilskudd til alle produksjoner i jordbruksavtalen og da etter mal for småbrukstilskudd til kumelkbønder
- j) Styrke norsk produksjon av kraftfôr.
- k) At ny prisordning for melk får virke en periode og at det deretter gjøres en vurdering av denne
- l) At de konkurransepolitiske tiltakene på melk fremover finansieres over statsbudsjettet og ikke gjennom dagens forbrukeravgift
- m) Styrke beredskapssamarbeidet mellom landbruksnæringen og myndighetene for å sikre hele befolkningen mat i tilfelle krisesituasjoner.
- n) Videreføre og utvide beredskapstilskuddet til næringsmiddelbedrifter i nord

Mål for inntekt

RØDT VIL:

- a) At inntektene i jordbruket skal jamstilles med andre grupper i samfunnet, basert på mest mulig reelt tallgrunnlag.inntekten skal måles ved resultatmålet ”vederlag til arbeid”.
- b) At inntektene i jordbruket skal jamstilles innad i næringen, mellom produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- c) At normeringen av jordbruksinntektene, som ble innført i 2024, skal avvikles.
- d) At det i jordbruksoppkjørene skal gis en avkastning på egenkapitalen i jordbruket, tilsvarende minst bankens utlånsrente.
- e) At jordbruket skal benytte samme timetall som de fleste andre grupper, 1 700, i tallgrunnlaget.
- f) At det skal brukes tak og trappetrinn på tilskudd og produksjonsregulering.
- g) At jamstillinga også betyr at minstesatsen i lønnsstøtten for innleid arbeidskraft skal heves.
- h) At gjennomføring av lønnskravet må i vesentlig grad finansieres av staten.
- i) Utnytte arealressursene best mulig gjennom den såkalte kanaliseringspolitikken. Korn og grønnsaker skal produseres på de arealene som er best egna til det, og skal i størst mulig grad brukes direkte som menneskemat. Øvrige arealressurser skal brukes til gress til storfe, sau og geit.
- j) Jobbe for at bondens fysiske og psykiske helse blir ivaretatt, blant annet gjennom å styrke avløserordningene

Bruk av jord

RØDT VIL:

- a) At jordbruksarealet i Norge skal utnyttes optimalt til planteproduksjon. Vi skal styrke jordvernet, nedbygging av jordbruksareal skal reduseres til et minimum, og arealer som er gått ut av drift skal reetableres.
- b) Stimulere til optimal bruk av jorda, rett plantevalg, og kompensere for driftsulemper. Areal- og kulturlandskapstilskuddet skal rigges etter ideen bak det ”teigbaserte” tilskuddet.
- c) At bo- og driveplikten skal håndheves strengt. Arealgrensen for å søke konsesjon skal være 10 dekar.
- d) Stimulere til økt beitebruk og seterdrift.

Produksjonsregulering

RØDT VIL:

- a) Utnytte produksjonsressursene best mulig for å oppnå inntektsjevnstilling. Produksjonen må reguleres slik at overproduksjon forhindres. Oppgaven skal i hovedsak gjennomføres av avtalepartene i jordbruksoppkjøret.
- b) At aktuelle reguleringsordninger som skal brukes kan være kvoter eller konsesjonsgrenser.
- c) At ordningen for omsetning av melkekvoter gjennom kjøp, salg, og leie må avvikles over en 10-årsperiode. Kvoteordningen skal beholdes, og kvotestørrelsen skal baseres på grovfôrgrunnlaget for det enkelte bruk.

Redusere matsvinnet

RØDT VIL:

- a) At alle ledd i verdikjeden fra jord til bord tar større ansvar for å redusere matsvinnet. Dette gjelder særlig husholdninger, matindustrien, dagligvarekjedene, og jordbruket.
- b) At standarder og kvalitetskrav som forhindrer omsetning av mat med ”feil” form eller størrelse opphører.

Måloppnåelse

RØDT VIL:

- a) At faglagene i jordbruket, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag skal ha forhandlingsrett med staten, for å sikre yrkesutøverne i jordbruket sine sosiale og økonomiske kår. Jordbruket skal også gjennomføre Stortingets målsettinger.
- b) At Stortinget har ansvaret for Norges jordbrukspolitikk og dens retning. Dette tilsier at framforhandlede jordbruksavtaler skal oppfylle Stortingets vedtatte målsetninger.

Importvern

Slik som alle andre land må Norge ha matsuverenitet og selv bestemme vår egen mat- og landbrukspolitikk som økologisk, sosialt og økonomisk tilpassa våre spesielle, naturgitte vilkår.

RØDT VIL:

- a) At gjennom matsuverenitet skal Norge selv bestemme egen mat- og landbrukspolitikk, som økologisk, sosialt og økonomisk skal tilpasses våre spesielle naturgitte vilkår.
- b) At importvernet skal styrkes. Målet er å øke norsk matproduksjon, basert på norske ressurser.
- c) At Norge skal si opp EØS-avtalen, innbefatta veterinæravtalen, og redusere importkvotene fra EU.

- d) At Norge skal redusere importkvotene for kjøtt, og ikke importere grønnsaker og frukt når tilsvarende norske produkter er i sesong.
- e) At Norge på sikt ikke skal importere kjøtt, egg, potet, grønnsaker, frukt, melk, og meieriprodukter, som vi kan produsere selv. En importavgift på inntil 40 % burde vurderes for disse varene.
- f) Ha en effektiv importregulering av varer som har betydning for opprettholdelse av norsk melkeproduksjon.

Klima- og miljøvennlig landbruk

Landbruket må drives klimavennlig og må sikre naturmangfoldet og kulturlandskapet for framtida. Reduserte klimautslipp fra landbruket må ikke gå ut over bruken av naturressurser og et landbruk med god dyrevelferd.

RØDT VIL:

- a) At landbruket skal være klima- og ressurstilpasset for å kunne sikre mattrygghet, beredskap, og solidaritet overfor andre lands egen matsuverenitet.
- b) At landbruket drives klimavennlig og sikrer naturmangfoldet og kulturlandskapet for framtida. Reduserte klimautslipp fra landbruket må ikke gå ut over bruken av naturressurser og et landbruk med god dyrevelferd.
- c) At vi skal ha god arealutnytting og maksimal karbonbinding i jorden.
- d) Opprettholde det artsrike kulturlandskapet og sikre det for framtidige generasjoner, ved bl.a. å utarbeide skjøtelsesplaner.
- e) Kutte moms på norskprodusert frukt, grønt og vegetarprodukter, for å stimulere til økt forbruk av dette.
- f) Ha fokus på ressursutnyttelse og bruk av hele dyret.
- g) Sikre tilstrekkelige midler over jordbruksavtalen til ei stortilt satsing på norske proteinvekster
- h) Styrke klima- og miljøprofilen i jordbruksoppgjøret for å bidra til reduserte klimagassutslipp og redusert forurensning fra jordbruket.
- i) Innføre støtteordninger for elektriske maskiner i jordbruket.
- j) Legge til rette for økt biogassproduksjon med husdyrgjødsel og fiskeriavfall som innsatsfaktorer, og øke kunnskapen om oppgradering og bruk av biorest som gjødsel.
- k) Styrke tilskuddsordningene til økologisk produksjon, og støtte forskning og forsøk som kan redusere bruk av kunstgjødsel og plantevernmidler også i konvensjonell produksjon.
- l) At fritaket i CO2-avgiften på naturgass som blir brukt i veksthusnæringen, skal avvikles så raskt som mulig.
- m) Arbeide for at landbruket blir mindre avhengig av kjemiske innsatsfaktorer som sprøytemidler og mineralgjødsel
- n) Sikre ladeinfrastruktur for el-maskiner og biodrivstoff (biogass), i næringa, men spesielt for transport av melk, dyr, fôr og varer, der dette er en utfordring i dag.
- o) Industriell hamp burde bli lovlig å dyrke i Norge av miljø- og klimamessige grunner.

Genetisk mangfold

Rødt mener at matplantene er fellesskapets eiendom. Rødt ønsker en patentlovgivning og praksis som skjerper krava til å få patent på deler av biologisk material eller prosesser som regulerer biologisk materiale. Rødt er mot utviklinga som går i retning av at noen få multinasjonale selskaper har eksklusive rettigheter til våre viktigste matplanter, viktige gener og annet arvemateriale. Rødt støtter føre-var-prinsippet når det gjelder genmodifiserte organismer (GMO), og at man ikke skal spre GMO i naturen før man vet nok om helse- og miljøeffektene. Norge har ansvar for å ta vare på biologisk mangfold i plante- og dyrepopulasjoner i landbruket og i det landbrukspåvirkede landskapet. Rødt mener at beitenæringene (husdyr og tamrein) må sikres tilgang til å nytte utmarksressursene. Mye av det biologiske mangfoldet er avhengig av balansert skjøtsel gjennom beiting med tilpassa beitetrykk.

RØDT VIL:

- a) At Norge skal ta ansvar for å sikre våre bevaringsverdige husdyrraser.
- b) At man ikke skal kunne ta patent på levende organismer, og at bønder skal ha retten til å samle inn og så frø fra egen avling.
- c) Arbeide for en tydeligere merking av GMO-produkter.

Kvinnekamp

Strukturell forskjellsbehandling basert på kjønn skaper en skjevfordeling av makt i samfunnet. Patriarkalske strukturer i dagens mannsdominerte samfunn, står i veien for alles frihet. Markedsliberalisme, kulturelle normer og kjønnsroller bidrar til å skape ulikhet og kvinneundertrykking. For å oppnå full kvinnefrigjøring må samfunnet endres grunnleggende.

Kvinneundertrykkinga er altgjennomtrengende i samfunnet vi lever i, og gir seg til uttrykk i alle livets faser og roller – på skolen, i arbeidslivet og i hjemmet. Patriarkalske strukturer og kulturer rammer kvinner fra alle land og klasser. Dagens kjønnsdelte samfunn skaper også utfordringer for menn. Kamp mot patriarkalske strukturer vil bidra til å at kjønnsrollene blir mindre rigide for alle.

Kvinnefrigjøring forutsetter at alle har rett og mulighet til å leve et liv som økonomisk selvstendige personer med kontroll over eget liv og egen kropp og seksualitet, uten frykt for vold og overgrep. Kvinner kjemper for frigjøring over hele verden. Kvinnekampen har ført til at kvinnes posisjon har blitt bedre på noen områder, men tilkjempede rettigheter, som for eksempel abortrettigheter, er under kontinuerlig angrep. Menn som gruppe tjener fortsatt mer, har større formue og høyere pensjon enn kvinner. Kvinnedominerte yrker i offentlig sektor er utsatt for kommersialisering. Menns vold og overgrep mot kvinner er et stort samfunnsproblem. Organisering av kvinner er både et mål og et middel. Kvinners organisering og kamp har forandret verden, og historia viser viktigheten av særegen kvinneorganisering. Kvinnebevegelsen har spilt og spiller fortsatt en avgjørende rolle for likestilling og kvinnefrigjøring i Norge. Den organiserte kvinnebevegelsen kjemper for alle kvinners rettigheter. Vi støtter en feminisme som kan skape frihet for alle, en som er solidarisk, antikapitalistisk og antirasistisk.

Økonomisk selvstendighet

Det foregår en systematisk nedvurdering av jobben som gjøres i kvinnedominerte yrker. Kvinner tjener fortsatt mindre enn menn, også når vi bare ser på lønnsforskjeller mellom dem som jobber heltid. De som har en partner, blir avhengig av partnerens inntekt, og andre sliter med å få endene til å møtes. Ulikhetene følger kvinner hele livet. Kvinners frigjøring og valgmuligheter forutsetter en sterk offentlig sektor med gode velferdsordninger. Kampen for ei lønn å leve av og en arbeidstid å leve med er viktig for at kvinner skal kunne leve økonomisk selvstendige liv. Mange av tiltakene i andre kapitler vil derfor også styrke kvinners stilling.

RØDT VIL:

- a) Støtte kampen for å heve kvinners lønn og oppnå likelønn i samarbeid med fagbevegelsen og kvinnebevegelsen.
- b) Sikre at gravide og kvinner i reproduktiv alder ikke diskrimineres i arbeidslivet.
- c) Øke overgangsstøtten for enslige forsørgere og sikre mottakernes rett til et utdanningstilbud.
- d) Øke den statlige støtten til kvinneorganisasjoner.
- e) Håndheve den lovfestede retten til heltid.
- f) Innføre en samboerlov som sikrer økonomisk trygghet ved samlivsbrudd mellom samboere.
- g) Ha ammerom på alle større arbeidsplasser og offentlige bygninger.
- h) Ha en likelønnsrett for lavtlønnsyrker i offentlig sektor. Ordningen må gjennomføres i samarbeid med partene.

Vold, voldtekt og seksuell trakassering

Vold, voldtekt og seksuell trakassering er et samfunnsproblem som må behandles deretter.

Menns vold mot kvinner er et globalt fenomen og er til hinder for kvinners rett til liv, helse, selvstendighet og frihet. En av tre kvinner i verden opplever fysisk eller seksuell vold i løpet av livet. Det er ikke noe som pågår bare langt unna, men også i Norge. Rundt 150 000 personer, i all hovedsak kvinner, utsettes for vold i nære relasjoner i Norge hvert år. Transkvinner er særlig utsatt for seksualisert vold, uten at det registreres i norske statistikker. Den eneste typen drap som ikke går ned i Norge, er det som kalles partnerdrap. Dette utgjør en fjerdedel av alle drap i Norge.

Norge har flere ganger fått oppfordring fra FN om å styrke innsatsen overfor samiske voldsutsatte. Halvparten av samiske kvinner blir i løpet av livet utsatt for psykisk, fysisk eller seksuell vold.

RØDT VIL:

- a) Øke politiets, helsevesenets, rettsvesenets og Navs kunnskap om vold mot kvinner og skeive. Videre gi grundig opplæring i rettsvesenet og arbeidslivet om seksuelle overgrep og konsekvensene av det.

- b) Ha nok politiressurser på saker om vold i nære relasjoner og voldtekt samt styrke eksisterende tiltak, som SARA og RISK over hele landet.
- c) Ha nok ressurser til å håndheve besøksforbud, slik at voldsutsatte får reell beskyttelse. Voldsalarm skal være gratis og lett tilgjengelig. Som hovedregel skal det brukes omvendt voldsalarm.
- d) Arbeide for at krisesentrene sikres tilstrekkelige økonomiske rammer ved statlig finansiering. Alle må sikres et krisesentertilbud tilstrekkelig nær sitt bosted. Samisk krise- og incestsenter må gjenopprettes.
- e) At all seksuell kontakt skal være frivillig, og at definisjonen av voldtekt må skjerpes i loven slik at seksuell omgang forutsetter oppriktig og informert samtykke, en samtykkelov.
- f) Håndheve utlendingsloven slik at kjønnsbasert forfølgelse gir rett til asyl.
- g) Fjerne femårsregelen ved familiegjennforening og avskaffe gebyrene for å søke selvstendig oppholdstillatelse.
- h) Arbeide for hjelpetiltak for mennesker som er kjønnslemlestet eller blir utsatt for kjønnslemlesting i Norge. Det skal omfatte tilbud om medisinsk, sosial og psykologisk oppfølging både til offer og familie.
- i) Sikre god opplæring om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt både i fellesskolen og i utdanning av yrkesgrupper som for eksempel lærere, politi og barne- og ungdomsarbeidere.
- j) Sikre at hjelpetiltak, institusjoner og andre som jobber med voldsutsatte, ved behov kan tilby hjelp, tjenester og informasjon på flere språk enn norsk.
- k) Alle voldsutøvere skal tilbys "Alternativ mot vold"-kurs eller tilsvarende. Staten skal gi tilstrekkelige midler til kommunene slik at dette blir et likeverdig tilbud i hele landet.
- l) Innsatsen mot vold i nære relasjoner må styrkes, og ettervern og oppfølging av voldsutsatte må styrkes med statlig finansierte midler.
- m) Arbeide mot tvangsekteskap og sosial kontroll.
- n) Automatikk i separat meklingsprosess hos familievernkontoret når det gjelder forhold som har vært preget av vold.
- o) Det opprettes flere plasser og/eller sikres at det finnes egne plasser på krisesentre for kvinner med rusproblemer.
- p) Påse at personer som oppholder seg på krisesentre har egnet bosted etter opphold og ikke blir tvunget til å flytte hjem til voldsutøver.

Kvinnekroppen skal ikke være til salgs

RØDT VIL:

- a) Arbeide for at pornografi ikke danner grunnlaget for barns og ungdommers seksuelle opplæring. Videre bedre seksualundervisningen i skolen og holdningskampanjer for å fremme et sunt, mangfoldig og ikke-moraliserende syn på seksualitet.
- b) Arbeide for at pornoparagrafen i straffeloven håndheves.
- c) Forby strippeklubber. Virksomheter som organiserer stripping, skal ikke få skjenkebevilling.
- d) Håndheve og styrke sexkjøpsloven som kriminaliserer kjøp av seksuelle tjenester. Hallikparagrafen endres til kun å ramme faktiske hallikere.
- e) Styrke exit-programmer som hjelper mennesker ut av prostitusjon. Utenlandske i prostitusjon gis oppholdstillatelse eller hjelp til trygg retur og reetablering i hjemlandet. De som i løpet av en refleksjonsperiode velger å anmelde og stiller til avhør der de forklarer seg om bakmenn, skal innvilges midlertidig opphold ut over refleksjonsperioden, uavhengig av videre etterforskning og om det tas ut tiltale. ROSA-prosjektet mot menneskehandel skal videreføres og styrkes.
- f) Arbeide for fortsatt forbud mot alle former for surrogati. Det blir forbudt for nordmenn å benytte surrogati i utlandet.
- g) Beholde den seksuelle lavalderen på 16 år for å beskytte barn og ungdom mot grooming og overgrep fra voksne.
- h) Innføre nasjonalt nettpornofilter på alle offentlige nettverk

Reproduktive rettigheter og kvinnehelse

Rødt ønsker å sprengne rammene for de trange kjønnsrollene slik at alle kan leve ut sin identitet, seksualitet og sitt kjønnsuttrykk uten fare for å bli diskriminert eller trakassert. Alle former for seksualisert vold må kriminaliseres. Ingenting kan rettferdiggjøre kvinneundertrykkende praksiser. Kroppslig autonomi er en av de mest grunnleggende frihetene vi har. Derfor kjemper Rødt for enda større råderett over egen kropp og seksualitet og mot kommersialisering av kroppen. Rødt jobber for et samfunn der alle mennesker kan leve frie liv, uavhengig av kjønn, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Selvbestemt abort gir ikke flere aborter, det gir først og fremst tryggere aborter. Vi mener at kvinnen kjenner sin egen situasjon best og er best i stand til å vurdere om svangerskapet bør avsluttes eller ikke. Nemndene er rester fra en tid der kvinnene ikke ble vurdert som myndige nok til å bestemme over egen kropp og eget liv. Vi vil fjerne nemndene, styrke selvbestemmelsen og sikre riktig medisinsk oppfølging.

RØDT VIL:

- a) Abort skal være lovlig og selvbestemt. Så lenge abort kan gjennomføres skal det være kvinnens, jentas eller den gravides eget valg og nemndbehandling fjernes. Ved alle aborter skal kvinnen få rett til veiledning fra helsepersonell ved behov eller etter ønske.
- b) Sikre rett til oppfølging for alle som ønsker det, også ved spontanabort.
- c) All den tid det finnes abortnemnder skal de bestå av medisinsk personell og ikke jurister. Kvinner som møter i abortnemnd skal ha rett til gratis juridisk bistand.
- d) Reversere innskrenkninger i kvinners abortrettigheter, som fosterantallsreduksjon.
- e) Gi rett til medisinsk abort ved helsestasjon eller lokalt legesenter med oppfølging fra primærhelsetjeneste.
- f) Støtte kvinners rett til abort og prevensjon over hele verden og gi kvinner fra land der abort er kriminalisert, rett til å ta abort i Norge.
- g) Sikre enda færre senaborter ved at kvinnen får tilgang til tidlig ultralyd, NIPT-test og god svangerskapsoppfølging, og at sårbare kvinner får den støtten de trenger.
- h) At kvinner som ønsker tidlig abort ved gynekologisk avdeling eller poliklinikk med oppfølging i spesialisthelsetjenesten, skal få anledning til det. De gynekologiske avdelingene må få kapasitet slik at kvinner som ikke ønsker tidlig abort hjemme, kan få være på sykehuset.
- i) Fjerne abortlovens reservasjonsrett for helsepersonell.
- j) Bare den gravide kvinnen kan bestemme om svangerskapet skal avbrytes eller fullføres
- k) Gi alle tilgang til gratis prevensjon.
- l) At statens subsidieordning for prevensjon utvides slik at unge under 16 år inngår i denne ordningen. Helsesykepleiere og jordmødre må få utvidet forskrivningsrett slik at de kan skrive ut prevensjon til unge under 16 år.
- m) Fjerne egenandelen på sterilisering.
- n) Styrke helsestasjonene slik at Helsedirektoratets retningslinjer for svangerskaps- og barselomsorg kan følges i alle kommuner og bydeler.
- o) Arbeide for forebyggende tiltak mot spiseforstyrrelser. Alle helseregioner skal styrke spesialkompetansen for behandling av spiseforstyrrelse.
- p) Si nei til kommersiell eggdonasjon.
- q) Ha gratis bind, tamponger, tøybind og menskopper.

Bolig

Boligpolitikken bør innrettes slik at alle har et godt sted å bo, og bolig skal ikke først og fremst være en vare i et marked. Det liberaliserte boligmarkedet skaper og forsterker økonomiske forskjeller. For ungdom, enslige, lavlønnte eller midlertidig ansatte er det nesten umulig å kjøpe seg en egen bolig i pressområdene. Samtidig har boliger blitt et lukrativt spekulasjonsobjekt for dem som har mye penger. Dette er urettferdig og krever andre politiske løsninger enn det markedet kan tilby. Det er nødvendig med en boligpolitikk som tar tilbake kontrollen fra dagens ustabile marked.

Ikke-kommersielle boliger

Rødt vil bygge ut en ikke-kommersiell boligsektor. Målet må være å gi alle mulighet for å skaffe seg bolig til en overkommelig pris, sikre en inkluderende boligpolitikk som jevner ut økonomiske og geografiske forskjeller, samt stanse spekulasjonen som fører til gjeldsvekst i private husholdninger.

Boligene i en slik sektor skal forvaltes ideelt, ikke kommersielt. Boligene kan være organisert som eie- og leieboliger, som kollektivt eierskap, som borettslag, som ordinære kommunale boliger, gjennom stiftelser eller på andre ideelle måter. Nøkkelen er at det sikres omsetningskontroll og et gjennomsliktig system, slik at eventuell gevinst tilfaller fellesskapet og man unngår penger “under bordet”, samt at man unngår diskriminering og usaklig forskjellsbehandling mellom dem som ønsker bolig.

RØDT VIL:

- a) Endre lovverket slik at de ulike måtene å organisere ikke-kommersielle boliger på, eksplisitt er omfattet av loven.
- b) Gjøre finansiering av ikke-kommersielle boliger til en av hovedoppgavene til Husbanken.
- c) Lånerammene Husbanken disponerer, må økes for å gjenspeile det utvidede mandatet.
- d) Sikre kommunene rimelig finansiering til storstilt utbygging og kjøp av kommunale leieboliger.
- e) At kommuner skal kunne pålegge en vesentlig andel og ulike typer ikke-kommersielle boliger ved privat utbygging gjennom reguleringsplaner, rekkefølgebestemmelser og utbyggingsavtaler.
- f) Bruke den kommunale og statlige tomtereserven til å bygge ikke-kommersielle boliger. Her står Bane Nor Eiendom i en særstilling, men blant andre Forsvarsbygg, Statsbygg og Statnett er også svært aktuelle. Porteføljen til alle departementer, virksomheter og foretak må gjennomgås for å finne aktuelle tomter over hele landet.
- g) Gi kommuner en hjemfallsrett når statlig eide tomter ikke lenger brukes til formålet de ble ervervet for.
- h) Endre ekspropriasjonsreglene slik at kommuner kan erverve tomter til ikke-kommersiell boligbygging basert på tomtens nåværende verdi, fremfor verdien etter regulering til boligbygging.
- i) Kutte i dokumentavgiften Som et minimum bør ansvaret for avgiften flyttes fra kjøper til selger og avgiften gjøres progressiv.
- j) Ved privat utbygging av boligprosjekter med flere boenheter skal borettslag være den normale eier-/driftsformen. Det skal kunne bestemmes at en viss andel av boligene skal disponeres / fordeles av den kommunale boligetaten.

Leiemarkedet

RØDT VIL:

- a) Ta tilbake kontrollen over prisene i leiemarkedet gjennom offentlig regulering av prisene i pressområder. Sette et tak på hvor mye leieprisene kan øke hvert år.
- b) Endre Husleieloven til leietakers fordel: Tidsbestemte leieavtaler må gjøres til reell hovedregel, minste tillatte kontraktslengde ellers må økes fra 3 til 5 år, leietagers oppsigelsesmulighet må alltid gjelde, leietager må få fortrinnsrett ved fornyelse av kontrakter og det må innføres et forbud mot å diskriminere folk som er avhengig av offentlige ytelser.
- c) Utrede et system hvor skattefritak deles mellom leietaker og utleier, som erstatning for dagens system hvor hele skattefradraget for lånet tilfaller utleier.
- d) Innføre et forbud mot å hente ut utbytte fra kommunale boliger, samt avvikle systemet for gjengs (markedsbasert) leie på kommunale boliger og omsorgsboliger.
- e) Gjøre det straffbart å ikke la leieboere få forkjøpsrett når leiegårder selges, slik de etter loven har krav på, samt utvide forkjøpsretten til å også gjelde når enkeltstående leieboliger selges.
- f) Regulere store, kommersielle utleieaktører strengt.
- g) At det etableres organer for beboermedvirkning i alle boligkomplekser, både private og kommunale, og beboere skal ha representasjon i styrende organer i alle større selskaper og enheter som drifter leieboliger.
- h) Korttidsutleie, både gjennom plattformsselskaper som AirBnB og på andre måter, må begrenses. For seksjonerte leiligheter må øvre grense senkes fra 90 til 50 døgn i året. Lovbrudd fra utleier må medføre straffeansvar. Kommuner

- må gis mulighet til å selv regulere korttidsleie strengere der lokale forhold gjør det nødvendig.
- i) Opprette boligombud i de større byene og innføre et eget husleietilsyn etter modell av Arbeidstilsynet. Det nye organet må ha reelle sanksjonsmuligheter overfor utleiere som bryter loven.
  - j) Innføre strengere kvalitetskrav for utleieboliger for å beskytte leietakere mot dårlige boforhold.
  - k) Sikre at de kommunale boligene som leies ut har forsvarlig standard.

Planlegging, klima og miljø

RØDT VIL:

- a) Utforme transport- og arealpolitikken slik at den hindrer byspredning, samt sparer energi og natur. Stadig større bo- og arbeidsmarkedsregioner skal ikke lenger være et mål ved statlig planlegging. Arbeidsplasser må i stedet planlegges der folk bor.
- b) At store offentlige arbeidsplasser, som sykehus, plasseres med god tilgang til kollektivtransport der det er mulig, og med beliggenhet som bidrar til by- og distriktsutvikling. Det må så langt det er mulig gjelde et tilsvarende krav til store private aktører.
- c) Gjennomgå Plan- og bygningsloven med mål om raskere reguleringsprosesser til boligformål. Det må ikke skje på bekostning av lokalpolitikeres myndighet. Innbyggere må sikres langt større mulighet til reell medvirkning.
- d) Sikre en allsidig og menneskevennlig arkitektur og byutvikling, som prioriterer kollektive løsninger. Ny utbygging må ta hensyn til innbyggernes preferanser og bør normalt tilpasses eksisterende kulturmiljøer.
- e) Sikre at nødvendig infrastruktur og offentlige tilbud - som skole, barnehage, idrettsanlegg, parker og friområder – er på plass i utbyggingsområder før innflytting. Utbygging må skje gang- og sykkelbasert.
- f) At alle nye vanlige boliger for folk i fast bosituasjon skal ha en minstestandard på 50 kvm. Midlertidige boliger for studenter og andre personer i midlertidige bosituasjoner omfattes ikke av et slikt krav. Ettromsleiligheter skal unngås
- g) Innføre en hovedregel om at det offentlige må rehabilitere og gjenbruke eksisterende bygninger, fremfor å rive og bygge nytt. Kommuner må få hjemmel til å avslå private søknader om rivning når rehabilitering er mulig og ønskelig.
- h) At det skal lages systematiske planer for bevaring av eksisterende naturmiljøer, grøntområder og jordbruksjord i og rundt byer og tettsteder. Det samme skal gjelde alle typer kulturminner.
- i) At staten skal ta hovedansvaret for å løse miljø- og støyproblemer for naboer når det er et resultat av statlig infrastruktur, som motorveier og jernbane.
- j) Jobbe for å etablere lokale ombrukssentraler for bygg, anlegg og eiendomssektoren

Stans spekulasjonen

RØDT VIL:

- a) Gjeninnføre kommunal byggekontroll for å oppnå færre feil og mangler. Alvorlige lov- og regelbrudd må medføre straffeansvar.
- b) Innskrenke muligheten for hyblifisering (oppdeling av boenheter). Seksjoneringsloven må endres slik at den ikke har forrang over planregulerte forhold.
- c) Gjøre bolig mindre lønnsomt som et investeringsobjekt ved å innføre et tak på samlet gjeld som gir rett til fradrag på skatten.
- d) At likningsverdien for sekundærboliger, med unntak av pendlerbolig, holdes lik markedsverdien. Det må åpnes for høyere eiendomsskatt på helårsboliger som brukes til korttidsutleie, “hytter i byen” og liknende.
- e) Innskrenke muligheten for korttidsutleie av seksjonerte leiligheter fra 90 til 60 døgn i året, for å forhindre at korttidsutleie fortrenger ordinære utleie. Lovbrudd må medføre straffeansvar.
- f) tilpasse bopliktordningen til de store byene, for eksempel ved at den kan brukes for bestemte boligtyper, eier- og bruksformer, fremfor bare i geografiske definerte områder. Smutthull i bopliktordningen må tettes igjen.
- g) At planleggingskapasiteten og den reelle planleggingen må tilbake på kommunenes hender. Utbyggere og eiendomsspekulanter skal ikke legge premissene for boligutbygging.
- h) Hindre at folk blir utnyttet i møte med nye boligsalgsmodeller som leie-til-eie, ved å sikre gode rettigheter for disse.

Tilrettelagte boliger

RØDT VIL:

- a) At kommunene skal bygge og tilby egnede boliger til personer med nedsatt funksjonsevne, hvor egne ønsker, fysiske og psykiske behov og gode omgivelser er hensyntatt. Sikre medbestemmelse i egen bosituasjon.
- b) At bostøtteregelverket endres slik at nye uføre får bostøtte på nivå med tidligere, og at unge uføre med garantert tilleggspensjon kommer innunder bostøttens inntektsgrenser.
- c) At flere gis mulighet til å eie egen bolig ved å ha tilgang til både bostøtte og startlån. Bostøtte skal kunne brukes til bolig man eier og til å finansiere leie-til-eie.
- d) At boligtilpasningstilskuddet må økes. Alle kommuner må tilby ordningen. Heistilskuddet må gjeninnføres.
- e) Sikre at det blir bygget et tilstrekkelig antall omsorgsboliger slik at det blir minimal ventetid mellom vedtak om tildeling og innflytting.

Distriktspolitikk

Sterke krefter i samfunnet trekker i retning av sentralisering av kapital og makt. Selve måten kapitalismen virker på, er sterkt sentraliserende, og jo mer regjeringa og stortingsflertallet slipper løs kapitalkreftene, desto sterkere virker denne effekten. Derfor trengs det en aktiv distriktspolitikk for å motvirke sentraliseringen og sikre at folk kan leve og bo i hele landet.

Staten er en pådriver for sentralisering. Høyresiden har ført en politikk for mer sentralisering gjennom tvangssammenslåinger av kommuner, nedleggelse av NAV-, skatte-, og lensmannskontor, sykehusreformer, kutt i utdanningsinstitusjoner og svekkelse av posten.

Rødt er mot markedsorienterte reformer som sentraliserer og konsentrerer den økonomiske og politiske makta i Norge på færre hender. I tillegg til å redusere lokaldemokratiet og tilgjengeligheten til en rekke offentlige velferdstjenester for innbyggerne, bidrar sentraliseringspolitikken også til å svekke den infrastrukturen og de tjenestene som næringslivet er avhengig av for å kunne etablere seg.

Sterke og velfungerende lokalsamfunn er avgjørende for et godt utviklet lokaldemokrati. Det innebærer at innbyggerne får en reell mulighet til å delta i avgjørelser som gjelder hverdagen og livsvilkårene deres. Mange av velferdsgodene våre er forankret i kommunale tjenester. De økonomiske tilbakeføringene fra staten til kommunene og fylkeskommunene er derfor avgjørende for å kunne realisere et desentralisert og fullverdig velferds- og tjenestetilbud. Til det trengs det en styrket kommuneøkonomi.

Skal man dempe sentraliseringspresset eller ha håp om å snu det, må det skje gjennom politisk kamp. I Norge har vi en lang tradisjon for folkelig mobilisering mot sentralisering – for spredt bosetting, lokal utnyttelse av naturressurser og utbygging av nødvendig infrastruktur og velferdstjenester over hele landet. Dette er avgjørende for å bygge sterke lokalsamfunn og etablere og opprettholde lokale virksomheter, gode tjenester og arbeidsplasser.

Levedyktige lokalsamfunn

Vi lever i et land som er rikt på naturressurser som historisk har gitt grunnlag for arbeid og spredt bosetting. Dette grunner seg i at folk har ført kamp for lokal og nasjonal sjølråderett og høstingsrett av disse verdiene. Naturressursene er utgangspunktet for utviklingen av det mangfoldet av arbeidsplasser som kan knyttes opp mot alle deler av norsk verdiskaping. Folk har stor erfaring fra disse kampene – erfaringer som er uvurderlige i dagens og framtidige kamper for å utvide demokratiet, å utnytte hele folkets skaperkraft og å ta hele landet i bruk. Rødt ønsker et desentralisert Norge med levende distrikter og et allsidig arbeidsmarked.

Dette forutsetter en godt utbygd infrastruktur over hele landet (slik det beskrives i kapittel 14 Samferdsel og kollektivtransport).

RØDT VIL:

- a) At ingen kommuner eller fylker slås sammen med tvang eller uten at det er godkjent gjennom folkeavstemning i hver av de berørte kommunene eller fylkene.
- b) Fullfinansiere alle nye oppgaver som overføres til kommunene og fylkeskommunene, gjennom de statlige tilbakeføringene.
- c) Øke den økonomiske støtten til bedriftsetablering og utvikling gjennom regionale utviklingsmidler og kommunale næringsfond.
- d) Videreføre differensiert arbeidsgiveravgift.
- e) Sikre gode helse-/omsorg- og andre velferdstjenester og utdanningstilbud over hele landet.
- f) Styrke lokal og regional kontroll over midler til forskning, innovasjon og næringsutvikling.
- g) Lage en helhetlig plan for flytting eller deling av flere statlige institusjoner med mål om desentralisering. Slik flytting kan skje gradvis og må gjennomføres på måter som ivaretar opparbeidet kompetanse og erfaring.
- h) At etableringen av nye offentlige institusjoner i så stor grad som mulig må lokaliseres utenfor de store byene.
- i) Heve pendlerfradraget.
- j) Ha full offentlig utbygging av høyhastighets nettilgang og sikker mobildekning.
- k) Innføre nasjonale insentiver som stimulerer til storstilt tilflytting til distriktskommunene.
- l) Kjempe for gode skoletilbud over hele landet.

Styrket satsing på nordområdene

Nordområdene får stadig større geopolitisk betydning. Den beste måten å sikre norsk suverenitet i nord, er gjennom levende lokalsamfunn og livskraftig næringsliv. Den negative befolkningsutviklingen i Nord-Norge er en trussel ikke bare for landsdelen og lokalsamfunnene i nord, men også for Norge som nasjon. Rødt mener det trengs en ny satsing på å snu befolkningsutviklingen i nord. I dag opplever Nord-Norge at det er det offentlige som er pådriver for fraflytting og sentralisering. Det offentlige må i stedet gå foran i å sikre bosetning og næringsliv over hele landet.

En bærekraftig forvaltning av de enorme naturressursene i Nord-Norge og Arktis er avgjørende både for å ta vare på naturen i nord og for å bidra til å bremse klimaendringene. En slik forvaltning forutsetter god dialog og tett samarbeid på tvers av landegrensene i Arktis. Rødt vil sikre norsk bosetning og suverenitet på Svalbard. Longyearbyen må forbli et livskraftig familiesamfunn, med flere helårs arbeidsplasser. En klimavennlig energiforsyning på Svalbard må trygges for framtida, enten det skjer med fornybar energi på øya, landkabel eller gjennom gass- eller kullkraft med karbonfangst og lagring. Slik prosjekter må ikke gå på bekostning av naturverdiene på Svalbard.

RØDT VIL:

- a) Opprette fossilfri kraftproduksjon på Svalbard.
- b) At naturressursene i nord i større grad skal bearbeides lokalt og sørge for flere arbeidsplasser og økt verdiskapning i nord.
- c) Utvikle infrastruktur som havner og veitransport i nord for å sikre sysselsetting og trygge norsk suverenitet ved at vi ikke er avhengig av utenlandske investorer.
- d) At befolkningen på Svalbard skal kunne tilbys flere og mer omfattende helsetilbud enn de har i dag
- e) Støtte og utvikle et mangfoldig og naturvennlig næringsliv i Finnmark, både med hensyn til fiske, bærekraftig reiseliv og reindrift. Støtte og utvikle flere digitale arbeidsplasser i fylket, og si nei til naturødeleggende kraftsluk som underminerer vanlige næringsliv.

Folkestyre og ytringsfrihet

Kapitalismen er preget av en stadig sterkere konsentrasjon av makt og verdier. Privat eierskap samles på få hender. Konsekvensen er ikke bare stor og voksende ulikhet, men også at et lite mindretall får enorm makt som er unndratt demokratisk styring og kontroll.

Denne utviklingen forsterkes av en globalisert økonomi som gir store teknologiselskaper monopol og kontroll over sentral samfunnsmessig infrastruktur og tilgang på enormt mye informasjon om den enkelte.

De skeive maktforholdene under kapitalismen undergraver en åpen og demokratisk debatt. Både i offentlig og privat sektor blir det altfor ofte sett på som illojalt å gå ut med faglig uenighet og informasjon, selv om viktige spørsmål som lønn og arbeidsforhold. Dette gir eiere og ledelse stor makt over den offentlige samtalen og gjør det svært vanskelig å bygge makt nedenfra og opp.

Samtidig som pengeseddelen styrker sin makt, svekkes stemmeseddelen betydning. Skiftende regjeringer har vært ivrige etter å flytte avgjørelser fra folkevalgte organer til foretaksstyrer og direktører, etater, direktorater og departementer eller kommersielle aktører og overnasjonale organer. Rettsliggjøring bidrar til å svekke handlingsrommet for de folkevalgte. Innenfor det offentlige sentraliseres makta fra kommuner og fylkeskommuner til staten. Markedsstyring av offentlig sektor og privatisering har gjort demokratisk styring av velferdsstaten vanskeligere. Den demokratiske kontrollen svekkes.

For Rødt er det et overordnet mål å hegne om og overføre makt til demokratiske, folkevalgte organer. Rødt vil arbeide for en demokratisering av økonomien gjennom folkevalgte organer og annen demokratisk samhandling. Selveide bedrifter, kooperativ virksomhet og ideelle organisasjoner er viktige faktorer i dette. Vi vil erstatte udemokratiske overnasjonale avtaler som EØS med et forsterket internasjonalt samarbeid basert på frie og suverene stater.

Et fornyet folkestyre

RØDT VIL:

- a) Styrke den folkevalgte styringen av staten på bekostning av byråkratiet i departement og direktorater.
- b) Innføre lobbyregister på alle forvaltningsnivåer. Styrke karantenereglene for å stenge svingdøra mellom politikk og påvirkningsbransjen.
- c) Kutte politikerlønningene for å minske gapet mellom folk og de folkevalgte.
- d) Avvikle monarkiet og innføre republikk. Dette må skje etter en folkeavstemning.
- e) Avholde flere rådgivende folkeavstemninger.
- f) Senke sperregrensa ved stortingsvalg og reversere underskriftbestemmelsene i valgloven
- g) Sikre god dekning i riksdekkende radio og TV for alle landsomfattende partier som stiller lister i valg.
- h) Videreføre forbudet mot politisk TV-reklame, og stramme inn mulighetene for politisk reklame i sosiale medier.
- i) Beholde arealfaktoren og dagens 19 valgkretser for å beholde geografisk fordeling av stortingsrepresentanter.
- j) At offentlighetsloven skal gjelde for selskaper (IKS, AS, KF og datterselskaper av KF og studentsamskipnader) med offentlig aksjemajoritet.
- k) Unngå at regjeringen og departementene setter jobben med å lage lover ut på anbud.
- l) Jobbe for fullt innsyn i kommunikasjon mellom regjeringen eller departementene og utenforstående.
- m) Forby at anonyme givere kan finansiere politiske partier. Alle personer som gir støtte til partier over en viss sum, enten direkte eller via andre skal registreres og offentliggjøres.
- n) Forby bidrag til politiske partier fra enkeltpersoner eller selskaper som er registrert i andre land, for eksempel Sveits.
- o) Styrke Stortingets innsyn, vedtaksmyndighet og kontroll over forvaltningen, herunder regjeringen.
- p) Motarbeide suverenitetsavståelse og kreve at suverenitet kun kan avstås med 3/4 flertall på Stortinget, i tråd med Grunnloven.
- q) Det skal innføres innbyggerforslag på nasjonalt nivå. Ved oppslutning fra to prosent av innbyggerne skal saken behandles av Stortinget.

Et levende lokaldemokrati

RØDT VIL:

- a) Utvikle et levende lokaldemokrati der innbyggerne får reell mulighet til å delta i avgjørelser som gjelder hverdagen og livsvilkårene deres.
- b) Øke kommunenes og fylkeskommunenes demokratiske handlingsrom ved å styrke deres økonomi.
- c) Styrke kommuneloven med ytterligere offentlighet, innsynsrett og politisk handlefrihet.
- d) At oppgaver som krever stor grad av samordning mellom flere kommuner, bør løses gjennom interkommunalt samarbeid.
- e) Forsvare og videreutvikle en modell med tre forvaltningsnivåer: kommune, fylke og stat.
- f) Utvikle prosesser der innbyggerne kan ta del i budsjettbehandlingen, og styrke innbyggernes innsynsrett.
- g) Unngå at viktige politiske beslutninger i kommunestyre og fylkesting flyttes vekk fra folkevalgte organ. At flere deler av staten bør basere seg på demokratiske beslutninger, der brukere, berørte, og relevante interesseorganisasjoner trekkes inn i forvaltningsapparatet.
- h) Reversere innskrenkingene i lokalstyret på Svalbard.

Mer ytringsfrihet

RØDT VIL:

- a) Styrke og utvide ytringsfriheten. Ytringsfriheten skal bare begrenses når det er absolutt nødvendig, for eksempel gjennom forbud mot hatytringer.
- b) Styrke og utvide ytringsfriheten på arbeidsplassen for offentlig og privat ansatte, gjennom å øke muligheten for at de ansatte internt og offentlig kan ytre seg om ledelsesbeslutninger, arbeidsforhold og produksjon.
- c) Gjenåpne skattelister og inkludere opplysninger om reell inntekt og formue.
- d) Ha et filosofi-, livssyns- og religionsfag som ikke favoriserer noen trosretninger.
- e) Styrke innsynsretten gjennom offentlighetsloven ved å innskrenke mulighetene til å unnta enkeltdokumenter og sammenstillinger offentlighet. Alle instanser som er omfattet av loven, må ta i bruk søkbare digitale løsninger, med forhåndspublisering av dokumenter, for å gjøre innsynsretten reell.
- f) Gjøre offentlige data, dokumenter og datasett gratis tilgjengelig for ikke-kommersiell bruk.
- g) At statlige og kommunale stillinger i livssyns- og samtaletjeneste må lyses ut uten å låses til et trossamfunn.
- h) At offentlige tilskudds- og finansierungsordninger til godkjente tros- og livssynssamfunn skal være langsiktige og likebehandlende.

Et sterkere personvern

RØDT VIL:

- a) Ha strengere lover for datalagring. Sensitive opplysninger skal lagres i Norge og under norsk offentlig kontroll.
- b) Hindre at private aktører får tilgang til personopplysninger fra internettleverandører.
- c) Endre etterretningstjenesteloven slik at loven ikke åpner for masseovervåkning og ivaretar kildevernet og befolkningens tillit til staten.
- d) Beholde kontanter som pliktig betalingsmiddel.
- e) Styrke Datatilsynet som tilsynsorgan og ombud.

Antirasisme

Rasisme er et strukturelt problem i Norge som må bekjempes på alle samfunnsarenaer. Det er ødeleggende både for dem som blir utsatt for det, og for fellesskapet. Rasisme skaper forskjeller mellom folk, og bidrar til å opprettholde og forsterke klasseskillene.

Strukturell rasisme er mekanismer som gjør at enkelte grupper kommer dårligere ut enn andre på grunn av etnisitet eller opphav. Rasisme mot den samiske befolkningen og nasjonale minoriteter er strukturell rasisme i Norge. Rasisme skaper både økonomiske og helsemessige problemer. Innvandrere og barn av innvandrere er overrepresentert blant fattige og arbeidsledige, og har oftere dårlige boforhold enn majoritetsbefolkningen. Sannsynligheten for å bli innkalt til jobbintervju synker for personer som har såkalte utenlandskklingende navn.

Rasistiske forestillinger om «de andre» forsterker sosiale forskjeller. Rasisme har blant annet blitt brukt som legitimering for grove overgrep og utnyttelsen av mennesker. Historiske skamletter som kolonimaktens plyndring av ressurser, slavehandel og grov utnyttelse av urfolk og nasjonale minoriteter er eksempler på dette. Rasisme splitter arbeiderklassen og bidrar til at misnøyen rettes mot «de andre» framfor den politiske og økonomiske eliten. Rødt ser kampen mot rasisme i sammenheng med andre undertrykkende mekanismer som kvinneundertrykking, imperialistiske kriger for profitt og dagens økonomiske system.

Høyreekstremismen i Norge må bekjempes. Terrorangrepene 22. juli 2011, drapet på Benjamin Hermansen i 2001 og terrorangrepet på Al-Noor-moskeen i Bærum i august 2019 viser at høyreekstrem vold og terror er en trussel som må tas på alvor.

Kampen mot rasisme handler også om å utjevne sosiale forskjeller gjennom særlig utdannings-, arbeidslivs-, bolig-, helse- og sosialpolitikken.

RØDT VIL:

- a) Regelmessig kartlegge diskriminering og rasisme i arbeidslivet, boligsektoren og organisasjonslivet for å iverksette tiltak. Videre sikre tiltak mot rasisme og diskriminering i ansettelsesprosesser og rekruttering.
- b) At minoritetsorganisasjoner i større grad involveres i høringer og politikkutforming og sikres ressurser.
- c) At lovverk mot hatytringer og hatkriminalitet håndheves.
- d) At organisasjoner med en praksis som fremmer rasistiske holdninger, ikke skal motta offentlig støtte.
- e) Stanse politiets bruk av etnisk profilering og sørge for omfangsundersøkelser. Alle som stanses av politiet, skal få en kvittering som viser sted, årsak og tidspunkt.
- f) At helsevesenet og eldreomsorgen skal tilpasses en flerkulturell befolkningsmasse, blant annet ved å styrke helsepersonellens kunnskap om fornorskningstraumer, flerspråklighet og migrasjonshelse.
- g) Ha tiltak for at ungdommer som ikke har foreldre med nettverk, også får mulighet til å skaffe seg jobb, for eksempel kommunale ordninger med sommerjobber.
- h) At utdanningen av lærere og barnehagelærere inkluderer hvordan lærerne skal håndtere rasisme og aktivt arbeide mot rasisme.
- i) At læreplaner og relevant undervisningsmateriale skal inkludere opplæring om rasisme.
- j) Nasjonale myndigheter er ansvarlig for at det utarbeides fortløpende støttemateriell for lærere når det oppstår kriser som krigen i Gaza, sånn at elever har muligheten til å få informasjon og snakke om det som skjer i klasserommet.
- k) At handlingsplaner mot rasisme, muslimhat og antisemittisme som et minimum må følges opp med konkrete tiltak, nok ressurser og klart definert ansvar for oppfølging og evaluering.
- l) At det gis økt offentlig støtte til organisasjoner som jobber mot rasisme.
- m) At politiet instrueres til å stoppe rasisme og hatpropaganda som spres, fra sentrale byrom og møtesteder.
- n) Mobilisere mot rasistiske markeringer.

Urfolksrettigheter og nasjonale minoriteter

Det samiske folket er urfolket i Norge. Norge har også fem nasjonale minoriteter: Kvenene, rom, romanifolket, skogfinnene og jødene, som har hatt tilhold i Norge i lang tid og dermed særegne rettigheter. Urfolket har rettigheter med grunnlag blant annet i FNs menneskerettighetskonvensjon. Samisk språk, næringsliv, kultur og levemåte er under sterkt press. Samisk språk er sterkt svekket over det meste av Sápmi. Det står sterkt bare i de samiske majoritetsområdene i indre Finnmark. Dette er resultatet av statlig undertrykking og fornorskningsspolitikk, som var offisiell norsk politikk overfor samene fram til slutten av 1960-tallet. Senvirkningene av denne politikken er blant annet at flertallet av samene i Norge i dag vokser opp uten å lære morsmålet sitt.

Reindriften i hele Sápmi har havnet i en svært kritisk situasjon. Særlig nedbygging og annen reduksjon av arealene truer denne næringen. Dette er en sterk trussel mot helt grunnleggende deler av samiske rettigheter og er et brudd på de anerkjente rettighetene som urfolk. Vindkraftutbygging i trekk- og beiteområder for rein er den sterkeste voksende trusselen nå, men også kraftlinjebygging, hyttefelt og arealkrevende bergverk og gruvedrift reduserer eksistensmulighetene for reindriften og hele den samiske kulturen. Den voksende fiskeoppdrettsnæringen, den havgående fiskeflåta og snurperne som går inn i fjordene, reduserer og truer viktige sjøsamiske fiskemuligheter. Den sjøsamiske fiskerbonden har sitt historiske motstykke i innlandets dálon (viddegårdsbruk), basert på utmarkshøsting og husdyrhold. Landbruket er en viktig del av birgejupmi (selvberging) og har stor betydning for samisk bosetting.

Klimaendringene, som medfører endringer i vekstsesong, vegetasjon og beitegrunnlag, er også truende for tradisjonell reindrift og annen samisk naturbruk og næringsvirksomhet.

Rødt vil ha et samfunn der samiske rettigheter ivaretas, og samisk kultur får sin rettmessige plass. Sannhets- og forsoningskommisjonens anbefalinger må følges opp så raskt som mulig. Men det er ikke bare i Norge at urfolks rettigheter og kultur har blitt undertrykt. Mange urfolk verden over lever under svært vanskelige forhold. Disse urfolkene har krav på vår oppmerksomhet, internasjonal og nasjonal beskyttelse, hjelp til å opprettholde sin kultur samt vår solidaritet.

Samisk råderett over naturressursene

RØDT VIL:

- a) Stanse vindkraftutbygging og nye kraftlinjer i områder for reindrift, også der det er gitt konsesjon.
- b) Styrke lokal kontroll over naturressursene i samiske områder både på land og i sjøen, styrke samisk medbestemmelse og prinsippet om fri, informert forhåndsgodkjennelse ved inngrepssaker i samiske områder.
- c) At rettighetene som er bestemt i Finnmarksloven, skal utvides til å gjelde hele Sápmi.
- d) At reindriftsloven skal styrke reindriftens vern mot inngrep fra andre interesser.
- e) Styrke samisk selvbestemmelse og Sametingets suverenitet.
- f) Styrke bosetting, næringer og kultur i de utsatte markesamiske og sjøsamiske områdene fra Nordre Nordland til russegrensen.
- g) Bygge og sikre fiskemottak og gi støtte til foredling, kombinasjonsnæringer og småskaladrift.
- h) Arbeide for at det etableres en ny grenseoverskridende reindriftskonvensjon mellom Norge og andre land, med formål om mer helhetlig og forutsigbar drift, bedre ressursutnyttelse, mindre byråkrati, og bedre samhold mellom reindriftssamer over landegrensene.
- i) Opprettholde samisk jordbruk og stimulere til mer fjordfiske og større grad av lokal videreforedling og dyrking av grønnsaker, sanking og foredling av bær og andre naturgitte ressurser.
- j) Ivareta naturmangfoldet i Sápmi.
- k) Gi de kultur-, tradisjons- og språkbærende næringene sjølaksefiske, fjordfiske og elvelaksefiske særlig vern.
- l) Følge opp NOU 2008: 5 gjennom å forberede en lovbestemmelse som lovfester sjøsamenes og øvrig kystbefolknings rett til å høste de marine ressursene basert på Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.
- m) Sørge for at samer har medbestemmelse når det kommer til arealforvaltning i nord. Dette gjelder også militære installasjoner som er med på å bruke arealer.

Samisk språk, kultur og utdanning

RØDT VIL:

- a) Styrke de samiske språkene gjennom å lovfeste retten til samiske læremidler, styrke rekrutteringen til og videreutdanningen av samiske lærere og videreutvikle det samiske barnehagetilbudet.
- b) At det samiske folk skal ha fast representasjon i Nordisk Råd.
- c) At det skal opprettes Samiske Hus og samiske møteplasser og språkarenaer flere steder i Norge.
- d) At uavhengig av språklig ståsted, må samiske barn ha rett til samiskspråklig opplæring i alle barnehager i Sápmi.
- e) At fiskeoppdrett skal ut av gytefjorder og ut av områder hvor det drives med sjølaksefiske.
- f) Øke støtten til litteratur på de samiske språkene, både originallitteratur og oversettelser.
- g) Styrke samiskopplæring i hele landet og at elever som følger fjernundervisning får rett til hospitering.
- h) Dokumentere de samiske språkene slik at de blir tilgjengelig for fremtidige generasjoner.
- i) Opprette dokumentasjonssenter om konflikten ved utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget i Máze / Masi.
- j) Følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport blant annet gjennom å sikre at samiske rettigheter oppfylles, og gjennom å sette urfolk- og nasjonale minoriteter økonomisk i stand til å gjøre videre språklig- og kulturelt forsoningsarbeid.
- k) Samisk språk har lange tradisjoner i Norge og Norden. Det må jobbes med lærebokproduksjon nasjonalt og på tvers av landegrenser for å sikre at alle de samiske språkene som historisk tilhørighet i Norge, har lærebøker i flere fag.

Helsepolitikk – Samiklinikken

RØDT VIL:

- a) Styrke samiske spesialisthelsetjenester, og sikre at samer over hele Norge har tilgang på spesialisthelsetjenester med samisk kultur-, samfunns- og språkkunnskap.
- b) Styrke samisk selvbestemmelse i helsepolitikken, blant annet gjennom å sikre Sámi Klinihka organiseres med et eget styre og eget budsjett under Helse Nord RHF.
- c) Jobbe for et tilgjengelig samisk helsetilbud også i de store byene, for eksempel Oslo og Bergen.

Krisesenter og vold mot kvinner blant samer

RØDT VIL:

- a) Sikre tilgjengelig krisesentertilbud i hele Sápmi.
- b) Sikre kompetanseheving om samiske samfunn, språk og kultur i politiet, hjelpeapparatet og i institusjoner og organisasjoner som tilbyr krisetelefoner og krisehjelp til den samiske befolkningen.
- c) Sikre samiske barns rett til likeverdige tilbud gjennom sikre kompetanse om samisk språk- og kultur i barneombudet, og gjennom å etablere et Samisk Barnehus eller nasjonalt ambulerende samisk kompetanseteam under Barnehuset i Finnmark.

Nasjonale minoriteter og internasjonalt ansvar

Andre og nyere minoriteter og folkegrupper i Norge må få mulighet til å praktisere kulturen og språket sitt så langt det er mulig. Samfunn og skole må søke å benytte tolketjenester og digitale oversettelser i alle sammenhenger når rettigheter, skole og arbeid står på dagsordenen. Nasjonale minoriteter i Norge må sikres reell rett til opplæring i sitt eget morsmål og kunne delta i samfunnet med det der det er mulig.

Staten må øremerke midler til kommuner og fylkeskommuner for å sikre at disse tar en aktiv rolle i å gjennomføre tiltak knyttet til oppfølging av Sannhet og forsoningskommisjonens rapport overfor nasjonale minoriteter

Antisemittismen har dype røtter i europeisk historie og i vår egen historie her i Norge. Vi må fordømme og bekjempe antisemittisme i alle dens former. Jøder skal ikke oppleve trusler og frykt i Norge.

RØDT VIL:

- a) At nasjonale minoriteter får et eget fond som erstatning for fornorskningspolitikken, og at det blir gitt tilstrekkelige statlige tilskudd til revitalisering av nasjonale minoriteters språk og kultur, blant annet ukeavis og radioprogram på disse minoritetsspråkene.
- b) Sikre at nasjonale minoriteter i skole og barnehage får undervisning i eget språk.
- c) At Norge skal gi bistandsmidler til land og organisasjoner som jobber for urfolk og nasjonale minoriteters rettigheter.
- d) Etablere språkutdanning til nasjonale minoriteter, i lærerutdanninger og på universitetsnivå.
- e) Sikre tolketjenester for mennesker på alle språk vi til enhver tid har i landet.
- f) Jobbe for at det opprettes et felles utviklingsfond for alle nasjonale minoriteter som kan styrke kulturene og språkene deres

- g) Øke støtten til bokutgivelser på kvensk, romani og romanes, enten det er originallitteratur eller oversettelser.
- h) At forslag i sannhets- og forsoningskommisjonens rapport må følges opp, og det må sikres tilstrekkelig statlig finansiering til revitalisering av språkene til alle nasjonale minoriteter. Sikre retten til morsmålsopplæring, og til at nasjonale minoriteter i barnehage og skole får opplæring i og på eget språk
- i) At staten skal gi støtte til prosjekter som kan fremme kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteter.
- j) At kvenfolkets dag 16. mars vedtas som offisiell flaggdag og ønsker om offisielle flaggdager fra rom, romani og skogfinner skal jobbes for.
- k) At arbeid mot antisemittisme skal prioriteres av det offentlige, blant annet som en del av politiets innsats mot hatkriminalitet og i lærerutdanningen og utdanningsvesenet.
- l) Tilbakeføre forvaltningen av erstatningsfondet for Romanifolket/taterne til medlemsorganisasjonene.

Skeiv politikk

Samfunnets normer og forventninger til kjønn og seksualitet påvirker oss alle. Rødt jobber for et samfunn hvor alle mennesker er fri til å leve ut sin seksualitet og til selv å få uttrykke kjønn på den måten de ønsker. Mulighetene for å leve et godt og fritt liv avhenger blant annet av mulighetene for å kunne ta utdanning, forsørge seg selv, ha god helse og bli anerkjent for den man er i alle sammenhenger. Statistikkene viser dessverre at skeive som gruppe fremdeles har dårligere levekår enn resten av befolkningen. For Rødt er derfor det å stille politiske krav som hever levekårene for denne gruppa, en del av kampen mot Forskjells-Norge. Det er heller ikke slik at alle skeive har like muligheter til å leve ut sin seksualitet eller sitt kjønnsuttrykk. Vi har derfor fokus på de av oss som lever under forhold som gjør at det å være skeiv kan oppleves ekstra vanskelig, har funksjonsnedsettelse eller er innvandrere og minoriteter som blir utsatt for rasisme. Transpersoner er blant dem som skårer lavest når det gjelder levekår. Holdninger til transfolk bør endres gjennom at kunnskap spres, at transfolks virkelighet gjenspeiles i lovverket, og at man jobber for bedringer i helsetilbudet.

I løpet av de siste årene har hatet mot skeive fått fornyet gnist verden over. Globalt er transpersoner en del av fiendebildet til både flere kristne retninger (inkludert den katolske kirke og ulike evangeliske grupperinger), fundamentalistisk islam, ytre høyre i land fra Russland til Ungarn, Italia og USA og til transekskluderende selverklærte feminister. Dette hatet mot transpersoner går hånd i hånd med hat mot skeive generelt. I Norge har vi sett dette både gjennom terrorangrepet 25. juni 2022 og nazistgrupper sine slagord som «knus homolobbyen». Rødt står solidarisk sammen med transpersoner og andre skeive i kampen mot hatet fra alle kanter. Som et sosialistisk feministisk parti står vi sammen med alle undertrykte, fordi ingen er fri før alle er fri.

Kjønnsidentitet

RØDT VIL:

- a) Ha en tredje kjønnskategori hvor alle kan angi sitt eget kjønn.
- b) At personer med kjønnsinkongruens og transpersoner skal få omsorgsfull behandling bygd på god medisinsk praksis og forskning. Oppheve Rikshospitalets monopol på behandling av kjønnsinkongruens. De regionale helsetilbudene skal tilby medisinsk behandling.
- c) At det etableres et helhetlig behandlingstilbud med lav terskel og spesialkompetanse i alle helseregionene for personer som opplever kjønnsinkongruens eller kjønnsdysfori basert på deres individuelle behov og ønsker.
- d) At det opprettes en klageinstans for alle som får avslag på søknad om kjønnsbekreftende behandling.
- e) At alle som har blitt tvunget til å kastrere seg for å få endret juridisk kjønn før lovendringen i 2016, skal ha rett på erstatning.
- f) At barn som er født intersex får informasjon om sin medisinske bakgrunn, og at de selv kan ta en avgjørelse om de vil gjennomgå kjønnsbekreftende operasjon(er) når de har fylt 18 år, eller før det med foreldrenes samtykke. Der foreldrene ikke samtykker skal vedkommende kunne anke til statsforvalter.
- g) At det i ny teknisk forskrift stilles krav til at alle offentlige nybygg og offentlige bygg der toaletter og garderobefasiliteter skal restaureres, skal ha kjønnsnøytrale alternativer med enkeltbåser for dusj, toalett og garderobe.
- h) Jobbe for økt forskning og kompetanse innen behandling av transpersoner.
- i) Sørge for at fastleger kan tilby de samme medisinske behandlingene til transpersoner som de kan tilby til cispersoner.
- j) At behandling for transpersoner skal være basert på informert samtykke.
- k) At mindreårige transpersoner skal ha et faglig oppdatert medisinsk og terapeutisk behandlingstilbud, og at helsehjelpen deres ikke unødig defineres som "utprøvende" behandling.
- l) At staten og Rikshospitalet formelt beklager overgrepene mot transpersoner fram mot 2016.
- m) Helsestasjon for kjønn og seksualitet (HKS), skal være modellen for hvordan vi behandler transhelse i Norge. Rødt skal jobbe for at det opprettes en HKS i alle store norske byer.

Et lovverk som sikrer like rettigheter uavhengig av seksuell orientering

RØDT VIL:

- a) Fortsatt ha en kjønnsnøytral ekteskapslov, rett til assistert befruktning, adopsjon og medmorskap.
- b) At skeive må inkluderes i hjelpetilbudet som finnes til mennesker i prostitusjon. Tilbudet må tilpasses slik at de også fanger opp de særskilte utfordringer som skeive i prostitusjon har.
- c) Ha lokale handlingsplaner for kjønns- og seksualitetsmangfold samt rådgivningstjenester for spørsmål om seksuell orientering og kjønnsuttrykk som bl.a. kan gi informasjon i skolen og i arbeidslivet.
- d) At elever og barnehagebarn gis innsikt i mangfoldet av ulike kjønnsidentiteter og seksuelle orienteringer.

- e) Arbeide for et adopsjonslovverk med internasjonale adopsjonsordninger som muliggjør adopsjon uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet eller legning.
- f) Jobbe for at barn som har flere enn to foreldre, skal sikres juridiske rettigheter til alle foreldre.
- g) Sikre at organisasjoner som driver med LHBTI+-arbeid har midler til å ha aktivitet. Legge vekt på at skeive minoriteter også får midler.

Skeive flyktninger

Det er fremdeles kriminelt – i flere tilfeller livsfarlig – å ha en annen seksuell orientering enn heterofil i mange land. Flere land har kriminalisert det å ha en annen legning enn heterofil, og i åtte land kan du dømmes til døden om du praktiserer en annen legning enn heterofili. I mange land er det straffbart å snakke positivt om LHBTI+, inkludert å bære symboler som symboliserer dette. Ifølge Amnesty krever også mange land at transpersoner gjennomgår en irreversibel sterilisering før de kan endre juridisk kjønn. Derfor må Norge gå foran for å styrke rettighetene til personer som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet.

RØDT VIL:

- a) Høyne kompetansen om seksualitet og kjønnsidentitet hos UDI og UNE ved intervju av flyktninger som søker på bakgrunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet, og sette krav om slik kompetanse ved alle statlige asylmottak.
- b) At LHBTI+ blir en del av introduksjonsprogrammene for nyankomne flyktninger.
- c) Sikre at transpersoner har tilgang til behandling (hormoner, etc.) mens de venter på svar på om de har fått innvilget asyl eller ikke.

Skeiv skolepolitikk

Skolen skal være en arena der elever som bryter med normer for kjønn og seksualitet, trygt kan være seg selv og bli inkludert. For å få til dette må skoleansatte kjenne seg trygge når temaer knyttet til kjønn og seksualitet kommer opp, både i klasseromssituasjon og i korridorene

RØDT VIL:

- a) At skoleansatte skal være med og bidra til åpenhet og kunnskap om kjønnsroller gjennom aktivt holdningsendrende arbeid slik at alle barn kan vokse opp med trygghet og frihet til å ta sine egne valg.
- b) At LHBTI+ skal være en obligatorisk del av undervisningen helt fra 1. klasse. Klasse-rommet skal være et trygt sted å være for alle elever. Dette må sikres gjennom læreplanene.
- c) Stoppe all statsstøtte til skoler som diskriminerer LHBTI+-personer ved ansettelse.

Rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelse

Likestilling må ligge til grunn for all politikk som omhandler eller påvirker kronisk syke og mennesker med funksjonsnedsettelse. De av oss som har en funksjonsnedsettelse, blir først og fremst funksjonshemmet i møtet med samfunnsskapte barrierer og diskriminering. Disse barrierene må vi bryte, og det gjøres best ved å sikre samfunnsdeltakelse, hindre diskriminering og utforme samfunnet universelt.

Alle mennesker har rett til like muligheter til deltakelse i samfunnet, utdanning, familie- og arbeidsliv. Et viktig verktøy for noen mennesker med funksjonsnedsettelse er tilgang på god og riktig assistanse, som de er med på å utforme. Personlig assistanse muliggjør likestilt deltakelse i samfunnet

Mennesker med funksjonsnedsettelse har rett til å delta i arbeidslivet og i utdanning og å kunne benytte seg av offentlige tjenester, på lik linje med andre i samfunnet. Utdanning, arbeidsliv, NAV og helsetjenester må bedre tilpasses personer med funksjonsnedsettelse, og tiltakene er mer utfyllende beskrevet i de aktuelle kapitlene.

Et lovverk for likestilling

Mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få innfridd sine menneskerettigheter på lik linje med alle andre i samfunnet. Mennesker med funksjonsnedsettelse skal ikke diskrimineres bort fra samfunnsdeltakelse. Krav til universell utforming både fysisk og på informasjons- og kommunikasjonsfeltet må da håndheves langt strengere enn det som er dagens praksis. Rødt skal sikre at CRPD blir inkorporert i norsk lovverk.

RØDT VIL:

- a) Ha en handlingsplan for universell utforming fram mot 2035, med fokus på bygg, IKT-løsninger, samferdsel og offentlige rom samt utdanningsinstitusjoner og arbeidsplasser.
- b) Rettighetsfeste en nasjonal TT-ordning og inkludere alle med særskilt behov for det. Pårørende til personer med nedsatt funksjonsevne skal også ha rett til transportstøtte ved behov.
- c) Styrke offentlige tilretteleggingsordninger for hjem, skole og arbeidsplasser i alle kommuner.
- d) Sikre at interesseorganisasjonene for mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres pårørende har innflytelse på offentlige prosesser som påvirker deres medlemmer, og blir sikret god økonomi.
- e) At barn- og ungdom med nedsatt funksjonsevne ivaretas spesielt i barnehage, skole og på arbeidsmarkedet. Barn og ungdom med særskilte behov må sikres etterskoletilbud også etter 7. klasse, ut videregående skole og uten egenandel. Rådgivningstjenestene i skolesystemet må sikres kompetanse i spørsmål som gjelder funksjonsnedsettelse, utdanning og arbeidsliv.
- f) Sikre at kommunene har klare nok krav til styring og kvalitetssikring av tjenester som blir utført av andre enn kommunen selv. Dette gjelder også ordninger med BPA.
- g) At idrettsledere og trenere får verktøyene som kreves for å inkludere funksjonshemmede i idretten.
- h) Styrke habiliterings- og rehabiliteringstilbudet i både spesialisthelsetjenesten og kommunene.
- i) Gi alle med funksjonsnedsettelse tilgang på nødvendige hjelpemidler.
- j) Øke ytelsene til personer som står utenfor arbeidslivet på grunn av nedsatt funksjonsevne.
- k) Styrke og utvide VTA-ordningen og sikre at offentlige og private arbeidsgivere ansetter flere personer med funksjonsnedsettelse.
- l) Oppfylle retten til medvirkning og medbestemmelse som fremgår tydelig av FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).
- m) BPA- ordningen skal være en rettighet i alle kommuner. Rettigheten skal følge menneskene og ikke postadressen. Ordningen skal tildeles og administreres av NAV.
- n) Innføre statlig finansiering av BPA med midler øremerket hver bruker.

Ungdom

Ungdom blir påvirket av lovene og endringene i samfunnet og representerer viktig håp for framtida. Likevel blir ungdom for ofte ignorert i viktige spørsmål, de har lite påvirkningskraft, og tilbud for ungdom bygges ned. Rødt vil styrke ungdommens rett til å utøve egen kultur og gi ungdom økt påvirkningskraft i politiske beslutninger og organer.

Ungdom skal ha politisk påvirkningskraft

Ungdom kan i større grad bli påvirket av politiske beslutninger enn det mange voksne blir. Det som skjer i tenårene, kan ha konsekvenser for resten av livet. Klimaendringer og miljøødeleggelser er problemer man ikke har funnet en løsning på, hvor konsekvensene kommer til å prege alle kommende generasjoner. Allikevel har en stor andel av ungdom ingen mulighet til å påvirke sin situasjon direkte gjennom valg, selv om de både kan straffefølges, og må betale skatt. Som marginalisert gruppe har minoritetsungdom i enda mindre grad påvirkningskraft på viktige politiske beslutninger som angår dem og deres nærmiljøer. Prøveordningen med valg for 16-åringer har vist at velgerne blir mer aktive når de blir inkludert tidligere.

RØDT VIL:

- a) Innføre allmenn stemmerett for 16-åringer.
- b) Etablere gode retningslinjer som sikrer at Ungdomsråd og Ungdommens fylkesråd blir demokratisk valgt, og at de får reell deltakelse og påvirkningskraft.
- c) At demokratisk valgte ungdomsråd skal ha forslags-, møte- og talerett i hovedutvalg, formannskap, kommunestyret og fylkestinget, også i saker som ikke angår ungdom.
- d) Etablere et nasjonalt ungdomsråd.
- e) At myndighetene skal legge til rette for reell innflytelse for barn og unge i lokale, nasjonale og internasjonale beslutningsprosesser.
- f) Utarbeide en handlingsplan for hvordan minoritetsungdom kan sikres påvirkningskraft både i og utenfor formelle politiske organer.
- g) Gi rett til politisk fravær i ungdomsskolen.
- h) At grunnstøtten til norske barne- og ungdomsorganisasjoner må økes.

Ungdom skal ha rett til egne plasser og kulturuttrykk

Ungdom skal ha rett til egen kultur, men også egne rom. Derfor må man tilrettelegge for ungdommenes hobbyer, kulturuttrykk og egenorganisering.

RØDT VIL:

- a) Gi ungdom råderett over egne kulturinstitusjoner.
- b) Bygge ut fritidsklubber over hele landet, og jobbe for at kommunene får finansiering til å ha gode ungdomstilbud.
- c) Sikre fullverdige kulturtilbud for ungdom også i distriktene.
- d) Opprette flere ungdomshus, både selvstyrte og kommunalt styrte. Ungdoms egenorganisering må støttes økonomisk.
- e) Gi ungdom mulighet til å ta i bruk forlatt og ubrukt privat og kommunal eiendom.
- f) At det offentlige legger til rette for ungdoms utøvelse av kultur og kunst gjennom å stille øvingslokaler, studioer, graffiti vegger og andre fasiliteter til rådighet, samt øke tilgangen til utstyr og instrumenter.
- g) Legge til rette for at ungdom kan dyrke interessene sine gjennom digitale kulturelle uttrykksformer som dataspill, film, grafisk produksjon og koding.
- h) Redusere prisene for barn og unge som ønsker å delta i organiserte fritidsaktiviteter.
- i) Styrke og tilrettelegge for uorganisert idrett gjennom ballbinger, kommunale skateparker, og lignende.
- j) At barn og ungdom må få fri tilgang til kunst og kultur.
- k) Styrke Frifond-ordningen.
- l) Øremerke midler til alle Norges kommuner for opprettelsen og opprettholdelsen av fritidstilbud til unge.
- m) Lovfeste retten til fritidsklubb.

Digitalpolitikk

Rødt ønsker å demokratisere internett. Vi aksepterer ikke at noen få utenlandske storselskaper i praksis har full kontroll med den digitale infrastrukturen i samfunnet. For Rødt er digital suverenitet et mål, og data om norske innbyggere skal derfor lagres i Norge.

Rødt ser på data som er samlet inn i offentlig regi, som innbyggernes felles eiendom. Slike data skal ikke selges bort, men tilgang kan gis gratis eller for en avgift. Spørsmålet angående tilgang og kostnaden bestemmes demokratisk på bakgrunn av formålet. For Rødt er det et mål at vi bygger opp en norsk IT- industri med et mangfold av små og store selskaper. Offentlige IT-kontrakter skal brukes aktivt for å bygge opp en slik industri.

Det er avgjørende å bringe de globale teknologigigantene inn under folkevalgt kontroll. Det innebærer blant annet å innføre et skatteregime som sørger for at disse selskapene betaler en reell skatt, slik at de ikke får utkonkurrere annet næringsliv, som for eksempel medier. Slike selskaper må også ha fysisk kontor og lokale representanter som står ansvarlig for virksomheten Norge.

RØDT VIL:

- a) Opprette en statlig skytjeneste som en del av den grunnleggende digitale infrastrukturen i offentlig sektor, inkludert maskinvaren og programvaren som kreves for å drifte de digitale tjenestene i offentlig sektor. En slik statlig skytjeneste skal være tilgjengelig for alle statlige, kommunale og fylkeskommunale virksomheter. Tjenesten skal ligge i Norge.
- b) At en statlig skytjeneste skal bygges opp gjennom bruk av åpen kildekode og åpne standarder. Dette skal hindre at offentlig sektor blir låst til en eller et fåtall leverandører og vil gi mer åpenhet og innsikt i hvordan systemene fungerer.
- c) Skattlegge teknologigigantene på en måte som gjør at disse selskapene ikke undergraver norsk næringsliv.
- d) Sørge for at offentlig sektor bruker faste ansatte i fulle stillinger til å utvikle og drifte sine egne løsninger.
- e) Opprette en statlig virksomhet som skal yte konsulenttjenester rundt IT for offentlig sektor for å holde på kunnskapen og samtidig hindre privatisering av offentlig drift.
- f) Unngå, og fase ut, lukket, proprietær programvare som standard i kommune og stat, inkludert programvare som utvikles på oppdrag for kommune og stat.
- g) At grunnleggende digitale tjenester som ses på som nødvendigheter for å leve et normalt og fullverdig liv, skal leveres som en del av det offentlige tjenestetilbudet. Bredbånd skal bygge ut i hele landet.
- h) Jobbe for at det digitale Norge blir miljøvennlig, blant annet gjennom forbud mot Bitcoin-serverparker og lignende. Ha en restriktiv politikk for bruken av kunstig intelligens (KI) for å holde internettets strømforbruk under kontroll.
- i) Sikre offentlig kontroll av kunstig intelligens, og utvikle egne norske KI-modeller.
- j) At tilgang til internett må anses som en menneskerett og derfor gjøres tilgjengelig gratis for alle.
- k) Innføre en nasjonal aldersgrense på sosiale medier, som må kunne håndheves på en reell måte.
- l) Barn under 13 år skal skjermes for smarttelefoner.
- m) Innføre et generelt forbud mot overvåkingsbasert reklame, og et særegent forbud mot å spore barn til kommersielle formål.
- n) Utrede bedre regulering av avhengighetsskapende design.
- o) Forby markedsføring mot barn på internett, og styrke håndheving mot ulovlig markedsføring generelt
- p) At det på områder hvor kommuner og offentlige instanser har samme behov for en digital tjeneste, skal lages felles løsninger som kan tas i bruk på tvers i stedet for at de utvikler tjenester parallelt eller kjøper inn hver for seg i markedet, etter modell av hva som er gjort for einnsyn.no.
- q) Sikre språkteknologi tar hensyn til de norske skriftspråkene og talemåte.
- r) Innta en føre-var-tilnærming til utvikling og bruk av kunstig intelligens, både i privat og offentlig sektor. Forby kommersiell ansiktsgjenkjenning og annen biometrisk fjernidentifisering i offentlige rom.
- s) Gi mulighet for forbrukere med begrenset digital tilgang til å betale for varer og tjenester uten å bli belastet med urimelig høye gebyrer.

Mot imperialism og krig

Norge har sammen med allierte i angrepsalliansen NATO deltatt i eller støttet en rekke imperialistiske kriger mot andre land – Irak, eks-Jugoslavia, Afghanistan, Libya og Syria. Dette har ført til enorme menneskelige lidelser, politisk ustabilitet og har drevet mennesker på flukt. Norge må slutte å delta i stormaktenes folkerettsstridige kriger, og heller bygge opp et sterkt, nasjonalt forsvar.

Rødt er mot alle former for imperialism, uansett hvem som står bak. Rødt mener at Norge ikke skal stille seg på noen side i kampen mellom imperialistiske stormakter. Med sine kriger og intervensjoner over store deler av kloden, er USA med NATO som redskap den sterkeste imperialistmakten i verden. Samtidig viser Russlands brutale invasjon av Ukraina, Tyrkias aggresjon mot naboland og Israels folkemorderiske kolonialisme i Midtøsten, at aggressiv imperialism ikke er forbeholdt ett land.

Rødts antiimperialisme er basert på mellomfolkelig solidaritet, respekt for folkerett og sjølråderett, at Norge ikke skal delta i eller støtte angrepskriger. Dette er uforenelig med NATOs grunnlag. Rødts mål er en forsvarsallianse som styrker vår nasjonale sikkerhet og selvstendighet, og ikke styres av stormaktsinteresser.

Rødts mål er en forsvarsallianse som styrker vår nasjonale sikkerhet og selvstendighet, og ikke styres av stormaktsinteresser. FN er en viktig global organisasjon, men fungerer i dag ikke etter formålet. Rødt vil styrke og reformere FN. Det betyr at Sikkerhetsrådet må speile dagens verden, samtidig som vetoet fjernes.

De senere årene har Kina vokst fram som en ny økonomisk supermakt, og rivaliseringen mellom USA og Kina har hardnet til. Rødt tar sterk avstand fra alle forsøk på å dra Norge inn i den nye supermaktskonflikten.

NATO omtaler Israel som en likesinnet partner, og gjennom NATO-medlemskapet er også Norge del av dette partnerskapet med apartheidregimet og okkupantmakten Israel. NATO er en atomvåpenallianse som gir seg selv retten til å bruke atomvåpen først i en krig, og har dratt Norge inn i flere kriger som både har rammet andre lands sivilbefolkning, undergravet folkeretten og gått på bekostning av Norges nasjonale forsvarsevne. Rødt vil derfor at Norge melder seg ut av NATO. Rødt vil arbeide for at Norges hovedrolle internasjonalt skal være å jobbe for global gjensidig nedrustning, fredsmekling og langsiktig støtte til gjenoppbygging etter konflikter, ivareta og forsvare folkeretten og nasjonenes rett til selvbestemmelse.

Jenter og kvinner i konfliktområder er særlig utsatte for seksuell vold, som fortsatt blir brukt som våpen i krig. Derfor arbeider Rødt mot alle former for vold, og mener at kvinner må inkluderes i freds- og forsoningsarbeid.

Se også kapitlet om internasjonal solidaritet og kapitlet om oljefondet.

RØDT VIL:

- a) Jobbe for forsvarsallianser med andre demokratiske land i vår geografiske nærhet uavhengig av stormaktsrivaliseringen.
- b) Melde Norge ut av NATO.
- c) Ikke ha noen norsk deltakelse eller støtte til angrepskrig, verken militært, politisk eller økonomisk.
- d) Sikre folkevalgt kontroll over utenriks- og sikkerhetspolitikken. Militære styrker skal aldri sendes utenlands uten vedtak i Stortinget i plenum.
- e) At Norge må avvikle den faste militærbasen i Jordan og hente styrkene hjem.
- f) Sikre veteranenes rettigheter til økonomisk erstatning og oppfølging og hjelp ved psykiske og fysiske skader. Rødt er mot krigene, men for rettferdig behandling av veteranene.
- g) Stanse all våpeneksport til bruk i angrepskrig, undertrykking og menneskerettighetsbrudd.
- h) Kreve sluttbrukererklæring for all våpeneksport fra Norge og norskeide selskaper i andre land, med en eksportklausul, også fra Norges allierte.
- i) Jobbe for universell oppslutning om forbudene mot kjemiske, biologiske og kjernefysiske våpen og arbeide for et forbud mot drapsroboter som bruker sensorer og kunstig intelligens. Norge må arbeide for full atomnedrustning og umiddelbart ratifisere den internasjonale avtalen om forbud mot atomvåpen.
- j) Styrke det internasjonale nødhjelpsapparatet og gjøre det i stand til å reagere raskt i en krisesituasjon.

- k) At Russland umiddelbart stanser krigen og trekker seg ut av Ukraina. Vi støtter ukrainernes legitime motstandskamp for nasjonal suverenitet, i tråd med de hensynene som ligger i uttalelsen fra Rødts landsmøte i 2023.
- l) Støtte andres lands sjølråderett og jobbe mot imperialistisk innblanding i andre lands politiske prosesser og suverenitet.
- m) Gjeninnføre krigsførebygging som en av Forsvarets hovedoppgaver
- n) At folkerettsstridig angrepskrig og krigsforbrytelser blir straffeforfulgt.
- o) Styrke den nasjonale forsvarsevnen. Derfor har Rødt tilsluttet seg forsvarsforliket. Rødts landsmøte vil understreke at partiets tilslutning til forsvarsforliket er i form av utenriks- og forsvarskomiteens merknader og 14 vedtak. Tilslutningen betyr ikke at partiet støtter regjeringens proposisjon i sin helhet. Rødts motstand mot USA-avhengigheten, Nato og amerikanske militærbaser ligger fast, og forliket skal ikke legge begrensninger på Rødt som kraftfull opposisjon i utenriks- og sikkerhetspolitikken
- p) Rødt vil bidra til å bygge en bred anti-imperialistisk fredsbevegelse, og jobbe mot krig, atomvåpen, våpenkappløp og amerikanske baser
- q) At Norge skal bidra til å utvikle og styrke de internasjonale avtalene som ligger i Menneskerettighetserklæringa, FN-pakten og Geneve-konvensjonene m.fl.
- r) Styrke forbudene mot klasevåpen og antipersonell landminer, støtte arbeidet med mine- og eksplosivrydding og bidra til at konvensjonenes øvrige forpliktelser etterleves.
- s) At Norge skal være en pådriver for beskyttelse av sivile mot eksplosive våpen i befolkede områder. Norge skal lede an i arbeidet med å iverksette de politiske forpliktelsene i den internasjonale politiske erklæringen (EWIPA-erklæringen), som Norge har undertegnet.
- t) At Norge skal styrke beskyttelsen av miljøet før, under og etter konflikt. Norge skal fortsatt være progressiv når det gjelder rapportering på nasjonale klimautslipp fra forsvaret, og være pådriver for grundig og obligatorisk rapportering av militære utslipp under Parisavtalen.

Militær og sivil beredskap

Militær beredskap

Det trengs en sikkerhetspolitikk både i Norden, Europa og verden, som faktisk er i stand til å hindre angrepskrig, ivareta og forsvare folkeretten og nasjonenes rett til selvbestemmelse. Rødts mål forsvarspolitisk er et defensivt, sterkt nasjonalt forsvar, uavhengig av stormaktsinteresser.

Forsvaret må være rustet til å forsvare oss om det blir nødvendig, med allmenn verneplikt som et bærende prinsipp. Den sterkt økte militære aktiviteten fra USA og NATO i nordområdene strider mot Norges interesse av lavspenning, forutsigbarhet og stabilitet i nord. Parallelt med styrkingen av det norske forsvaret må det gjøres mer for å redusere risikoen for krig mellom stormaktene; bevare lavspenning, unngå eskalerende stormaktsrivalisering i Norges nærområder og sikre at folkerettens forbud mot angrepskrig respekteres og håndheves. Rødt står for en forsvarspolitikk med mål om fred og lavspenning.

Det norske forsvaret har over lang tid blitt nedbygd til fordel for angrepskrig i utlandet istedenfor å forsvare vårt eget land. Nedbyggingen av invasjonforsvaret har medført at personell har blitt nedprioritert til fordel for svært kostbart materiell, som F35-kampflyene, mer egnet til offensiv krigføring i utlandet enn til forsvar av Norge. Flere av Forsvarets oppgaver har blitt privatisert. Både de ansattes arbeidsbetingelser og forsvarevnen har blitt svekket. Militær beredskap og nasjonal matvareberedskap er svekket som resultat av redusert matproduksjon og sjøforsyning.

Rødt vil styrke Norges nasjonale forsvarevne for å sikre vår selvstendighet. Ved å øke evnen til å være til stede og hevde suverenitet i nordområdene, bidrar vi også til å redusere muligheten for misforståelser, konflikt og stormaktsrivalisering i regionen. Med et sterkere nasjonalt forsvar kan vi sørge for at Norge er premissleverandør for militær aktivitet på vårt eget territorium. Rødt vil ikke ha noen utenlandske militærbaser og forsvarsinstallasjoner på norsk jord. Atomubåter i norske farvann må forbys.

New Public Management og økt markedsstyring har bidratt til å svekke det norske forsvaret gjennom mange år. Konkurransetsetting hører ikke hjemme i sektorer som er avgjørende for rikets sikkerhet. Hele faste stillinger og tilbakeføring av støttefunksjoner i Forsvarets egenregi skaper trygghet, tillit og i siste instans bedre beredskap.

RØDT VIL:

- a) Styrke den allmenne verneplikten. Gjenninnføre samfunnstjeneste som et alternativ til verneplikt i forsvaret.
- b) Bygge opp et moderne luftvern; styrke Hæren og Heimevernet med flere soldater, mer øving og mer moderne utstyr; styrke Sjøforsvaret og gjenopprette Sjøheimevernet.
- c) Prioritere militære kapasiteter som er egnet for å forsvare våre grenser og nærområder, framfor bruk i angrepskrig i andre deler av verden
- d) Gjenreise prinsippet om at det ikke skal være utenlandske militærbaser på norsk jord. Oppheve avtalen med USA om nye og eksisterende «omforente områder». Sikre norsk jurisdiksjon på norsk jord.
- e) At den militære beredskapen og mannskapene Forsvaret rår over, i sterkere grad må forpliktes til å bistå sivilsamfunnet.
- f) Sikre retten til militærnekting og retten til å få opplæring i sivile motstandsformer.
- g) Styrke et defensivt cyberforsvar og øke kunnskapen om digital sikkerhet i befolkningen.
- h) Styrke den demokratiske kontrollen over etterretningstjenestens overvåking.
- i) At rammeavtalen i etterretningssamarbeidet mellom Norge og USA må offentliggjøres. Det må kreves bedre informasjon om etterretningsarbeidet overfor Stortinget, og Kontrollutvalget må få lov til å bruke utenlandske kilder i sin granskning.
- j) At Norge arbeider mot militarisering av verdensrommet og ikke bruker vår romteknologi til militære formål.
- k) At en uavhengig tredjepart skal måle utslipp i skyte- og øvingsfelt samt andre områder som er eid eller drevet av Forsvarsbygg.
- l) Stanse privatiseringen og konkurransetsettingen av renhold, vedlikehold, IKT og andre oppgaver i Forsvaret.
- m) Styrke veteranenes erstatningsordninger og helsetilbud, og sikre at soldater som skades ved et eventuelt angrep på Norge er garantert samme rett på erstatning som soldater som skades i internasjonale operasjoner/krig i utlandet.
- n) Styrke beredskapen gjennom økt bruk av lokale leverandører.
- o) Bevilge 1 milliard til arbeid for fred og nedrustning. Beløpet justeres opp hver gang bevilgningene til forsvaret økes
- p) At nye fregatter skal være utstyrt for norske farvann, ikke for bruk i Sør- eller Østkinahavet. Rødt vil stemme mot nye fregatter om dette kravet ikke er oppfylt. Eksisterende fregatter skal også være utstyrt for norske farvann, eller ombygges for dette.

Sivil beredskap

Den sivile beredskapen har blitt sterkt nedprioritert. Den sivile beredskapen er avgjørende både i møte med kriser, naturskader og katastrofer, pandemier og krig. Totalberedskaps-kommisjonen fastslo i sin rapport at den sivile beredskapen er for dårlig til å gi tilstrekkelig beskyttelse til sivilbefolkningen i krise og krig. Rødt mener Norge må ha en langt større grad av selvforsyning, samt reetablere beredskapslagre av kritiske varer som mat, medisin og drivstoff, og generelt styrke hele samfunnets motstandskraft i møte med kriser og krig.

Grunnlaget for en god sivilberedskap er et samfunn som fungerer godt over hele landet, også i normaltid. De spesifikke områdene er nærmere omtalt i andre kapitler i arbeidsprogrammet. Eksempler på disse er helseberedskap som bl.a. handler om desentralisert sykehusstruktur som baserer seg på god grunnbemanning med egne ansatte, og avviker innleie fra utlandet. Tilgang til mat og medisiner for hele befolkninga må sikres gjennom å sikre selvforsyning og tilstrekkelig korn - og medisinlagre. Importavhengighet må erstattes av mer kortreiste løsninger, med offentlig produksjon og lagring.

Den sivile beredskapen handler også om klimatilpasning, som flomsikring. Det bør utarbeides en sektorovergripende plan for klimatilpasning i Norge. Planen skal ha konkrete mål som gjør hele Norge bedre rustet mot klimaendringer og framtidige kriser, og samtidig sysselsette lokal arbeidskraft og styrke kommunal kunnskap og kompetanse om tilpasning.

Også ved et militært angrep på Norge vil den sivile beredskapen være avgjørende. Det handler både om å beskytte sivilbefolkningen og om å opprettholde kritiske samfunnsfunksjoner som er nødvendige for at det militære forsvaret skal fungere. Strøm, vann, mat, veisystemer og annen offentlig kommunikasjon er uunnværlig for å opprettholde forsvarens i en krigssituasjon. Dersom sivile myndigheter ikke klarer å evakuere, vil det både ramme sivilbefolkningen som blir værende i kampsonen og innebære at det norske forsvaret må ta hensyn som kan begrense og hemme den militære motstandskampen.

RØDT VIL:

- a) At den sivile beredskapen styrkes kraftig for å kunne møte klimaendringer i form av ekstremvær og flom, skredulykker, større branner og andre ulykker.
- b) At mangelen på medisinsk beredskap, raskt rettes opp. Opprette Statsmed for å bygge ut offentlig eierskap i medisinproduksjonen. Inngå samarbeid med industrien for å sikre produksjon av samfunnskritiske legemidler i Norge.
- c) Styrke sivilforsvaret, og øke kapasiteten for evakuering av sivilbefolkningen i krise og krig. Det må også åpnes for at førstegangstjenesten kan avtjenes i Sivilforsvaret.
- d) Gjennføre sivilteneste som alternativ til militær verneplikt for alle. Opplæring og tjeneste i helse- og omsorgssektoren eller oppvekstsektoren skal kunne velges som et alternativ.
- e) Sivilarbeidere skal ikke fortrenge ordinært ansatte, men siviltenesten kan inngå i et utdanningsforløp som sikrer fagbrev eller lignende.
- f) Arbeide for at det skal gis opplæring til sivile, fredsbevarende kontingenter som kan drive hjelpearbeid i konflikter der partene aksepterer det.
- g) Sikre gode offentlige støtteordninger for sivilt arbeid mot krig og for nedrustning.
- h) At staten skal gi kommunene mer midler til opprydding etter ras og flom som skyldes ekstremvær.
- i) Bygge ut flere tilfluktsrom og annen infrastruktur for å beskytte befolkningen i tilfelle krig.

Internasjonale handels- og investeringsavtaler

Handel har vært og er fortsatt svært viktig for den økonomiske utviklingen i alle land. Under de siste tiårenes internasjonale offensiv fra kapitalens side har imidlertid handelspolitikken blitt brukt til å avregulere og markedsorienterte en stadig større andel av økonomien på en måte som kun tjener de store selskapene. Dette støttes opp av sterke internasjonale institusjoner som er forhandlet fram av de vestlige stormaktene. De rike landene bruker avtalene til å presse fram markedsadgang for sine selskaper, noe som særlig hindrer utviklingsland i å verne sin egen industri og økonomi i en oppbyggingsfase.

Dagens handels- og investeringsbeskyttelsesavtaler setter handel og storselskapenes interesser foran klima og miljø. Handel blir til et mål i seg selv – avtalene binder samfunn til en økonomisk modell som er basert på ubegrenset økonomisk vekst, og som innskrenker det politiske handlingsrommet til å bekjempe klimakrisen og beskytte miljøet.

Størst økonomisk og politisk betydning for Norge har tilknytningen til det markedsliberale EU gjennom EØS-avtalen. Den er ikke bare en handels- og investeringsavtale, men en avtale som stadig ekspanderer til å omfatte nye områder av samfunnet. Det er en ensidig avtale som tvinger Norge til å innføre direktiv på direktiv som EU vedtar, selv om Norge ved folkeavstemninger har sagt nei til EU-medlemskap. Alt for lenge har Norge vært nødt til å gå på tvers av norske lover og tariffavtaler for å tilpasse oss EUs «frie flyt». Dette både undergraver folkestyret og påtvinger oss usolidariske løsninger.

EØS-avtalen gir trange rettslige rammer for å kunne bekjempe Forskjells-Norge. Kamp for arbeidsvilkår og lønnsbetingelser vil komme i konflikt med reglene for fri flyt av arbeidskraft. Den friheten Norge har til å bruke oljefondet for å bygge statlig næringsdrift, vil hele veien måtte vurderes opp mot EØS-regelverket. Vårt alternativ til EØS-avtalen er en balansert handelsavtale som sikrer nasjonal kontroll.

Rødt mener at Norge ikke bør inngå handelsavtaler som inneholder investeringsklausuler og som binder opp og hindrer nasjonal politikk. Det må være fullt innsyn i og demokratisk behandling av viktige handelsavtaler.

RØDT VIL:

- a) Erstatte EØS-avtalen med en balansert handelsavtale som sikrer nasjonal kontroll. Innen det oppnås, må handlingsrommet i EØS-avtalen utnyttes ved aktivt å bruke reservasjonsretten.
- b) At alle handelsavtaler som Norge inngår, må sikre politisk handlingsrom til å føre nasjonal politikk på viktige områder. Mandatene for handels- og investeringsavtaler må diskuteres åpent i Stortinget, og alle avtaler må være gjenstand for en omfattende konsekvensutredning, ikke minst når det gjelder miljø og faglige rettigheter – med høring av berørte parter.
- c) At ingen avtaler Norge inngår, skal inneholde investeringsklausuler eller investor-stat tvisteløsningsmekanismer. Alle frihandelsavtaler som er forhandlet fram gjennom Efta, og som inneholder slike klausuler, må sies opp.
- d) At Norge ikke inngår flere bilaterale handelsavtaler uten at utviklingslandenes interesser blir ivaretatt og deres påvirkningsmuligheter sikret – blant annet gjennom spesielle unntaksordninger.
- e) Hindre at handelsavtaler blir brukt som brekkstang for privatisering og ytterligere markedsorientering av offentlig sektor.
- f) Ha finansiell åpenhet i kampen mot kapitalflukt, skatteunndragelse og aggressiv skatteplanlegging. Den nåværende mekanismen for land-for-land-rapportering (LLR) er for svak. En fullstendig LLR-mekanisme som grunnlag for å regulere finanskapitalen og begrense dens makt over demokrati og realøkonomi, må komme på plass.
- g) At Norge ikke inngår handels- og investeringsavtaler med land som ikke følger sine forpliktelser i Paris- avtalen og andre internasjonale miljøavtaler.
- h) Arbeide for at handels- og investeringsavtaler skal ivareta miljøforpliktelser, redusere klimautslipp, beskytte miljøet, fremme grønn teknologi og sikre bærekraftig matproduksjon.
- i) Arbeide for at avtalene sikrer faglige og sosiale rettigheter. ILO-konvensjoner, tariffavtaler og arbeidsmiljøloven må ha forrang foran handels- og investeringsavtaler, inkludert EØS-avtalen.
- j) Arbeide for at tilgang på reint drikkevann skal defineres som en rettighet og dermed ikke kan privatiseres og gjøres om til en handelsvare.
- k) Ha full åpenhet og innsyn og demokratisk behandling av forhandlinger som gjelder handels- og investeringsavtaler.

- l) Arbeide for internasjonalt samarbeid for å bekjempe registrering i skatteparadis.
- m) At det skal gjennomføres «nabosjekker» når Norge vurderer å implementere EU-lovgivning ved at man først undersøker hvordan og hvorvidt andre land har implementert reglene i egen lovgivning.
- n) Arbeide for en global formuesskatt.

Internasjonal solidaritet

Internasjonal solidaritet er en bærebjelke i vår politikk. Vår tids kapitalisme er internasjonal, og Norge utgjør en del av det globale imperialistiske systemet: Vår økonomi, vår handel og vår militære aktivitet er direkte eller indirekte med på å opprettholde globale undertrykkende strukturer. Derfor må vår kamp mot økte forskjeller, for flere rettigheter, mer frihet og mer demokrati være internasjonal. Imperialismens undertrykking og utbytting er hardest i det globale sør, og dette skaper motstand. Rødt støtter nasjonale og sosiale frigjøringskamper. Rødt deltar i en rekke ulike solidaritetsinitiativer og -organisasjoner og oppfordrer sine medlemmer til å være aktive i internasjonalt solidaritetsarbeid. Vi vil støtte alle progressive bevegelser som slåss for likeverd, nasjonale, sosiale, kvinnefrigjørende og demokratiske rettigheter. Det kan for eksempel være ukrainernes kamp for selvstendighet, kurdernes kamp for frihet eller urfolk og andre folks kamp mot den internasjonale kapitalismen.

I Midtøsten har okkupasjonen av Palestina pågått siden 1948, Al-Nakba, katastrofen på norsk. Siden 1948 har det palestinske folket vært statsløse uten noen form for selvbestemmelse der stadig mer av det palestinske landområdet har blitt okkupert gjennom ulovlige bosetninger, muren på Vestbredden og annektering av land og apartheidlover. Gaza har vært under en ulovlig blokade siden 2007, hverdagen for palestinere er preget av kontroller, overvåking og ulovlige arrestasjoner. Okkupasjonen på Gaza har siden oktober 2023 utviklet seg til et folkemord med ufattelige lidelser. Dette er fortsettelsen på Al-Nakba som aldri tok slutt.

RØDT VIL:

- a) Samarbeide med demokratiske og progressive krefter, herunder fagbevegelse og kvinneorganisasjoner, som slåss mot okkupasjon og undertrykking i Vest-Sahara, Kurdistan, Tamil-Eelam, Ukraina, Palestina, Iran og andre land.
- b) Støtte LHBTI+-organisasjoner på grasrotnivå i land der skeives rettigheter står i fare.
- c) Jobbe mot ensidige sanksjoner og trusler som ikke er forankret i folkeretten, og som truer lands nasjonale selvstendighet.
- d) Støtte ukrainernes kamp for frihet og selvstendighet mot den russiske aggresjonen og okkupasjonen av landet. Støtte fagforeningene i Ukraina og de progressive kreftene som er mot EU og NATO.
- e) Stoppe sexturismen og motarbeide menneskehandel («trafficking») samt støtte organisasjoner som jobber internasjonalt for kvinners rett til utdanning og familieplanlegging. Kvinners reproduktive helse under krig, okkupasjon og flukt er ekstra sårbar. Rødt mener at det er et stort behov for å støtte organisasjoner som jobber for å bedre kvinners helsesituasjon, og at hygieneprodukter, tilgang til trygg abort og prevensjon må være en del av nødhjelp.
- f) Samarbeide med fagbevegelsen i Norge og andre land om tiltak som kan styrke arbeidsrettigheter og fagorganisering internasjonalt.
- g) Jobbe mot sports- og kulturvasking av undertrykkende regimer som undertrykker arbeidere.
- h) Støtte kvinnbevegelsen og andre sosiale bevegelser som kjemper mot undertrykkende regimer i land som Iran, Afghanistan og Saudi-Arabia.
- i) Støtte kampen til demokratibevegelsen i land med autoritære regimer.
- j) Støtte frigjøringsbevegelser i det globale sør som kjemper mot kapitalisme og imperialismen.
- k) Støtte urbefolkningens kamp mot norsk imperialismen. Støtte Mapuches kamp mot Statkraft i Chile og Equinor i Argentina
- l) Stoppe Equinors uforsvarlige Fracking-virksomhet i Argentina og USA.
- m) Støtte folk i Latin-Amerika som kjemper mot undertrykking, blokader og USA-dominans.
- n) Jobbe for opphevelse av USA sine brutale sanksjoner mot av Cuba, og gi støtte for å motvirke lidelsen denne blokaden bringer
- o) Jobbe for opphevelse av sanksjonene mot Venezuela
- p) At Statkraft stopper alle planer om utbygging på den hellige Pilmaquen-elven i Chile.
- q) Støtte kampen til demokratibevegelsen i land med autoritære regimer.
- r) Jobbe for at Norge presser Tyrkia og krever full militær tilbaketrekning fra de okkuperte områdene i Syria.

Bistandspolitik

RØDT VIL:

- a) Styrke FN-samarbeidet, og øke kjernestøtten slik at FN-systemet kan jobbe mer effektivt.
- b) At minst 1 prosent av bruttonasjonalinntekten (BNI) brukes til samfunnsutvikling i fattige land, med prosjekter som støtter opp om demokratisk organisering, og som gjerne kan kanaliseres gjennom lokale sivilsamfunnsaktører som fagbevegelsen, studentbevegelsen, og urfolksorganisasjoner.
- c) At utgifter til flyktningarbeid i Norge ikke dekkes over bistandsbudsjettet.
- d) Slette gjeld til utviklingsland.
- e) Arbeide for en internasjonal uavhengig mekanisme under FN for å sikre en rettferdig håndtering av lands gjeld, som igjen sikrer velferd og menneskerettigheter for befolkningen i kriselandet.
- f) Avvikle dagens praksis med å gi næringslivsstøtte kamuflert som bistand, og arbeide for at midlene ikke går til kommersielle aktører innenfor offentlig tjenesteyting.
- g) Jobbe for at utviklingsland med betydelige gjeldsbyrder sikres klimafinansiering i form av bistand, ikke lån, slik at den ikke legger de økonomiske kostnadene ved det grønne skiftet på allerede gjeldstyngede utviklingsland.
- h) Jobbe for en utviklingspolitikk som styrker fagbevegelsen, urfolk og folkelige organisasjoner i sør, og som fremmer demokratisk organisering, lokal ressursforvaltning og matproduksjon, tilgang til rent vann og bedre tilgang til gode helse- og utdanningstjenester.
- i) Sikre rettferdig fordeling av vaksiner, medisiner og nødvendig medisinsk teknologi og arbeide for å fjerne hiv, tuberkulose og malaria som en global folkehelsestrussel innen 2030.
- j) At fattigdomsreduksjon og nødhjelp til de mest sårbare skal være hovedformålet til norsk bistandspolitik.

Solidaritet med Palestina

RØDT VIL:

- a) Støtte det palestinske folkets kamp for frihet og selvbestemmelse med rett for palestinske flyktninger til å vende hjem i henhold til FN-resolusjon 194. Samtidig jobber for at Norge tilslutter seg FNs apartheidkonvensjon og jobber for at Palestina blir fullverdig medlem av FN.
- b) Trekke det norske oljefondet ut av alle investeringer som direkte eller indirekte bidrar til fortsettelsen av okkupasjonen av Palestina som er brudd på folkeretten og internasjonal lov.
- c) Stoppe alt salg av våpen som kan medvirke til Israels krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten.
- d) Jobbe for de-investeringer og sanksjoner som økonomisk, akademisk og kulturell boikott av Israel.
- e) Kreve løslatelse av palestinske fanger i israelske fengsler.
- f) Støtte det palestinske sivilsamfunnet, kreve at Israel gjenoppbygger Gaza og fjerner terror-stemplingen av palestinske sivilorganisasjoner.
- g) Legge internasjonalt press for å oppheve den ulovlige blokaden av Gaza, stoppe Israels ulovlige bosettingspolitikk, okkupasjon og planer om å annektere palestinske områder.
- h) Bidra til gjenoppbygging av det palestinske samfunnet ved å samarbeide med lokale aktører om fortsatt drift og gjenoppbygging av utdanningsinstitusjonene, samt tilby studenter mulighet til å ta hele eller deler av utdanningen sin i Norge. At Norge fortsetter å bistå UNRWA fram til okkupasjonen av Palestina opphører, sivilsamfunnet er gjenoppbygget og palestinske flyktninger får sin fulle rett til å vende hjem.

Solidaritet med Kurdistan

RØDT VIL:

- a) Støtte det kurdiske folk i deres kamp for å leve frie liv hvor de kan benytte eget språk og kultur.
- b) At Norge skal legge press på å frigjøre politiske fanger i Tyrkia og Iran.
- c) At Norge skal legge press på tyrkiske myndigheter til å frigjøre rapporter om bruk av tortur i fengsler.
- d) Kreve at det sendes valgobservatører fra OSSE til de kurdiske områdene under valg.
- e) Anerkjenn den demokratiske, autonome administrasjonen i Nordøst-Syria (Rojava).
- f) Jobbe for at Norge presser Tyrkia til å stanse annekteringen av det kurdiske nordøst-syriske områdene som Afrin og krever full militær tilbaketrekning av de okkuperte områdene i Nordøst-Syria.
- g) Kreve at Norge henter tilbake norske statsborgere som er internert i fangeleirer, dette gjelder kvinner, barn og tidligere fremmedkrigere for IS fra Nordøst-Syria, og bidrar til nasjonal eller internasjonal straffefølgelse ved mistanke om krigsforbrytelser.
- h) Kreve at Norge presser Tyrkia fra å militært angripe kurdiske mål som Nordøst-Syria, Sørøst-Tyrkia og Nord-Irak.
- i) Kreve at Norge ikke selger våpen til Tyrkia.

Solidaritet med Ukraina

RØDT VIL:

- a) Støtte ukrainernes kamp for frihet og selvstendighet mot den russiske aggresjonen og okkupasjonen av landet, og forsøket på å gjøre landet til et russisk lydrike.
- b) Bekjempe USAs forsøk på økonomisk utpressing og utplyndring.
- c) Skjerpe internasjonale sanksjoner mot Russland, målrettet mot den russiske staten, oligarkene og næringsaktører i Norge og andre land som samarbeider med dem. Sanksjonene må ikke rettes mot den jevne innbygger i Russland.
- d) Arbeide for en rettferdig fred, bygd på Folkerettens prinsipp om statlig suverenitet og nasjonal selvvråderett. Ved en fredsslutning må Ukraina gis kollektive sikkerhetsgarantier. Støtte oppbyggingen av landet etter krigen.
- e) Støtte fagforeningene i Ukraina og deres kamp mot nyliberalisme og innskrenkede faglige rettigheter, støtte det faglige solidaritetsarbeidet til norske fagforeninger og Faglig solidaritet Norge-Ukraina.
- f) Innføre oppfølgingsrutiner som sikrer at norsk hjelp støtter opp om faglige rettigheter og ikke bidrar til korrupsjon.
- g) Videreutvikle kontakten med progressive organisasjoner i Ukraina, også etter at krigen er over.

Flyktninger, asyl og innvandring

Rekordmange mennesker har blitt drevet på flukt. Norge har gjennom klimagassutslipp og krigsdeltakelse et medansvar for at så mange mennesker flykter. Det er bare en liten del av flyktningene i verden som tar seg til Europa. De fleste som flykter, befinner seg i hjemlandet eller i et naboland. Ofte er det fattige naboland som bærer den største byrden ved krig og konflikt. Gjennom Schengen-avtalen, som Norge er en del av, er EU en festning mot flyktninger og innvandrere. Selv om det er fri bevegelse for arbeidsinnvandrere innenfor EU og EØS, er grensene rundt Europa i praksis stengt. På grunn av sin geografiske beliggenhet sitter Hellas og Italia med størstedelen av ansvaret for flyktningene som har reist over Middelhavet. Ofte i overfylte og skrøpelige båter med livet som innsats. Dessverre er Middelhavet blitt en gravplass for flyktninger som druknet på deres flukt. I Hellas og Italia samles flyktninger i overfylte flyktningeleire, med mange sårbare grupper, barnefamilier og enslige mindreårige, som skaper uverdige forhold for mennesker på flukt. Kvinner på flukt er ekstra utsatte for ulike former for vold og overgrep.

Massedøden i Middelhavet og økende dødsfall på den østlige grensen til EU viser at dagens asylsystem er uegnet til å håndtere store flyktningstrømmer. Rødt vil forsvare retten til personlig asyl, men mener samtidig det er et mål å styrke FNs kvoteflyktningsordning. I motsetning til asylsystemet sikrer kvoteflyktningsordningen at de som har størst behov og har ventet lengst, også kommer først i køen. Ikke minst sikrer den at flere kvinner får muligheten til å komme som flyktninger til Europa. En sentral del av norsk flyktningpolitikk må også være hjelp i nærområdene, blant annet gjennom økte overføringer til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). Denne hjelpen må ikke komme i veien for at Norge tar imot flyktninger.

Storsamfunnet har ansvar for å sørge for at rettighetene til flyktninger, asylsøkere og innvandrere blir overholdt, og at alle mennesker blir behandlet med verdighet. I dag er asylpolitikken i Norge blant de strengeste i Europa. Anbefalinger fra FN tilsidesettes, mennesker returneres til krig- og konfliktrammede land, papirløse går uten rettigheter i åreis, og barn sendes ut av landet av såkalte innvandringspolitiske hensyn. Asylsøkeres rettsikkerhet gjennom hele søknadsprosessen, fra registrering hos politiet, via saksbehandling i UDI til en eventuell anke i UNE, er gjennomgående for lav.

Norge er et av få land som praktiserer tilbakekalling av statsborgerskap uten foreldelsesfrist. Det vil si at familier som har vært i landet i mange år, kanskje til og med generasjoner, og har bygget seg et liv her, står i fare for å bli statsløse eller for å bli sendt tilbake til et land der de har minimalt med nettverk, og der det kan være fare for deres liv. For flyktninger er det også viktig å kompensere for at mange har vært tvunget til å avbryte utdanning og arbeid. Det trengs gode ordninger som gjør flyktninger og innvandrere i stand til å kunne ivareta sine rettigheter og plikter og bli en inkludert del av samfunnet, som rett til arbeid, norskopplæring og tolketjenester.

Rødt vil heller føre en politikk som fremmer inkludering og integrering framfor assimilering. Mennesker som kommer til Norge av ulike grunner, skal møte en inkluderende bolig-, arbeids-, skole- og utdanningspolitikk som sikrer at det er plass til alle, og som hindrer segregering.

De fleste innvandrere i Norge kommer fra andre land i Europa, som regel som arbeidsinnvandrere. Deretter følger de som kommer fra land der det er krig og konflikt. Vi må snu den negative trenden med at stadig flere mennesker drives på flukt. Det er også viktig å arbeide mot krig, økonomisk ulikhet og andre forhold som driver mennesker på flukt.

En human flyktningpolitikk:

RØDT VIL:

- a) At Norge må ta et langt større ansvar for å bidra til at forholdene i flyktningeleirene i og nært konfliktområder blir tryggere og bedre.
- b) At menneskers rett til å søke asyl i Norge ikke skal hindres. Norge skal overholde sine menneskerettslige forpliktelser, som fastslår retten til å søke asyl, forsvare flyktningkonvensjonen og følge anbefalingene til FNs høykommissær for flyktninger.
- c) Ikke sende flyktninger til internflukt i land som preges av krig og konflikt, og det såkalte rimelighetsvilkåret bør således gjeninnføres snarest.

- d) Sikre asylsøkere fri rettshjelp, rettssikker asylsaksbehandling og en reell klagemulighet. Asylsaker skal aldri hurtigbehandles på norskegrensa.
- e) Erstatte Utlendingsnemnda (UNE) med en fullverdig rettsinstans for å sikre rettssikkerhet i klagebehandlingen. Som et minimum innføres det topartsprosess i behandlingen av klagesaker.
- f) Trekke Norge ut av Schengen-avtalen og Dublinkonvensjonen.
- g) Gi asylsøkere med avslag mulighet til å søke om oppholdstillatelse som arbeidssøker på lik linje med arbeidssøkere fra land utenfor EØS per i dag.
- h) Benytte unntaksklausulen i Dublinavtalen så lenge Norge er tilsluttet Dublinkonvensjonen.
- i) Stanse praksis for rutinemessig internering og bruk av tvangstiltak overfor utlendinger som skal sendes ut av landet, deriblant avviste asylsøkere, i tråd med kritikken fra FNs torturkomité. Som et minimum må den totale tiden en utlending kan holdes internert, reduseres betraktelig.
- j) Sørge for at asylmottakene drives av det offentlige eller av ideelle organisasjoner. Private velferdsprofitører skal ikke tjene penger på folk som har flyktet.
- k) Avskaffe den privatiserte løsningen for helsehjelp på Trandum, også for å unngå en uheldig dobbeltrolle der legen også gir en klar-til-fly-vurdering («fit-to-fly»). Videre å sørge for at det kommer på plass en god løsning for helsehjelp, der både fysisk og psykisk helse ivaretas. Personer som har behov utover ordinær helseoppfølging, skal ikke plasseres på Trandum.
- l) Arbeide for regler som sier at det i framtiden skal være mulig å søke opphold i Norge for personer eller grupper som grunnet miljøtrusler i sitt nærområde må forlate det, såkalte miljøflyktninger. Arbeide for en tilleggsprotokoll i flyktningkonvensjonen som sier at klimaflyktninger kan få opphold på humanitært grunnlag.
- m) At Norge ikke skal reservere seg mot å ta imot flyktninger med funksjonsnedsettelse.
- n) Motarbeide alle forslag om asylmottak i tredje land.
- o) At omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere overføres til barnevernet og reguleres i barnevernloven.
- p) Reversere botidskravet for flyktninger og deres familie fra fem år til tre år.

Inkludering og å sikre grunnleggende rettigheter

RØDT VIL:

- a) At Norge ikke under noen omstendigheter skal tvangsreturnere mennesker til land der vi ikke kan garantere for deres sikkerhet. Norske myndigheter har en eksplisitt plikt til å ikke sende mennesker tilbake til land der vi vet at de risikerer å bli torturert eller henrettet.
- b) Gi papirløse rett til helsehjelp og reell tilgang til helsetjenester, også utover det som er akutt, slik dagens regelverk fastsetter.
- c) Sikre asylsøkere og flyktninger mer og bedre norskopplæring enn i dag. Norsk-opplæringen bør starte så tidlig som mulig, uavhengig av sjanse for opphold. Behov for opplæring utover dette bør også være offentlig finansiert for alle som trenger det.
- d) At staten fordeler asylsøkere som har fått oppholdstillatelse, til kommuner på en måte som sikrer god geografisk fordeling, og som gir full økonomisk kompensasjon til kommunene for bosetting og integrering, inkludert midler for opprettelse av tiltaksplasser for språkrettet arbeidstrening.
- e) Avvikle praksisen med begrensede oppholdstillatelse og oppholdstillatelse uten rett til bosetting i en kommune fordi det virker hemmende på den enkeltes integrering og mulighet til å etablere seg i Norge.
- f) Gi arbeidstillatelse for alle asylsøkere fra første dag, også for papirløse og ureturnerbare.
- g) Styrke kompetansen i alle ledd av utlendingsforvaltningen på spørsmål knyttet til kjønn, seksuell legning og kjønnsuttrykk og sikre mennesker som flykter på bakgrunn av dette muligheten til å søke asyl i Norge.
- h) Håndheve utlendingsloven slik at kjønnsbasert forfølgelse gir rett til asyl.
- i) Gi økonomisk støtte til asylsøkere i asylmottak som ikke er i arbeid, på nivå med livsoppholdsyttelsene for andre innbyggere i Norge.
- j) Sikre rett til kvalifisert tolk, i kontakten med det offentlige og med private aktører som utfører oppgaver for det offentlige.
- k) Gi rett til norsk statsborgerskap etter fem års botid og uten krav om botid for alle som er født i Norge.
- l) Fjerne betingelser for statsborgerskap i form av testing i norsk eller samfunnskunnskap eller krav om selvforsørgelse.
- m) At statsborgerloven endres slik at statsborgerskap ikke kan tilbakekalles. Som et første skritt innføres en foreldelsesfrist på 5 år for å tilbakekalle statsborgerskap etter at dette er gitt.
- n) At introduksjonsprogrammet skal ha en garantert varighet på minst 2 år for alle deltakere, og at det forlenges etter behov inntil deltakeren har oppnådd sitt mål om arbeid eller utdanning.
- o) Innføre en ordning med nasjonalt ID-kort for utlendinger med identitetstvil.

Justispolitikk og forebygging

Justispolitikken til Rødt har som mål å hindre at folk blir ofre for kriminalitet. Videre skal den motarbeide klassejustis og arbeide for en rettferdig og human justispolitikk som tar vare på mennesker og natur. Det skal være likhet for loven og rettsikkerhet og menneskerettigheter og demokratiske rettigheter må forsvares. Dagens rettsvesen straffer enkle og gjennomsiktlige lovbrudd, samtidig som hvitsnippforbrytere som begår profittmotivert kriminalitet går fri. Dette er klassejustis.

Det er arbeidsfolk og fattige som i størst grad er offer for kriminalitet. Bekjempelse av kriminalitet er derfor en viktig del av kampen mot Forskjells-Norge. Både politi og forebygging må styrkes for å sikre trygghet for alle.

RØDT VIL:

- a) Fremme reell likhet for loven og rettsikkerhet for alle.
- b) Styrke grunnbemanningen i straffesakskjeden, konfliktrådet, påtalemyndigheten, domstolen og kriminalomsorgen.
- c) At justissektoren skal være offentlig drevet.
- d) Øke inntektsgrensen for fri rettshjelp. Rødt ønsker på lengre sikt at rettshjelp skal bli et kollektivt velferdsgode, etter inspirasjon fra dissensen i Rettshjelpsutvalget.
- e) Sikre retten til å drive politisk kamp mot undertrykking og utbytting.
- f) At bruk av narkotikahunder på skoler ikke skal gjeninnføres, og at lovstridig trening av narkotikahunder på offentlige steder, skoler og arbeidsplasser skal stanses.
- g) Fjerne politiets mulighet for å benytte doble bøtesatser for brudd på narkotikaloven.
- h) Innføre en kvitteringsordning i politiet, som et tiltak mot etnisk profilering og for allmenn rettsikkerhet.
- i) Innføre forpliktende tiltak mot ungdom under 15 år som begår kriminelle handlinger, slik at de får den nødvendige oppfølginga de trenger.
- j) At den norske og nordiske tradisjonen om lave fengselsrater skal fastholdes
- k) At straffeloven §265 skal også gjelde for vektere i tjeneste
- l) At trafikkbøter skal være basert på inntekt og formue
- m) Sikre gode og effektive utenrettslige klagemuligheter for forbrukerne for å avlaste domstolen og at tilsynene kan pålegge selskaper som bryter loven å gi erstatning eller tilbakebetaling til forbrukeren.

Offeromsorg og ansvar for kriminalitetsutsatte

Systemet for straffegjennomføring tar lite hensyn til den utsattes individuelle behov for hjelp og oppfølging. Offeromsorg må oppleves som en reell hjelp for den som har behov for det. Det offentlige skal ha ansvar for kriminalitetsutsatte ved aktivt å tilby tilpasset hjelp og støtte, sørge for kort ventetid hos aktuelle tilbud og sørge for at tilbudene er gratis uten egenandel, og at de er tilgjengelige for alle.

RØDT VIL:

- a) Styrke politidistriktene senter for kriminalitetsutsatte som ivaretar offerets behov for informasjon og støtte under etterforskning, før og under rettssaken og etter soning.
- b) Innføre rutiner for varsling og ivaretagelse av kriminalitetsutsattes behov når en gjerningsmann prøveløsles og løslates ved ferdig sonet straff.
- c) Sikre at konfliktrådene har tilstrekkelige ressurser slik at gjenopprettende prosesser i større grad kan tilbys.
- d) Styrke bistandsadvokatorordningen slik at rettighetene til ofre for kriminalitet ivaretas.
- e) Styrke politiets arbeid med forebyggende risikovurderinger i partnervoldsaker og æresrelatert vold (SARA og PATRIARK).
- f) Kjempe for en voldserstatningslov som styrker voldsutsattes rettigheter. Voldsutøver skal ikke ha partsrettigheter og skal ikke kunne søke innsyn i dokumenter ved en søknad om erstatning.
- g) Fjerne foreldelsesfristen for saker som omfatter æresvold, seksuelle overgrep også mot voksne og andre grovt integritetskrenkende saker.
- h) Innføre statlig ordning som sikrer at den som har krav på erstatning etter dom får dette utbetalt tilnærmet umiddelbart.

Kriminalitetsforebygging og straff

De viktigste virkemidlene for forebygging ligger utenfor justissektorens ansvarsområder – i årsaksforholdene til kriminalitet. Samfunnsmessige, klassemessige, sosiale og sosioøkonomiske forhold produserer kriminalitet. Kriminalitet må motarbeides ved et solidarisk fellessamfunn basert på gode livsbetingelser, sosial likhet og fellesansvar. Også når det gjelder straff, er de sosiale ulikhetene enorme. Fengslene er stort sett fylt opp med folk med små ressurser, stor sosial tapsliste og helseproblemer og folk som har et vanskelig liv.

Det som er ulovlig i den virkelige verden, er også ulovlig i den digitale verden. De siste årene har vi sett at store, multinasjonale tech-plattformer som Snapchat, Telegram og lignende spiller en stadig større rolle i ulovlig omsetning av narkotika og planlegging av kriminalitet. Disse selskapene må ansvarliggjøres når de tillater og profiterer på ulovlig innhold over tid.

RØDT VIL:

- a) Styrke kommunenes kriminalitetsforebyggende arbeid, blant annet innenfor SLT/SALTO, barnevern, skole.
- b) Utvide de kommunale politirådene til også å gjelde økonomisk kriminalitet, miljø-, kultur- og arbeidslivskriminalitet, med hensikt å forebygge slik kriminalitet.
- c) Støtte forebyggende tiltak mot gjengkriminalitet og annen organisert kriminalitet.
- d) Ha betydelig skjerpet straff for voksne som rekrutterer, utnytter eller på andre måter involverer barn i kriminelle handlinger.
- e) Utvikle og forsterke alternativer til fengsel som sanksjons- og straffereformer og reetablere åpne fengsler.
- f) At fengsel som straff bør gjelde for mennesker som er til skade for andre eller ved betydelig kriminalitet som rammer fellesskapet.
- g) At all soning i fengsel skal foregå i Norge.
- h) Sikre at strafferammene for seksuelt misbruk av barn, voldtekt, partnervold og vold i nære relasjoner skjerpes.
- i) Ansvarliggjøre og straffe plattformer som Snapchat og Telegram når disse brukes til å planlegge kriminalitet. Aktører som bryter norsk lov eller ikke svarer på henvendelser fra politiet skal aktivt stenges ute fra Norge.

Krimmigrasjon

Kriminaliseringen av lovbrudd som er knyttet til immigrasjon, blir omtalt som krimmigrasjon. Det har oppstått en uformell mellomstatlig konkurranse om å ha den strengeste innvandringspolitikken. Gjennomføringen av måltall for utvisninger har medført hyppige kontroller av folk på grunn av hudfarge, og små feil i forklaringer brukes til en tvangsretur.

RØDT VIL:

- a) Legge ned særorganet Politiets utlendingsenhet og overføre oppgavene og ressursene til politidistriktene, som må prioritere ressursene sine basert på hele straffeloven og politiets samfunnsoppdrag.
- b) Revidere utlendingsloven, bruken av tvangsmidler og øke rettssikkerheten til dem som omfattes av loven.
- c) La ureturnerbare asylsøkere få rettigheter som lovlig arbeid, utdanning og helsehjelp og videre jobbe for en amnestiregel for ureturnerbare som har vært i Norge over en viss periode.
- d) Vurdere andre sanksjonsformer enn utvisning for utlendinger med barn som er norske statsborgere, og som har fått tilbakekalt sitt statsborgerskap.
- e) Sikre barnets beste i saker om utvisning av en forelder.

Økonomisk, arbeidslivs- og miljøkriminalitet skal prioriteres

Økonomisk kriminalitet blir sjelden avdekket og anmeldt, og det koster samfunnet mange milliarder kroner hvert eneste år. Det omfatter velferdskriminalitet, kulturminnekriminalitet, arbeidslivskriminalitet, miljøkriminalitet, økende korrupsjon, fiskerikriminalitet, forurensningskriminalitet, konkursskriminalitet, hvitvasking, konkurransekriminalitet og skattekriminalitet. Dette svekker tilliten til rettssystemet. Ressursene som brukes til å bekjempe denne type kriminalitet, står ikke i samsvar med skaden det påfører samfunnet.

Dette er et strukturelt problem i justissektoren og bryter etisk og juridisk sett mot rettssikkerhet og likheten for loven. Rødt vil endre justissektorens fokus på enkle lovbrudd over til å ettergå de ressurssterke og bedrifter som begår kriminalitet.

RØDT VIL:

- a) Ruste Økokrim til å prioritere kampen mot økonomisk kriminalitet og arbeidslivs- og miljøkriminalitet og skjerpe strafferammen for slik kriminalitet.
- b) Opprette egne grupper i alle politidistrikt for økonomisk kriminalitet og miljø- og arbeidslivskriminalitet.

- c) Øke straffeutmålingen for økonomisk kriminalitet og arbeidslivs- og miljøkriminalitet.
- d) Etablere et a-krimsenner for tverrfaglig bekjempelse av arbeidslivskriminalitet som kan dekke alle kommuner, og å utvide tilbudet med miljø og økonomisk kriminalitet.
- e) Arbeide for en lovendring som beskytter mennesker mot menneskehandel og tvang i arbeidslivet.
- f) Gi tillitsvalgte og fagforening innsyn i saker innenfor arbeidslivskriminalitet og arbeidsmiljøkriminalitet.

Et politi som er til stede der folk bor

Rødt vil ha et desentralisert politi med sivil preg og går imot generell bevæpning og militarisering av politiet. Rødt ønsker et politi som ingen skal være redde for å kontakte, og som er til stede der hvor folk bor over hele Norge. Den såkalte nærpoltireformen har medført en sentralisering som både gir dårligere polititjenester i distriktene, og som svekker viktig lokalkunnskap i politiet. Politiet må utgjøre en naturlig del av lokalsamfunnet og koples til befolkningens trygghets- og hjelpebehov.

RØDT VIL:

- a) Avskaffe målstyring i politiet. New Public Management som strategi og metode må opphøre, og de ansatte må sikres medbestemmelse.
- b) Styrke politiets tilstedeværelse i lokalsamfunnene. Politifolk med god lokalkunnskap er en sentral del av kriminalitetsforebyggingen.
- c) At justissektoren ikke privatiseres.
- d) Innføre et varslingsombud for å melde fra om arbeidsforhold, justismord og andre uregelmessigheter
- e) Sikre en bred rekruttering til Politihøgskolen, slik at politietaten gjenspeiler befolkningen.
- f) Kutte konsulentbruken i politiet.

Kriminalomsorg

Ny kriminalitet må forebygges under og etter straffegjennomføring. Det må gjennomføres en human oppfølging slik at den enkelte fengsledes rettigheter sikres, og internasjonale minstestandarder for fangebehandling følges. Budsjettkutt og nyliberalistiske bedriftsøkonomiske idealer har ført til vanskeligere og mer belastende fengslingsbetingelser for fangene og dårligere arbeidsforhold for de ansatte. Soningsforholdene for kvinner er på flere områder dårligere enn for menn. Dette må ses på i et likestillingsperspektiv. Vi trenger bedre former for oppfølging av barn og ungdom som begår kriminelle handlinger innenfor og utenfor rettssystemet. Barnekonvensjonen og barn og unges rettssikkerhet skal være styrende.

RØDT VIL:

- a) Sikre et fengselssystem som ikke er en trussel mot den fengsledes helse, sosiale situasjon og personlige integritet.
- b) Sikre de fengsledes rett til helse, arbeid, utdanning, kultur og fritid.
- c) Alvorlig psykisk syke skal tilbys behandling, og ikke bare oppbevaring i fengsel.
- d) Dagens kriminelle lavalder skal opprettholdes. Barn og ungdom må sikres andre og bedre tilpassede institusjons- og fengslingsformer.
- e) At det arbeides forebyggende i kriminalomsorgen mot terror og ekstremistisk radikaliserings.
- f) Styrke friomsorgens ressurser for oppfølgende tiltak for tilbakeføringen etter endt soning.
- g) Redusere bruken av isolasjon i fengslene.
- h) Få på plass en løsning for fri rettshjelp til innsatte. Løsningen bør særlig ta sikte på de mest alvorlige inngrepene som de innsatte utsettes for, som isolasjon, men også sikre advokathjelp der det er nødvendig for å ivareta rettigheter til helsehjelp, utdanning og arbeid.
- i) At alle politiarrester skal være bygget og utstyrt slik at den pågrepnes rettigheter overholdes. De skal også være tilstrekkelig bemannet til å ivareta den pågrepnes rettigheter. Barn skal ikke plasseres i politiarrest ved pågrepelse.

Kultur

Alle bør få mulighet til å oppleve og utøve kultur uavhengig av økonomi og sosial bakgrunn, alder eller geografi. Rødt ønsker å styrke kultursatsingen i kommunene og fylkeskommunene og forhindre at kultur blir en salderingspost.

Rødt anerkjenner at kunst og kultur har en egenverdi og ønsker å styrke prinsippet om armlengdes avstand. Kunstlivet må få utvikle seg på egne premisser uten politisk overstyring slik at ytringsfrihet og kunstnerisk frihet kan utøves kompromissløst.

Samtidig har det offentlige et særlig ansvar overfor befolkningen for å bidra til et rikt og variert kulturliv, der ulike kunstarter, stilretninger og kulturer med både profesjonelle utøvere og et bredt folkelig kulturliv blir stimulert.

Rødt ønsker å prioritere det frie feltet og skape tryggere og mer forutsigbare rammer for frilansere. Bruken av faste ansettelser i kulturlivet skal økes der det er mulig.

Styrke kulturen

RØDT VIL:

- a) Fjerne krav til lønnsomhet og forretningsdrift av kulturinstitusjoner.
- b) Sikre kulturinstitusjonene lønns- og priskompensasjon.
- c) Styrke den offentlige finansieringen av det frie feltet på en måte som forebygger institusjonalisering, og som sikrer mangfold utenfor institusjonene.
- d) Øke satsingen på nye og uavhengige kulturuttrykk og til produksjoner som gjenspeiler mangfoldet i det norske samfunnet, herunder minoritetskultur, samisk kultur og norsk tradisjonskultur.

Kunst og kultur skal være for alle

RØDT VIL:

- a) Bygge ut kulturskolene med flere fag og sette dem i stand til å tilby offentlig finansiert undervisning for alle aldersgrupper. Alle barn som ønsker det, må få gå på kulturskole.
- b) Arbeide for å få en egen forskrift til opplæringsloven, som blant annet regulerer krav til faglig bredde og nivå, kapasitet, og nivået for egenbetalingen i kulturskolene.
- c) Øke tilgangen til gratis utlån av utstyr og instrumenter som kan gjøre det mulig for barn og ungdom å tilnærme seg kunst i ulike greiner.
- d) Stille krav om gratis ledsagerordning ved alle kulturarrangementer som mottar offentlig støtte.
- e) Jobbe for at hele befolkningen får tilgang til kulturtilbudet gjennom sterke rabattordninger.
- f) Stille krav om ulike former for tolking på kulturarrangementer, inkludert skrive-, syns- og tegnspråkstolkning.
- g) Stille krav om tilgjengelighet for alle når Kulturdepartementet gir støtte til kulturarrangører.
- h) At kommunal kinodrift og norsk filmproduksjon må styrkes. Et kinotilbud for folk flest, der også de filmene som ikke har et kommersielt potensial blir vist, er en viktig kulturbærer.
- i) Slå ring om den kunstneriske ytringsfriheten.

Gi kunstnerne en lønn å leve av

RØDT VIL:

- a) Forbedre sosiale ordninger for selvstendig næringsdrivende, frilansere og de med kombinasjonsinntekter.
- b) Etablere minstefradrag på næringsinntekt for kunstnere.
- c) At kunstnere skal få betaling og rettigheter som arbeidstakere når situasjonen tilsier det.
- d) Øke antall flerårige arbeidsstipender for kunstnere og sikre at kunstnerstipender følger normal lønnsutvikling.
- e) Stille krav om en økt andel musikk av norske opphavere og produsenter i radio, strømmetjenester og statsstøttede institusjoner.
- f) Bidra til bredt, norsk innhold i film, litteratur, scenekunst og musikk, blant annet ved avgift på strømmeselskaper øremerket norsk film, serie og musikk.
- g) Stille krav til at selskaper som benytter opphavsrettslige beskyttede verk i trening av sine KI-modeller må dokumentere hvilke verk som brukes i opptrening av KI, samt hvilke kilder verkene er hentet fra.
- h) Sikre at kunstnernes opphavsrett blir respektert og anerkjent, og at det ytes rimelig vederlag når deres verk benyttes.

Det frivillige kulturlivet

RØDT VIL:

- a) Styrke frivilligheten gjennom gode tilskuddsordninger og forenkle registreringsordninger, søknadsprosesser, rapportering og krav til frivillige organisasjoner og lag.
- b) Gi bedre rammebetingelser for frivillige organisasjoner og lag og sikre lokaler for lån til frivillige arrangementer.
- c) At offentlig støtte til ikke-profesjonelle må styrkes og allmenngjøres.

Kulturvern og kulturformidling

RØDT VIL:

- a) Fjerne kravet om økt egeninntjening for museene.
- b) Styrke arkiver og museer som bevarer lokalhistorie, kvinne- og arbeiderkultur og industri- og urfolkshistorie, så vel som nasjonale og nye minoriteters kulturhistorie.
- c) Sikre bevilgninger til utvikling av digitale tjenester og midler til digitalisering av arkiver, kataloger og materiale i hele biblioteksektoren.
- d) Øke den statlige andelen av arkeologiske utgravinger for grunneiere og tiltakshavere.
- e) Styrke, støtte og videreutvikle arbeiderkulturen i ulike former for kunstneriske uttrykk.
- f) Ta vare på og utvikle tradisjonelle håndverksfag, for eksempel smedfaget.
- g) At bygnings- og fartøyvern og annet tradisjonshåndverk skal inngå som en del av håndverksfagene i videregående skole.
- h) Arbeide for at folkemusikk og folkedans blir tatt vare på og styrket.

Styrke litteraturen og bibliotekene

RØDT VIL:

- a) Styrke de kommunale folkebibliotekene og sikre heltidsstillinger for biblioteksjefer, samt rekrutteringen av fagutdannede bibliotekarere.
- b) Sørge for meråpne biblioteker i alle kommuner.
- c) Øke bemanningen og utvide åpningstider til lokalbibliotekene slik at de kan brukes som sosialt møtested og debattarena også på kveld og helg.
- d) Jobbe for å få en statlig tilskuddsordning for kveldsåpne biblioteker med ungdom som kulturformidlere.
- e) Forsvare bokavtalen som sikrer lik pris for bøker over hele landet.
- f) Verne om bokbåttilbudene og andre ordninger for mobile bibliotek som finnes.
- g) Styrke innkjøpsordningene for litteratur, herunder sakprosa og tegneserier.

Sikre mangfold i mediebildet

RØDT VIL:

- a) At NRK skal være en riksdekkende kultur- og mediebedrift som ikke er markedsstyrt.
- b) Ha en strengere avgrensning av eierkonsentrasjon i mediebransjen for å sikre mangfoldige massemedier og ytringsfrihet.
- c) At pressestøtten skal økes for å sikre mangfold.
- d) Sikre fungerende distribusjon av papiraviser over hele landet, seks dager i uka.
- e) Øke støtte til NRK Nynorsk mediesenter, NTB Nynorsk pressekontor og Nynorsk avissenter.

Nynorsk i kultur, medier og samfunn

RØDT VIL:

- a) At nynorsk og bokmål skal være likestilte språk på alle samfunnsområder i Norge. En reell likestilling mellom skriftspråkene skal grunnlovfestes.
- b) At alle statlige virksomheter skal være omfattet av Språkløven, og at den blir håndhevet strengere.
- c) At NRK skal holde på kravet om minst 25 prosent nynorsk på alle plattformer.
- d) Øke bruken av nynorsk i statsforvaltningen.
- e) Ha en målsetting om at alle riksdekkende medier skal åpne for og benytte seg av nynorsk journalistikk.
- f) Øke støtten til samiske nyhetsformidlere, kulturformidlere og språkformidlere, og utvide sendetiden til samiske nyhetssendinger på NRK
- g) Jobbe for mer samisk teksting på NRK, og samisk oversettelse av flere nyheter på nrk.no

Verdensarv i Norge

Unesco-konvensjonen for vern av verdens kultur- og naturarv ble vedtatt i 1972. I dag har Norge åtte steder innskrevet på verdensarvlista. De norske verdensarvstedene viser en stor variasjon, fra områder med storslått naturarv, til kulturlandskap, historiske bysentre og industri.

Norge har høye ambisjoner for verdensarvstedene. De skal framstå som fyrtårn for beste praksis innen forvaltning.

Likevel slår de norske verdensarvstedene alarm om manglende vedlikehold, verdiskaping, overvåking og forskning. Verdensarven i Norge utfordres nå på flere måter.

RØDT VIL:

- a) Få satt i gang et vedlikeholdsløft for verdensarven. Lage en 10-årig plan for å løse det store vedlikeholdsetterslepet på verdensarvstedene.
- b) Få satt i gang et verdiskapingsprogram for verdensarv.
- c) Ha mer forskning på verdensarv.
- d) Det trengs ny og mer kunnskap om vår verdensarv, herunder trusler, muligheter, klimapåvirkning, forvaltning og forankring med mer.

Idrett

Rødt ønsker et rikt og variert tilbud av idrett, mosjon, og friluftsliv som kan styrke nære og lokale fellesskap mellom folk på tvers av politiske, sosiale og økonomiske skillelinjer samt forebygge ensomhet og utenforskap. Barn og unge må få delta i idrett uavhengig av hvor de bor. Det er viktig at vi har gode anlegg over hele landet for et mangfold av idretter, og særlig støtter områder med utfordrende økonomi.

Store deler av idretten skjer på gutters premisser, og flere idrettslag mangler likeverdige tilbud for gutter og jenter. Selv lag med tilbud for begge kjønn, diskriminerer ofte jenter med tanke på treningstider og ressurser. Rødt vil derfor arbeide for å styrke kvinneidrettens posisjon. Kun en promille av alle barn ender som toppidrettsutøvere. Vi må beholde og forsterke en idrettsstruktur bygget på breddeidretten for majoriteten av barn og ungdom, og unngå at idretten primært organiseres for å dyrke fram framtidige toppidrettsutøvere. For tidlig selektering bryter dessuten opp viktige fellesskap og virker ekskluderende.

Idretten blir stadig dyrere, og det stilles flere materielle krav til barna for å kunne delta. Kommersielle aktørers inntog i idretten, har forsterket forskjellene, gjort den mer klassesdelt, og ført til at den profesjonaliseres tidligere. For at alle skal kunne delta på lik linje, må vi etablere gode ordninger som sikrer alle tilgang til nødvendig utstyr og fasiliteter.

RØDT VIL:

- a) At idretten først og fremst skal styres av idrettsbevegelsen selv. Investeringer og drift må derfor finansieres ut fra behovene idretten har, og prioriteres i samarbeid med idrettsrådene.
- b) Opprettholde og utvide de økonomiske støtteordningene til breddeidretten. For at den ikke bare skal være avhengig av inntektskilder som grasrotandelen fra Norsk Tipping, må det bevilges midler over statsbudsjettet til breddeidretten slik at lagene kan bruke kreftene på å skape god aktivitet framfor å finansiere aktiviteten.
- c) Øke midlene til offentlig bygging, drift og vedlikehold av idrettsanlegg, særlig i områder med levekårsutfordringer, og sikre statlig mellomfinansiering for idrettslag som ønsker å bygge egne anlegg.
- d) Sikre gode og tilgjengelige arealer til nærmiljøanlegg, som aktivitetspark, isbane, eller skateanlegg, for å ivareta egenorganisert aktivitet og idrett.
- e) Bidra til en idrettsbevegelse fri for rasisme, diskriminering og trakassering.
- f) Jobbe for like vilkår og rettigheter for kvinner og menn, som at kvinner også blant annet skal få lov til å takle i ishockey og hoppe i skiflygingsbakker i skihoppkonkurranser. Sette krav til at idrettslagene har likeverdige tilbud for jenter og gutter, kvinner og menn som forutsetning for bruk av offentlige anlegg og tilskuddsmidler
- g) Styrke og utvide ordninger som gjør at barn og unge kan delta i organisert idrett uavhengig av økonomisk bakgrunn.
- h) Sikre lokale utlånsordninger av tur- og sportsutstyr.
- i) Sikre statlig støtte til å bygge ut LIM-modellen (Lekser, Idrett og Mat) i alle kommuner og bydeler
- j) Opprette en regelstyrt og forutsigbar momskompensasjon for idrettslag og andre frivillige organisasjoner.
- k) Skape større forutsigbarhet for frivillige organisasjoner gjennom i større grad å benytte flerårige avtaler.
- l) Opprette ordninger der tomme, statlige og kommunale bygg kan lånes ut til frivillige organisasjoner.
- m) Sikre tilstrekkelig med aktivitetshjelpemidler slik at folk med funksjonsnedsettelse i større grad kan delta i idretten.
- n) Opprette stipender over statsbudsjettet for å gi muligheten til å drive med idrett også i mindre idrettsgrener.
- o) Sikre eierskapet til norske fotballklubber på medlemmenes hender.
- p) Tillate proff MMA, Thaiboksing og lignende.

Spillpolitikk

Det er viktig at også barn og unge med interesser som dataspill, rollespill, cosplay, Esport og lignende også har gode arenaer å bedrive sin hobby og idrett på. Utstyr til slik idrett og slike kulturuttrykk bør gjøres tilgjengelig for alle for å utjevne sosiale og økonomiske forskjeller.

Å jobbe aktivt for en inkluderende og åpen spillpolitikk er forebyggende for psykisk helse, og kan være med på å jevne ut sosiale forskjeller. Rødt ønsker å sidestille e-sport og sosial spilling med idrett.

RØDT VIL:

- a) Sidestille spillrelaterte aktiviteter med idretten på statlig og kommunalt nivå.
- b) Gi statlig støtte til å etablere regionale gaming- og e-sportssentre.
- c) Styrke støtteordningene for produksjon og formidling av dataspill.
- d) Stille krav til universell utforming til de aktørene som får statlig støtte til å tilby spillrelaterte aktiviteter og aktivitetshus og utvide tilskuddene tilsvarende slik at dette prioriteres.
- e) Jobbe aktivt mot mobbing i spill og på nett.
- f) Jobbe for å inkludere kvinner og kjønnsminoriteter i spillaktiviteter.
- g) Jobbe for at Esport blir organisert etter modell fra breddeidretten
- h) Forby kjøp og salg av virtuell valuta i spill og merke mikrotransaksjoner som reklamer.
- i) Stanse pengespill inne i dataspill, blant annet gjennom såkalte lootboxer (forundringspakker).
- j) Blokkere utenlandske pengespillselskaper på internett.
- k) Bevare og styrke enerettsmodellen for pengespill.

